

TAMPEREEN YLIOPISTO

Marjo Mekci

SÄÄTYLÄISTYTTÖJEN KOULUTUS JA SOSIAALINEN TAUSTA 1790–1870
Helsingin, Haminan ja Turun ruotsalaisten tyttökoulujen oppilaat

Suomen historian pro gradu –tutkielma
Tampere 2006

Tampereen yliopisto
Historiatieteen laitos
MEKCI, MARJO: Säätyläistyttöjen koulutus ja sosiaalinen tausta 1790–1870.
Helsingin, Haminan ja Turun ruotsalaisten tyttökoulujen oppilaat
Pro gradu –tutkielma, 96 s.
Suomen historia
Joulukuu 2006

Tutkielmassa tarkastellaan säätyläistyttöjen koulutusta Suomessa 1700-luvun lopulta 1870-luvulle. Pääkysymyksenä on selvittää, mikä oli Helsingin, Turun ja Haminan tyttökoulujen oppilaiden sosiaalinen tausta. Tutkielmassa on jouduttu selvittämään myös koulujärjestelmän muutoksia ja koululainsäädäntöä. Tyttöjen koulutukseen liittyy merkittävällä tavalla myös Vanhan Suomen koulut, koska Vanhan Suomen alueella oli pitempi perinne tyttöjen koulutuksessa, mikä johtui Katariina Suuren aikana perustetuista tyttökouluista. Näin tutkielmani on alueellisesti rajattu Vanhan Suomen, Helsingin, Turun ja Haminan kaupunkeihin. Tutkielman aikarajauksena ovat vuodet 1790–1870, sillä ne muodostavat yhtenäisen ajanjakson aikakauden naissivistyksessä. Ajanjaksoa on luonnehdittu tyttökoulujen aikakaudeksi. Tutkielmassa lähdetään liikkeelle 1700-luvun lopusta, mutta tutkimukseni sijoittuu käytännössä autonomiana kaudelle, jonka alkuvaiheessa aloitettiin laaja koulujärjestelmän uudistaminen.

Suomessa koulu- uudistuksen suunnittelu alkoi vuonna 1814, mutta työ eteni hitaasti. Ideat kypsyivät hitaasti, eikä käytännön uudistustyö sujunut ripeästi. Kolmekymmentä vuotta kului ja vasta sitten Keisari antoi armollisen asetuksen alkeisoppilaitoksista Suomessa 21.6.1841. Se määräsi suomeen perustettavaksi ala- ja yläalkeisoppilaitoksia, lukioita ja tyttökouluja. Uusi lukio- ja koulujärjestys hyväksyttiin 6.11.1843. Vanhan Suomen koulut asetettiin sen alaisuuteen.

Naisten koulutuksen kannalta merkittävää oli tyttökoulujen tulo osaksi virallista koulujärjestelmää. Vuosi 1844 oli eräänlainen tähtihetki naisten koulutuksen historiassa, sillä silloin avattiin kaksi uutta tyttökoulua. Helsingin ruotsalainen tyttökoulu perustettiin silloin, samoin Turun ruotsalainen tyttökoulu. Perinteinen salonkikasvatus oli jo vanhentunut ja sitä syytettiin epäonnistumisista tyttöjen kasvatuksessa.

Vuoden 1843 koulu-uudistuksessa viralliset tyttökoulut oli asetettu sivistyneimpien eli herrasperheiden tyttäriä varten. Vertailtaessa virallisten tyttökoulujen oppilasmääriä lukuvuonna 1844–1845 on Turun ruotsinkielinen tyttökoulu ollut oppilasmäärältään suurin kaikista viidestä tyttökoulusta. Siellä oli ensimmäisenä vuonna 81 oppilasta. Seuraavaksi eniten oppilaita oli Viipurin ylemmässä tyttökoulussa. Oppilasmäärä oli 55 lukuvuonna 1844–1845. Helsingin ruotsalainen tyttökoulu oli kolmanneksi suurin, sillä siellä oli 33 oppilasta. Viipurin alemmassa tyttökoulussa oli 31 oppilasta ja se oli neljänneksi suurin. Pienin oli Haminan tyttökoulu, jossa oppilaita oli Ketosen mukaan 30. Helsingin ruotsalainen tyttökoulu, Viipurin alempi tyttökoulu sekä Haminan tyttökoulu olivat kaikki aluksi oppilasmäärältään suurin piirtein samankaltaisia. Yhteensä tyttökouluissa opiskeli lukuvuonna 230 oppilasta. Tutkitut tyttökoulut Helsingissä, Turussa ja Haminassa olivat ennen kaikkea porvarisperheiden tyttäreiden kouluja. Kouluissa oli myös aatelisten tyttäriä sekä papiston tyttäriä, mutta huomattavasti vähemmän kuin porvarissäädyn tyttäriä. Aatellissäyty tarjosi tyttärilleen yksityisopetusta. Tyttäriä ohjasivat kotiopettajat ja he saattoivat opiskella pensionaattikouluissa ulkomailla. Myös muutamia talonpoikastyttäriä pääsi tutkittuihin kouluihin, vaikka he olivat enemmänkin poikkeustapauksia.

1. JOHDANTO	1
1.1 Tutkimustehtävä.....	1
1.2 Lähdeaineisto ja tutkimuskirjallisuus.....	2
1.3 Käsitteistä säätyläistö	3
1.4 Naisen elämä perhe, avioliitto ja suku	5
2. KOULUTUS SÄÄTY-YHTEISKUNNASSA	6
3. VANHAN SUOMEN TYTTÖKOULUT	8
3.1 Katariina Suuren koulu-uudistus Venäjällä	8
3.2 Vanhan Suomen pienet normaalikoulut.....	10
4. VUODEN 1843 KOULU-UUDISTUS.....	11
4.1 Koulu-uudistuksen suunnitteluvaihe.....	11
4.2 Vuoden 1843 koulu-uudistuksen piiriin kuuluvat koulut	13
4.3. Opetuksen sisältö ja opetusjärjestelyt	16
5. HELSINKI TYTTÖJEN KOULUKAUPUNKINA.....	20
5.1 Helsingin säätyläisväestö 1810–1850	20
5.2 Tyttöjen koulutusmahdollisuudet ja tyttöjen opettajat.....	21
5.3 Helsinkiläiset seurapiirinaiset	22
6. HELSINGIN RUOTSALAISEN TYTTÖKOULUN OPPILAAT VUOSINA 1845–1870.....	23
6.1 Valtion tyttökoulun perustaminen Helsinkiin	23
6.2 Oppilaiden sosiaalinen tausta 1840-luvulla	26
6.3 Esimerkkinä Waseniuksen perheen tyttäret	29
6.4 Oppilaiden sosiaalinen tausta 1850-luvulla	32
6.5 Oppilaiden sosiaalinen tausta 1860-luvulla	35
6.6 Joensuulaistytöt Helsingin ruotsalaisessa tyttökoulussa	43
6.7 Helsingin ruotsalaisen tyttökoulun opettajat.....	45
7. HAMINA TYTTÖJEN KOULUKAUPUNKINA.....	48
7.1 Haminan tyttökoulu ja näkymiä naiskasvatukseen	48
7.2 Porvariston suosima 1840-luku Haminan koulussa	51
7.3 1850-luvun porvaris- ja pappistaustainen koulu	53
7.4 Haminan koulun arvo nousee 1860-luvulla	54
8. TURUN KAUPUNGIN NÄKYMIÄ.....	59
8.1 Muuttunut Turku	59
8.2 Sara Wacklinin pensionaattikoulusta Heurlinin tyttökouluun	60
9. TURUN RUOTSALAINEN TYTTÖKOULU JA OPPILAIDEN SOSIAALINEN TAUSTA. 62	
9.1 Idän ja lännen koulut.....	62
9.2 Turun ensimmäiset tyttöoppilaat.....	65
9.3 Koulu kasvattaa herrasväkeä.....	67
9.4 Vuoden 1856 lukio- ja koulujärjestys	70

9.5 Oppilaiden sosiaalinen tausta 1850-luvun lopulla	72
9.6 Oppilaiden sosiaalinen tausta 1860-luvulla	76
9.7 Katsaus Suomen ruotsalaisiin tyttökouluihin tutkittavan aikakauden päättyessä.....	82
10. LOPPULAUSE	85
LÄHDELUETTELO.....	91

1. JOHDANTO

1.1 Tutkimustehtävä

Tämän tutkielman kohteena on säätyläistyttöjen koulutus Suomessa 1700-luvun lopulta 1870-luvulle. Selvitän, mikä oli Helsingin, Turun ja Haminan tyttökoulujen oppilaiden sosiaalinen tausta. Tutkiessani tyttöjen sosiaalista taustaa ja tyttöjen pääsyä opintielle, olen joutunut tarkastelemaan myös koululaitoksen ja koulujärjestelmän muutoksia ja koululainsäädäntöä. Tyttöjen koulutukseen liittyy merkittävällä tavalla myös Vanhan Suomen koulut, koska Vanhan Suomen alueella oli pitempi perinne tyttöjen koulutuksessa, mikä johtui Katariina Suuren aikana perustetuista tyttökouluista. Näin tutkielmani on alueellisesti rajattu Vanhan Suomen, Helsingin, Turun ja Haminan kaupunkeihin.

Tutkimuksen aikarajauksena ovat vuodet 1790–1870, sillä ne muodostavat yhtenäisen ajanjakson aikakauden naissivistyksessä. Ajanjaksoa on luonnehdittu tyttökoulujen aikakaudeksi. Lähdän liikkeelle 1700-luvun lopusta, mutta tutkimukseni sijoittuu käytännössä autonomiana kaudelle, jonka alkuvaiheessa aloitettiin laaja koulujärjestelmän uudistaminen.¹

Suomen valtiollisissa oloissa tapahtunut muutos johti pääkaupungin siirtoon Turusta Helsinkiin. Helsinki soveltui Turkuun paremmin uudeksi pääkaupungiksi, sillä se sijaitsi lähempänä Venäjää ja Pietaria kuin Turku. Turussa Ruotsin vallan aikaiset perinteet olivat sitkeämmässä kuin Helsingissä ja Turku oli liian lähellä Ruotsia ja Tukholmaa.² Helsingin osalta tarkasteluni kohteena on vuonna 1844 toimintansa aloittanut Helsingin ruotsalainen tyttökoulu. Turun ruotsalainen tyttökoulu avattiin vuoden 1843 lukio- ja koulu-uudistuksen jälkeen. Se oli viralliselta nimeltään Fruntimmersskolan i Åbo. Kolmas tutkimani koulu on Haminan tyttökoulu, jolla oli kokemusta tyttöjen opettamisesta eikä se ollut aloitteleva lukuvuonna 1844–1845. Koulu oli perustettu vuonna 1810. Se oli 1840-luvun koulu-uudistuksen jälkeisistä kouluista Viipurin alemman ja ylemmän tyttökoulun jälkeen kolmanneksi vanhin.

---

¹ Ketonen, Liisa, Suomen tyttöoppikoulut autonomian aikakaudella, Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos, tutkimuksia 53, Helsinki 1977, s. 10.

² Rein, Gabriel, Helsinki maan ja läänin pääkaupunkina, teoksessa Helsingin kaupungin historia III, Ajanjakso 1809- 1875, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino Oy, Helsinki 1950, s. 160.

1.2 Lähdeaineisto ja tutkimuskirjallisuus

Tutkielman päälähteenä käytän Kansallisarkistossa olevaa tuomiokapitulin kouluarkistoa. Se on autonomian ajan alkeisoppilaitokset eli myös tyttökoulut kattava arkisto. Virallisten tyttökoulujen arkistoa on saatavilla vuodesta 1844 vuoteen 1870. Helsingin, Haminan ja Turun ruotsalaisten tyttökoulujen arkistoaines käsittää vuositutkintoasiakirjoja, oppilasluetteloita, tarkastuspöytäkirjoja ja tilejä. Sosiaalisen taustan selvittämiseksi keskityin vuositutkintoasiakirjoihin ja oppilasluetteluihin. Ongelmallista on, että tyttökoulujen asiakirjoista puuttui tiettyjen vuosien asiakirjoja. Varsinkin Helsingin tyttökoulun vuositutkintoasiakirjoja oli vuosien välillä hävinnyt.

Toisena päälähteenä käytän Suomen asetuskokoelmaan kuuluvaa vuoden 1843 lukio- ja koulujärjestystä. Se on tutkimuksen kannalta alkeisoppilaitoksia koskeva lähde. Vuoden 1843 lukio- ja koulujärjestys sisältää tyttökouluja koskevat säädökset. Nimityksellä alkeisoppilaitokset tarkoitettiin virallisia tyttökouluja. Liisa Ketonen on selvittänyt tyttökoulujen olleen toiselta nimeltään tyttöoppikouluja ja selkeästi oppikouluryhmään kuuluvia. Opetus oli keskikoulutasoista opetusta.³

Suomalaisia tyttökouluja on tutkittu runsaasti, mutta tyttöjen sosiaalista taustaa käsitteleviä tutkimuksia ei sen sijaan juurikaan ole. Tutkielmani kannalta tärkeimpiä teoksia ovat Maija Rajaisen tutkimus ”*Vanhan Suomen koulut I. Normaalikoulut vv. 1788–1806*”. Naisten koulutuksen kannalta keskeiset Vanhan Suomen tyttökoulut ovat tutkimuksessa esillä, vaikka hän onkin keskittynyt poikien kouluihin.⁴

Sisko Wilkama on tarkastellut teoksessaan ”*Naissivistyksen periaatteiden kehitys Suomessa 1840–1880-luvuilla*” tyttöjen kouluttamisen aatehistoriallista taustaa ja Liisa Ketonen on laatinut perusteelliset selvitykset autonomian kauden tyttökouluista. Ketonen on tutkinut tyttöoppikouluja osana autonomian ajan aikakauden valtiollisia ja yhteiskunnallisia oloja.⁵

Tutkiessani säätyläistyttöjen koulutusta keskeinen teos on Kaarlo Wirilanderin *Herrasväkeä, Suomen säätyläistö 1721–1870*”. Hän on nostanut esiin sääty-yhteiskunnan aikakauden merkittäviä

---

³ Ketonen, s. 9.

⁴ Rajainen, Maija, *Vanhan Suomen koulut I Normaalikoulut vv. 1788- 1806*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapaino Oy, Helsinki 1940, s. 11

⁵ Ketonen, s. 9.

ryhmäkuntaisia katsomus- ja suhtautumistapoja ja yhteiskunnallisia olosuhteita.⁶ Tutkielmassa käyttämäni ryhmitys perustuu Wirilanderin luokitukseen. Tärkeä teos on myös Kai Häggmanin ”*Perheen vuosisata Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*”. Häggman on tarkastellut säätyläisperhettä sekä sen ihanteiden ja todellisuuden välisiä eroavaisuuksia.⁷ Gunnar Suolahti on 1700-luvun todellinen asiantuntija. Hänen tutkimuksensa ”*Elämää Suomessa 1700-luvulla*” on monipuolinen katsaus 1700-luvun elämästä. Teoksessa on tilaa myös säätyläisten keskuudessa suosioon tulleille muotivirtauksille ja harrastuksille.

1.3 Käsitteistä säätyläistö

Kaarlo Wirilander on selvittänyt 1700-luvun lopulla Suomessa vallinnutta väestön jakoa neljään ryhmään: aatelistoon, papistoon, porvaristoon ja talonpoikiin.⁸ Suurin osa ihmisistä oli säätylaitoksen ulkopuolella. Säätyläisten elämäntapa oli heidän keskeinen tuntomerkkinsä, joka erotti heidät muusta väestöstä. Eri säätyjen elämäntapa oli erilainen ja säädyt olivat eriarvoisia.⁹ Suomen säätyläiset olivat Pohjolan säätyläisiä ja ihailivat erityisesti Tukholman hovia. Tukholman hovi jäljitteli Ranskan hovia ja säätyläisiä. Eurooppalaiset sivistyskulttuurin virtaukset vaikuttivat taustalla. Suomen siirryttyä Venäjän valtakunnan yhteyteen Tukholman hovin merkitys väheni ja Suomessa Venäjän keisarin hovista tuli kaiken ihailun keskipiste.¹⁰

Kansa oli suurin väestönosa. Säätyläiset muodostivat väestön pintaosan. Säätyläiset ja muu väestö kehittyivät omina ryhminään. Säätykierto oli vähäistä. Sitä tapahtui koulutuksen ja avioliiton kautta. 1800-luvun loppua kohden mentäessä nousi esiin uusia ryhmiä, joiden jäsenet eivät olleet johtavassa asemassa. Vuonna 1870 säätyläisiä oli huomattavasti enemmän kuin vuonna 1721.¹¹ Suomessa oli vuonna 1728 suunnilleen 320 000 asukasta. Säätyläistön määrä heistä oli 3,4 %. Suomessa oli vuonna 1870 suunnilleen 1 768 800 asukasta, joista säätyläisiä oli 3,4 %.¹²

---

⁶ Wirilander, Kaarlo, *Herraskäsi, Suomen säätyläistö 1721- 1870*, Suomen historiallinen seura, Helsinki 1974, s. 12

⁷ Häggman, Kai, *Perheen vuosisata Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa*, Helsinki 1994.

⁸ Wirilander, s. 15.

⁹ Heikkinen, Antero, *Terveyden ja ilon tähden Herraskäsi liikkeellä Suomessa 1700- ja 1800-luvuilla*, Suomen historiallinen seura, Helsinki 1991, s. 9.

¹⁰ Wirilander, s. 13.

¹¹ Wirilander, s. 14.

¹² Heikkinen, s. 12.

Julkiset virat olivat säätyläisten hallussa. Virka oli säätyläisille oppisivistystä tai varallisuutta merkittävämpi asia. Aatelissäätö oli keskiluokan vielä puuttuessa varsinainen virkasäätö ja aatelissäätö oli ylin kaikista säädyistä. Aatelistarvo perustui syntyperään. Aatelistperheen lapset olivat syntymästä saakka aatelisiä. Aatelissäätöön ei voinut päästä tietyn oppiarvon suorittamisella.¹³ Se jakaantui valtio- ja yhteiskuntasäätöihin. Valtiosäätöön kuuluivat ritarihuoneeseen introdusoidut suvut. Sen jäsenillä oli valtiopäiväoikeus. Eri alojen neuvokset kuuluivat usein valtiosäätöihin. Perinteisesti aateliset olivat kunnostautuneet sotilasuralla. Ylempi sotilasvirkamiehistö kuului aatelisiin.¹⁴ Yksikään säädyistä ei ollut täysin puhdas oman säädyn väestöä sisältävä väestöryhmä.

Papisto jakaantui valtiosäätöön sekä yhteiskuntasäätöön. Valtiosäätöön kuului ylempi papisto eli vakinaisten kirkollisvirkojen haltijat. Heitä olivat kirkkoherrat, pastorit ja kappalaiset. Valtiosäätöön kuuluva ylempi papisto kuului myös yhteiskuntasäätöön eli oppisäätöön. Oppisäätöläistöä olivat papiston lisäksi yliopisto- ja koulumiehet sekä alempi kirkonväki. Alempi kirkonväki käsitti apupappeja, seurakuntien kanttoreita, urkureita ja suntioita.

Porvaristossa valtiosäätöön kuuluivat maistraatin jäsenet, kaupungin virkamiehet, porvarisoikeuden saaneet kauppiat, tehtailijat ja käsityöläismestarit. Yhteiskuntasäätöön kuului edellisten lisäksi väestöä, jotka eivät monien mielestä olleet ”oikeita porvareita” eli joilla ei ollut porvarisoikeuksia. Yhteiskuntasäätöön kuului muun muassa tavallisia kauppiaita.¹⁵

Talonpoikaissäätö oli neljäs säätö. Se jakaantui valtio- ja yhteiskuntasäätöihin. Yhteiskuntasäätöön kuului muun muassa rälssitalonpoikia, lampuoteja, mäkitupalaisia, loisia, palkollisia, tilatonta maalaisrahvasta ja sotalaitoksen miehistöä. Sotilashallinnon miehistö ei kuulunut säätyläistöön. Ratsumiehet, rakuunat, sotamiehet, jääkärit, tarkk`ampujat, tykkimiehet, hantlankarit, tarjokkaat, varamiehet ja matruusit eivät kuuluneet säätyläisiin.¹⁶

---

¹³ Heikkinen, s. 8.

¹⁴ Wirilander, s. 21.

¹⁵ Wirilander, s. 21.

¹⁶ Wirilander, s. 21.

1.4 Naisen elämä perhe, avioliitto ja suku

Säätyläisnaisen asema määrittyi isän, aviomiehen ja veljien aseman mukaan. Tyttö liitettiin syntymästä alkaen isänsä säätyyn.¹⁷ Avioliitto oli naisille elatuskysymys. Säätyläismies oli yleensä vaimoan vanhempi, ja hänellä oli säännöllinen toimeentulo. 1700-luvulla ikäerot saattoivat olla suuria aviopuolisoiden kesken. Tavallista oli, että esimerkiksi 17-vuotias tyttö kihlattiin ikämiehille. Ikäero saattoi olla 30 vuotta. Keski-ikäiset säätyläismiehet tutustuivat nuoriin tyttöihin avioliittomielessä. Tyypillinen nuoren tytön kosija oli esimerkiksi 40 vuotta täyttänyt nimismies.¹⁸

Avioliiton solmimisen jälkeen aviovaimo oli aviomiehensä holhouksen alainen. Naimattomat naiset pysyivät isänsä holhouksen alaisina.¹⁹ Voidaan päätellä säätykiertoa tapahtuneen jonkin verran naisten elämässä. Porvaristyttyjä pääsi avioliittoon aatelismiesten kanssa. Tällöin oli kyse erittäin varakkaista porvarisperheistä. Papiston ja porvariston kesken syntyi avioliittoja. Yleensä naiset eivät kuitenkaan ilman koulutusta voineet solmia avioliittoa ylempien säätyjen miesten kanssa. Tyttöjen koulutuksen katsottiin olevan perheen yksityisasiasia ja se riippui erityisesti rahasta.

Sukulaisuus muodosti turvaverkoston 1700-luvun ihmiselle. Perhe, suku ja kotiseutu olivat rakkaimpia ja tärkeimpiä asioita elämässä. Perhe- ja sukusiteet olivat kiinteitä. Sukupolvien väliset sukulaisuussuhteet olivat tärkeitä ja kaukaisiin sukulaisiin pidettiin yhteyttä. Syntyminen ja kuoleminen olivat asioita, jotka koskettivat koko sukua. Ristiäiset, häät ja hautajaiset olivat suvun juhlia, joihin kokoonnuttiin yhteen. Naisen elämässä leskeksi jääminen oli yleistä. Papiston tyttöjen elämään kuului keskimäärin kaksi avioliittoa. Esimerkiksi Maria Garvolia oli säätyläisnainen, joka lähti aviomiehensä kanssa Lappiin asumaan. Aviomies sai viran Utsjoen kirkkoherrana. Perheeseen syntyi kahdeksan lasta. Maria Garvolia jäi leskeksi, sillä aviomies kuoli Lapin matkallaan, joten hän päätti jäädä loppuiäkseen Lappiin. Maria Garvolia löysi uuden elämänkumppaninsa kaukana sivistyksestä, Lapin köyhän kansan keskuudesta. Hänen toinen aviomiehensä oli Utsjoen uusi pastori.²⁰

---

¹⁷Mustakallio, Sinikka, Naisten itsenäisyshistoriaa Suomessa, Painopuoli Oy, Vantaa 1988. s. 8.

¹⁸Suolahti, Gunnar, Elämää Suomessa 1700- luvulla, Gummerus kirjapaino Oy, Jyväskylä 1991, s. 172, 241.

¹⁹Mustakallio, s. 8.

²⁰Suolahti, s. 157-158, 242.

Sääty-yhteiskunnassa 1860-luvulle saakka naisten asemaa ei parannettu juurikaan lainsäädännön keinoin. Vuosi 1864 oli käännekohta, sillä silloin säädettiin naisten täysivaltaisuus. Naimattomat naiset ja lesket vapautettiin holhouksen alaisuudesta. Naimisissa olevat naiset eivät vapautuneet holhouksen alaisuudesta. Merkittävä uudistus 1860-luvulla oli naittajajärjestelmän kumoaminen.²¹

2. KOULUTUS SÄÄTY-YHTEISKUNNASSA

Ruotsin vuoden 1724 koulujärjestys määritteli viralliset koulut, joista kaikki olivat poikien kouluja. Pojille oli kolmiasteinen virallinen koulutustaso. Alimman tason kouluja olivat pedagogiot eli alkeiskoulut. Keskitason kouluja olivat triviaalikoulut ja lukio edusti korkeimman asteen tasoa. Triviaalikoulun tai lukion käynyt oppilas sai jatkaa yliopistossa. Säätyläiskoulutus merkitsi lähinnä papiston poikien koulutusta virkauralle. Virkaura merkitsi papin uraa. Tytöille ei ollut virallisia kouluja, eikä heitä mainittu koulujärjestyksessä. Tyttöjä pääsi pedagogioihin oppilaiksi, jos tilaa riitti. Kirkko järjesti alkeisopetusta, joka oli yhteisopetusta.²²

1700-luvun lopulla säätyläistyttöjen opetus tapahtui kotona. Vanhemmat olivat vastuussa lasten opetuksesta. Varakas perhe palkkasi tytöille kotiopettajattaren. Kotiopettajatarsivistys oli ajan suosimaa tyttöjen saamaa kasvatusta. Kotiopettajattaren antaman oppimäärän jälkeen tyttö sai hakeutua pensionaattikouluihin. Säätyläisperheistä varakkaimmat lähettivät tyttäriään ulkomaille upeisiin pensionaattikouluihin. Näissä annettiin ”ajanmukaista ja seuraelämän tarpeita palvelevaa kasvatusta”. Suomesta lähti säätyläistyttöjä muun muassa Pietariin ja Tukholmaan. Hienoimpien eli lähinnä aatelisten tyttäriä hyväksyttiin hakemuksen johdosta ulkomaille opiskelemaan.²³

Venäjän valtakunnan puolella oli erityisiä oppilaitoksia säätyläistyttöille jo ennen tutkittavan aikakauden alkua. Ylimpien säätyjen tyttärille voidaan päätellä olleen eri kasvatustilat kuin porvarissäätyisille tyttärille. Euroopassa oli valtioita, joissa oli eri säätyryhmien tyttärille omat kasvatustilat.

Antero Heikkinen erottaa teoksessaan ”Perinneyhteisöstä kansalaisyhteiskuntaan” Suomen koulutuksen historiasta eri vaiheita kuten esimerkiksi sen synnyn ja vakiintumisen sekä uudistamisen. Koulutuksen

---

²¹ Mustakallio, s. 9

²² Ketonen, s. 18.

historiaa pohdittaessa on painotettava Suomen perifeerisyyttä muihin Euroopan maihin verrattuna. Suomen koulutus ei ole ollut tunnettu eurooppalaisessa mittakaavassa.²⁴

Heikkinen on luonnehtinut sääty-yhteiskunnan ajan koulutusta paikoilleen jähmettyneeksi. 1700-luvun alkupuolen rajansiirrot olivat suuria muutoksia koulutuksen kannalta. Itärajan muutokset aiheuttivat tuntevia muutoksia kouluverkostoon. Suuri Pohjansota päättyi Uudenkaupungin rauhaan vuonna 1721. Ruotsi luovutti Venäjälle rauhansopimuksessa alueitaan. Merkittävä koulukaupunki Viipuri siirtyi ruotsin vallan alta Venäjälle. Viipurissa oli lukio, joka siirrettiin Porvooseen.

Turun rauhassa vuonna 1743 Ruotsi joutui jälleen luovuttamaan alueitaan Venäjälle. Haminan kaupunki menetettiin ja sen tilalle perustettiin Loviisa. Se sai pedagogion, joka myöhemmin muutettiin triviaalikouluksi. Ruotsiin kuuluneen Suomen koulut sijaitsivat kaupungeissa. Kouluja oli alueellisesti eniten etelä- ja länsipuolella Suomea. Itä-Suomessa kouluja oli harvassa.²⁵ Eino Puramo on painottanut teoksessaan ”Käkisalmen kaupungin ja maalaiskunnan historia II, v. 1721–1870” myös Turun rauhan jälkeisen rajansiirron merkitystä koululaitoksen kannalta eräänä 1700-luvun harvoista muutoksista. Luovutettujen alueiden koululaitosta ryhdyttiin järjestelemään välittömästi ja virallinen määräys sen järjestelystä saatiin jo vuonna 1743. Samaan aikaan ryhdyttiin järjestelemään myös Uudenkaupungin rauhassa vuonna 1721 luovutettujen alueiden koululaitosta.

Haminaan anottiin ensimmäiseksi pdagogiota. Hamina ja haminalaiset olivat aktiivisia poikien koulun perustamisasiassa. Viipurissa alkoi toimia viisiluokkainen katedraalikoulu entisen lukion rakennuksessa. Käkisalmeen perustettiin alkeiskoulu eli pedagogio vuonna 1745, samoin kuin Lappeenrantaan. Savonlinnaan perustettiin pedagogio vuonna 1747 ja Sortavalaan vuonna 1756.

Vanhan Suomen alueelle perustettiin useita pedagogioita. Käkisalmen pedagogio vastasi Viipurin katedraalikoulun kahta alinta luokkaa.²⁶ Vanhan Suomen uusien koulujen opettajat palkattiin yleensä Ruotsiin kuuluneesta Suomesta. Turun yliopistossa opiskelleille avautui opettajan työ Vanhan Suomen

---

²³ Ketonen, s. 19.

²⁴ Heikkinen, Antero, Perinneyhteisöstä kansalaisyhteiskuntaan: koulutuksen historia Suomessa esihistorialliselta ajalta itsenäisyyden aikaan, K.J. Gummerus Osakeyhtiön Kirjapainossa, Jyväskylä 1989, s.3.

²⁵ Heikkinen, s. 51.

kouluissa. Vanhan Suomen koulut pitivät yhteyttä muuhun Suomeen. Vanhan Suomen kouluja oli suunniteltu 1830-luvulta. Säätyläispoikia koulutettiin lisäksi Pietarissa. Vanha Suomi oli alue, jossa muun Suomen opettajat saivat hankkia ensimmäisiä opettajantyön kokemuksiaan. Monet jatkoivat työvaiheen jälkeen opintoja muualla Suomessa. Toiset taas palasivat takaisin Turun yliopistoon opiskelemaan.²⁷

Ruotsin puolella olevaan Suomeen kehittyi erilainen koululaitos kuin Venäjään liitetyle Vanhan Suomen alueelle. Eri valtakuntien alueella elävät suomalaiset saivat osittain toisistaan huomattavastikin poikkeavat koulutusmahdollisuudet. Säätyläispoikien kannalta koulutusmahdollisuuksia oli kummankin alueen sisäpuolella sekä ulkomailla. Säätyläistytöille oli rajatut koulutusmahdollisuudet. Maaseudulla koulutusmahdollisuuksia ei juurikaan ollut kummankaan valtion alueella.

3. VANHAN SUOMEN TYTTÖKOULUT

3.1 Katariina Suuren koulu-uudistus Venäjällä

Suomen säätyläisiä asui kahden valtakunnan alueella. Pääosa säätyläisistä asui Ruotsiin kuuluneessa Suomessa, mutta osa asui 1700-luvun sotien seurauksena Venäjän valtakunnan alueella. Ruotsiin kuuluneen Suomen yhteydestä lohkaistiin kaakkoisosaa. Se käsitti Uudenkaupungin rauhassa vuonna 1721 ja edelleen Turun rauhassa vuonna 1743 Venäjälle luovutetut alueet. Kyseinen Venäjän yhteyteen liitetty alue sai 1700-luvulla nimen Viipurin lääni. Myöhemmin 1800-luvun alussa kyseistä aluetta ryhdyttiin kutsumaan Vanhaksi Suomeksi.²⁸

Maija Rajainen on tutkinut Vanhan Suomen koulujärjestelmiä. Venäjän keisarinna Katariina II aloitti Venäjän koululaitoksen uudistamisen. Se toi muutosta Vanhan Suomen pedagogioihin. Katariina II:n koululaki vuodelta 1786 määräsi, että jokaiseen piirikuntakaupungin kouluun tuli asettaa erikseen johtaja ja tarkastaja. Johtajat ja tarkastajat olivat huoltokollegioiden alaisia. Käkisalmen piirikuntakaupunki ja siellä oli pedagogio, joka sai johtajan ja tarkastajan. Tarkastajalle virka oli

---

²⁶ Puramo, Eino, Käkisalmen kaupungin ja maalaiskunnan historia II 1721- 1870, teoksessa Käkisalmen historia, Käkisalmen kaupungin ja maalaiskunnan vaihteita, toim. Kuujo Erkki, Puramo Eino ja Sarkonen J., Lahden kirjapaino- ja sanomalehtiosakeyhtiö, Lahti 1958, s. 287.

²⁷ Puramo, s. 286 ja 288.

²⁸ Ketonen, s. 10.

kunniavirka. Käytännössä hän sai tehdä ilmaista työtä koulun hyväksi. Tarkastajan työtä hoitivat virkamiehet, jotka toimivat pääasiallisesti toisessa virassa.

Katariina II:n koulu-uudistuksella on ollut merkitystä naisten koulutuksen suhteen. Sen myötä avautui tytöille mahdollisuus päästä virallisiin valtion oppilaitoksiin. Katariina II toimeenpani Venäjän koulu-uudistuksen 1700-luvun lopulla pitkällisen suunnitteluvaiheen jälkeen. Hän otti esikuvan Euroopasta, jossa valistuksen ajan hengessä pyrittiin uudistamaan koululaitosta. Euroopan hallitsijat pyrkivät eriyistä uudistamaan koululaitoksiaan. Ei ollut mitään yhtenäistä eurooppalaista koululaitosta vaan eri mailla oli omia suunnitelmia. Katariina II valitsi Itävallan koululaitoksen esikuvakseen, mutta muutti sitä monin paikoin Venäjän oloihin soveltuvaksi.

Vanha Suomi kuului Itämeren maakuntien lisäksi saksalaiseen kielialueeseen. Saksalainen kielialue kuului Katariina II:n uudistuksen piiriin kokonaisuudessaan. Vanha Suomi ei siis jäänyt koululaitoksen suhteen entiseen malliin. Katariina II:n henkilökohtaisena syynä koululaitoksen uudistamiseen oli yleishyödyllisten koulujen perustaminen Venäjälle sekä Venäjän koululaitoksen yhtenäistäminen.

Vanha Suomi sai koulutoimikunnan asettamana esikuvakseen Pietarin kaupungista ”Petri-Schulen”, jonne oli Vanhasta Suomesta lähetetty säätyläispoikia oppiin jo ennen Katariina II:n koulu-uudistusta. Koulu oli perustettu 1700-luvun alussa, mutta muutettu ennen varsinaista koulu-uudistuksen toimeenpanoa Venäjällä. ”Petri-Schule” oli Pietarin saksalaisen seurakunnan koulu ja se oli evankelisluterilainen koulu. Se oli järjestetty Francken laitosten mukaisesti ja sinne oli perustettu tyttöluokka. Tyttöluokasta muodostettiin tyttökoulu 1770-luvulla. Kouluun asetettiin oma kouluhallitus, joka hoiti saksalaisen kielialueen koulujen asioita. Siellä uusien koulujen opettajat saivat koulutusta ja oppikirjoja laadittiin uusien vaatimusten mukaan.²⁹

Naisten koulutuksen kannalta tärkeätä oli se, että Katariina II tahtoi itse henkilökohtaisesti muistaa Venäjän tyttöjä ja naisia ja tehdä jotakin heidän hyväkseen. Tyttöjen koulutusmahdollisuuksien luominen oli jotakin tyttöjen ja naisten tulevaisuuden hyväksi suunnattua toimintaa. Valtio ei jättänyt tyttöjä koulutuksen ulkopuolelle. Vanhan Suomen kannalta Katariina II:n uudistus koitui selkeästi sen

---

²⁹ Ketonen, s. 11.

tyttöjen ja naisten parhaaksi. Katariina II:n asennoituminen tyttöjen koulutukseen oli avara ja kattoi kaikki työt. Naisten koulutuksen ei tullut Venäjällä muodostua vain säätyläisnaisten koulutukseksi.

3.2 Vanhan Suomen pienet normaalikoulut

Raimo Ranta on todennut normaalikoulujen jääneen merkittävien koulujen varjoon. Normaalikoululaitos yhtenäisti Venäjän koulut. Vanhan Suomen alueelle perustettiin suurimpaan kaupunkiin Viipuriin pääkoulu sekä muihin kaupunkeihin pieniä kouluja. Pääkoulu oli kolmeluokkainen ja pienet koulut olivat kaksiluokkaisia.

Lappeenrantaan perustetussa koulussa oli kaksi luokkaa. Siellä oli suhteellisesti enemmän tyttöjä kuin muissa Vanhan Suomen kouluissa. Lappeenrannan oppilaiden sosiaalinen tausta muuttui ratkaisevasti alkuvuosien jälkeen. Innokkaat porvarisvanhemmat kouluttivat aluksi lapsiansa siellä. Myöhemmin koulusta tuli virkamiesperheiden lasten koulutuspaikka.³⁰ Oppilasmäärät Suomen ja Vanhan Suomen alueella olivat pieniä. Köyhyys oli suurin syy tähän. Ennen normaalikoululaitosta virallisen opetuksen päämääränä oli palvella kirkkoa ja opillista sivistystä. 1700-luvun lopulla varsinkin Suomessa oli pappispula.³¹

Normaalikoulut olivat valvottuja ja tarkkailijan alaisuudessa. Vanhan Suomen kouluasioista vastasi niin sanottu saksalainen kouluhallitus ja yleinen huoltokollegion alainen tarkastaja. Viipurin pääkoulu perustettiin ensin ja sen jälkeen ryhdyttiin järjestämään kouluja muihin Vanhan Suomen kaupunkeihin. Kevään 1788 kuluessa muihin kaupunkeihin saatiin koulutoimintaa. Pienten kaupunkien koulut olivat kaksiluokkaisia ja niihin otettiin myös tyttöjä. Haminan kaupunki sai poikkeuksellisen normaalikoulun. Siinä oli kolme luokkaa ja opiskeluoikeus annettiin vain pojille.

---

³⁰ Ranta, Raimo, Lappeenrannan kaupungin historia 1743- 1811, Saimaan Kirjapaino Oy, Offset, Lappeenranta 1978, s. 502.

³¹ Osmonsalo, Erkki K., Itsevaltiuden kausi, teoksessa Suomen historian käsikirja, toimittanut Arvi Korhonen, WSOY, Helsinki 1949, s. 80-83.

4. VUODEN 1843 KOULU-UUDISTUS

4.1 Koulu-uudistuksen suunnitteluvaihe

Ruotsinvallan aikaisessa koulujärjestelmässä oli useita epäkohtia. Opettajien puute oli ilmeinen, eikä opettajien määrä ollut kohonnut kuten muiden virkamiesten määrä. Kirkollis-, siviili- ja sotilasvirkakuntia oli huomattavasti enemmän kuin opettajia. Koulujen opetusohjelmat ja opetuksen tavoitteet olivat keskenään ristiriidassa. Triviaalikoulun jälkeen ei päässyt enää yliopistoon. Sen ja lukion suhde oli epämääräinen. Samoin ne olivat epämääräisessä suhteessa Turun akatemiaan nähden. Yksityisopetus korjasi opiskelutilannetta. Ylioppilastutkinnon suorittaminen oli mahdollista, vaikka triviaalikoulussa ja lukiossa ei olisi opiskellut lainkaan.

Koulu-uudistus alkoi vuonna 1814, jolloin yleisten oppilaitosten järjestelykomissio aloitti.³² Uudistus käsitteli koko Suomen koululaitoksen uudistamista, eikä vain Ruotsiin kuuluneen Suomen koululaitoksen uudistamista. Sen tarkoituksena oli yhtenäistää koko Suomen koululaitos ja saada opetus tuottamaan samalla tavalla ajattelevia ja samat asiat oppineita henkilöitä. Yhteiskunnan palvelukseen tähtäävät pojat tuli kouluttaa saman opetusohjelman mukaan. Tyttöjä ei suunniteltu koulutettavaksi yhteiskunnan palvelukseen.³³

Suomessa asetettu ensimmäinen koulukomissio työskenteli yli kymmenen vuoden ajan, mutta päätöstä ei syntynyt. Se lakkautettiin vuonna 1825. Välittömästi asetettiin toinen koulukomissio, joka toimi noin kymmenen vuotta. Kolmas koulukomissio asetettiin toimintaan vuonna 1835. Koulukomissioissa uutta koulujärjestystä pohtimassa oli vaikutusvaltaisia henkilöitä Vanhasta Suomesta sekä muusta Suomesta. Mukana olevat henkilöt eivät olleet täysin samaa mieltä kouluun liittyvissä asioissa. Jotkut henkilöt olivat vain yhdessä koulukomissiossa mukana. Viipurin läänin koulujen johtaja Erik Gabriel Melartin oli keskeinen avainhahmo koulu-uudistuksen suunnitteluajana. Hän oli mukana koulu-uudistuksen suunnittelussa vuosina 1814–1835.³⁴

Melartin laati koulukomissiolle vuonna 1826 henkilökohtaisen ehdotuksen, jossa hän käsitteli alustavasti tyttökoulujen perustamista Suomeen. Hänen mielestään tyttökouluja tuli perustaa kaikkiin

---

³² Ketonen, s. 22.

³³ *ibid.*

niihin kaupunkiin, joissa oli triviaalikoulu. Tällöin triviaalikoulujen opettajilla oli mahdollisuus opettaa apuna tyttökouluissa. Tyttökouluihin suunniteltiin kahden vakituisen opettajattaren palkkaamista. Lisäksi yksi vakituinen miesopettaja suunniteltiin palkattavaksi.³⁵

Melartinin mielestä sopivia opetusaineita olivat kotimaiset kielet ruotsi ja suomi sekä vieraat kielet ranska ja saksa. Hän ei ehdottanut venäjää lainkaan opetusaineeksi. Uskonto, laskento, maantieto, yleinen historia, luonnontieto, kaunokirjoitus, piirustus, laulu ja musiikki olivat sopivia opetusaineita perustettaville tyttökouluille. Voimistelua ei ole suunniteltujen opetusaineiden listalla. Melartinin ehdotus näkyi merkittävänä vuoden 1826 ehdotuksessa.³⁶

Porvoon tuomiorovasti Magnus Alopeus oli toinen huomattava ja arvovaltainen koulu-uudistuksen suunnittelija. Hän opetti muun muassa Porvoon lukiossa matematiikkaa. Hän työskenteli toisessa ja kolmannessa koulukomissiossa. Alopeus hyväksyi päällisin puolin Melartinin ehdotuksen, mutta esitti siihen muutamia muutoksia. Hän halusi vaihtaa suomen, laulun ja musiikin sijalle venäjän kielen sekä ylimääräisiä ruotsin tunteja.³⁷

Ideat ja suunnitelmat kypsyivät hitaasti ja suunnitelmia laadittiin myös turhaan. Koulu-uudistus vei lähes kolmekymmentä vuotta. Keisari antoi armollisen asetuksen alkeisoppilaitoksista Suomessa 21.6.1841. Uuden asetuksen mukaan valtion varoin tuli maassa olla seuraavia oppilaitoksia tai niitä välittömästi perustaa: ala-alkeiskoulut, yläalkeiskoulut, lukiot ja tyttökoulut. Käytännössä kaikki yksityis- ja erityiskoulut jäivät asetuksen ulkopuolelle. Pedagogiot ja alkeiskoulut muutettiin ala-alkeiskouluiksi sekä triviaali- ja piirikoulut yläalkeiskouluiksi.³⁸

Ala-alkeiskoulut olivat yksi- tai kaksiluokkaisia ja lukioon valmistavat yläalkeiskoulut neljäloukkaisia. Yliopistoon johtavat lukiot olivat kaksiluokkaisia ja tyttökoulut olivat myös kaksiluokkaisia.³⁹

---

³⁴ ibid.

³⁵ ibid.

³⁶ ibid.

³⁷ ibid.

³⁸ ibid.

³⁹ Kaarninen, Mervi, Lapsuus, nuoruus ja koulut (Arjen historia 2, julkaisematon käsikirjoitus), s.12.

Viipurin tyttökoulut liitettiin asetuksella viralliseen koululaitokseen ja ne jatkoivat valtion kouluina. Haminan tyttökoulua oli ehdotettu lakkautettavaksi, mutta keisarin käskystä sen toiminta määrättiin jatkumaan. Turkuun ja Helsinkiin määrättiin perustettaviksi kaksi alusta asti valtion avustuksella toimivaa tyttökoulua. Ohjesäännön mukaan uusien tyttökoulujen tuli olla kaksiluokkaisia.⁴⁰

Uusi lukio- ja koulujärjestys hyväksyttiin 6.11.1843. Vanhan Suomen koulut kuuluivat sen piiriin, mutta jäivät muihin kouluihin nähden poikkeukselliseksi. Vanhan Suomen koulujen virallisesta kielestä ei ollut mainintaa. Kenraalikuvernööri Menschikov hyväksyi keväällä 1844 saksan kielen viralliseksi Vanhan Suomen kouluissa käytettäväksi opetuskieleksi. ”Frouaswäen koulut” hyväksyttiin virallisesti uuteen koulujärjestykseen. Viipurin alempi tyttökoulu ja Haminan tyttökoulu jäivät koulujärjestelmän ulkopuolelle. Niitä ei uudistettu tässä vaiheessa.⁴¹

4.2 Vuoden 1843 koulu-uudistuksen piiriin kuuluvat koulut

Vuoden 1843 lukio- ja koulujärjestys astui voimaan 24. elokuuta 1844. Koulu-uudistus ei koskenut kaikkia Suomen kouluja. Kansanopetus jäi kokonaan koulu-uudistuksen ulkopuolelle. Koulu-uudistuksen jälkeen Suomesta tuli löytyä seuraavia valtion kustantamia alkeisoppilaitoksia.⁴²

1. Ala-alkeiskouluja lapsille, jotka halusivat kouluttautua valtion palvelukseen. Ala-alkeiskoulun käynyt omai jonkin verran tiedollista oppia, jota vaadittiin monien eri elinkeinojen harjoittamisessa. On syytä selventää, ettei kaksiluokkainen tarkoittanut rinnakkaisia luokkia kuten a- ja b-luokkia, vaan ensimmäistä ja toista luokkaa, jotka olivat kahta eri tasoa.

2. Yläalkeiskouluja lapsille, joiden tarkoitus oli valtion virkaa silmälläpitäen antaa alkeisopetusta. Kolmas ja neljäs luokka oli jaettu kahteen osakuntaan, joista ensimmäinen osakunta oli tarkoitettu oppisäädylle ja sen perinteisiin virkoihin pyrkiville ja toinen osakunta oli tarkoitettu muille eri elinkeinoihin pyrkiville. Yläalkeiskoulun opetus oli laajempi kuin ala-alkeiskoulun.

---

⁴⁰ Ketonen, s. 22.

⁴¹ Ketonen, s. 92.

⁴² Kejsersliga förordningen 1843-1845, Keisarillisen Majesteetin Armollinen Gymnaasi- ja koulujärjestys. Helsinki 1844, s. 3.

3. Lukioita, joissa annettiin täydellisempää ja laajempaa opetusta kuin muissa kouluissa. Lukio-opetuksen tuli olla perusteellista ja antaa hyvä pohja yliopistoon aikoville. Lukion käynyt ymmärsi sitten aikanaan yliopistossa annettua opetusta. Lukiot olivat kaksiluokkaisia. Viipurin lukio oli poikkeus, sillä sieltä löytyi jopa kuusi luokkaa. Kuusiluokkainen lukio vaikuttaa ajan oloissa poikkeukselliselta, mutta kun sitä tarkastelee lähemmin huomaa, että kyse on ollut yläalkeiskoulun neljästä luokasta ja lukion kahdesta luokasta. Viipurin lukio käsitti siis kummatkin koulutasot. Viipurin lukion ja muiden lukioiden luokat jakautuivat kahteen eri osakuntaan.⁴³

4. Tyttökouluja, joita kutsuttiin myös ”Frouaswäenkouluiksi”. Ne olivat sivistyneimpien eli herrasperheiden tyttärille tarkoitettuja. Tyttökoulujen tarkoituksena oli kasvattaa herrasväen työt kunnollisiksi perheenemänniksi ja opettaa heille kaikki tarvittavat rouvasväen taidot. Käsityö painottui tyttökoulujen ohjelmassa hyödyllisenä rouvasväelle kuuluvana taitona. Tyttökoulut olivat viimeiset lukio- ja koulujärjestyksessä mainitut oppilaitokset. On syytä muistuttaa, että koulujärjestys ei kattanut yksityisiä tyttökouluja eli niin sanottuja mamsellinkouluja.⁴⁴

Tyttökoulut liitettiin siis muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta osaksi valtion virallista koulujärjestelmää. Tämä oli historiallinen hetki naisten koulutuksen historiassa. Merkittävää on huomata, ettei tyttökoulujen toiminnan tarkoituksena ollut kouluttaa tyttöjä virkauralle vaan perheenemännän tehtäviin. Keskeiseksi päämääräksi tuli äitiys ja avioliitto, eikä opettajattareksi kouluttaminen. Opettajattaren ammattia ei mainita lainkaan koulutuksen päämääränä. Huomattava muutos naisten koulutuksessa oli salonkikasvatuksen jääminen pois ja perheenemäntäkasvatuksen tulo sen tilalle uutena kasvatuspäämääränä. Seuraelämän taidot eivät olleet enää keskeisiä tyttöjen kasvatuksessa.⁴⁵

Valtion tyttökouluihin liitettiin säätyrajoitus. Tyttökoulun oppilaiksi pääsivät vain sivistyneimpien luokkien tyttäret. Säädös rajasi tarkasti pois kaikki muut kuin säätyläistyöt. Tyttöjen sosiaalisesta taustasta tuli rajoittava tekijä. Valtio koulutti vain varakkaimpien kotien tyttäriä. Muita

---

⁴³ Kejsrerliga förordningen 1843-1845, s. 4.

⁴⁴ ibid.

⁴⁵ ibid.

pääsyaatimuksia, kuten terveystaatimuksia, ei mainittu lainkaan koulujärjestyksessä. Rahvaan lasten ei katsottu tarvitsevan koulutusta.⁴⁶

Suomeen oli vuoden 1843 koulujärjestyksen mukaan mahdollisuus perustaa uusia alkeisoppilaitoksia tai laajentaa entisiä. Muutoksista tuli ilmoittaa hiippakunnan piispalle ja tuomiokapitulille. Uusien oppilaitosten perustamisen ollessa kyseessä tuli oppiaineista ja opetuskunnasta tehdä perusteellinen selvitys. Piispa ja tuomiokapituli käsittelivät hakemuksen ja laativat oman kantansa asiasta. Sitten kaikki asiapaperit lähetettiin senaatin talousosaston käsiteltäväksi. Senaatti hyväksyi hakemuksen tai hylkäsi sen. Senaatin kanta asiaan oli ratkaiseva.⁴⁷

Uudistetussa koulussa salonkikasvatus vaihtui perheenemännäksi kasvattamiseen. Vanhentunut salonkikasvatus eli kuitenkin yhtenä säätyläisten mieliin painautuneena vaihtoehtona. Monet ajan kasvattajat ja perheenemännät olivat itse saaneet salonkikasvatuksen kotiopettajattaren tai koulumamsellin opetuksessa ja voidaan päätellä salonkikasvatuksen pysyneen yhä toisena mahdollisena ja säätyläisten hyväksymänä tyttöjen koulutuksen muotona.

Merkittävä taitekohta tyttöjen koulutuksessa oli vuonna 1844, jolloin Helsingin ja Turun ruotsalaiset tyttökoulut perustettiin. Vanhan Suomen tyttökoulut olivat olleet suunnitteluvaiheessa niiden mallina.⁴⁸

Tiedostetut ja tiedostamattomat asiat vaikuttivat ajan naisten koulutukseen. Oliko nainen itse hän, joka oli kiinnostunut kodin- ja lastenhoidosta ja koki, ettei pärjää arjessa vai oliko se isä ja aviomies tai viranomainen, joka tahtoi kasvattaa naisesta ahkeran kotityöntekijän. 1700-luvun lopulta naisten asenteissa oli ollut jotakin negatiivista kodinhoitoa kohtaan.

Yhteiskunta otti ensi kertaa vastuuta uudesta äidiksi kasvatettavasta sukupolvesta. Vastuu alkoi siirtyä siis kodista yhteiskunnalle. Monet ajan vanhemmat ja päättäjät varmasti pohtivat olisiko virallisista tyttökouluista hyötyä vai ei ja kannattaisiko tyttöjen hyväksi uhrata rahaa ja aikaa. Yhteinen aika oli alkamassa tytöille ja naisille sekä valtiolle. Valtio pääsi nyt tietoisesti tyttöjensä koulutuksesta ja pääsi vihdoin parantamaan tyttöjensä asemaa. Tyttöjen koulutuksen uudistus alkoi ylhäältä päin ja ensiksi

---

⁴⁶ *ibid.*

⁴⁷ Kejslerliga förordningen 1843-1845, s. 5.

⁴⁸ Kaarninen, s. 14.

uudistettiin säätyläistyttöjen koulutus. Säätyläistytöt olivat kuitenkin pieni ryhmä verrattuna koko Suomen tyttöihin. Tyttökoulujen kasvatuspäämäärä oli selvä, mutta kukaan ei voinut tietää pääsisikö tyttö koulun käytyään avioliittoon. Ei ollut varmaa, löytäisikö nainen aviomiehen ja saisiko hän lapsia. Lapsettomuus saattoi seurata avioliitossakin. Naimattomuus tulevaisuudessa oli monelle tosiasia ja silloin perheenemäntäkasvatuksesta ei ollut suurta hyötyä.

4.3. Opetuksen sisältö ja opetusjärjestelyt

Jumalan kunnioitus ja pelko oli koko koulutyön ensimmäinen ehto. Oppilaat tuli opettaa kuuliaisiksi Jumalalle ja tutustuttaa heidät Pyhään Raamattuun ja sen ohjeisiin sekä muihin uskonnollisiin kirjoihin. Oppilaille tuli opettaa varhaisesta iästä alkaen monia kristinuskoon liittyviä totuuksia. Koulu oli opastajana taivastielle ja siellä sai kuulla uskonasiaa. Uskonasian voidaan päätellä tulleen tutuksi niillekin, jotka eivät olleet uskonnollisista perheistä.⁴⁹

Lukio- ja koulujärjestys sääti koulupäivän aloitettavaksi aamurukouksella. Tytöt kokoontuivat rukoukseen opettajattaren johdolla. Virsi kuului jokaiseen aamurukoukseen ja sen jälkeen esiintymisvuorossa ollut oppilas luki rukouksen ja kohdan Raamatusta. Jokainen oppilas sai pitää vuorollaan aamurukouksen.⁵⁰

Oppilaiden säädettyihin velvollisuuksiin kuului osallistua sunnuntaisin ja juhlapyhinä jumalanpalvelukseen. Opettajat ottivat osaa myös jumalanpalvelukseen. Jumalanpalveluksen jälkeen oppilaat ja opettaja kokoontuivat yhdessä tutkiskelemaan päivän saarnaa ja opettaja varmisti kysymyksillään saarnan ymmärtämisen.⁵¹ Koulutunnilla opettajan tuli opettaa luterilaisia oppilaita kaikissa keskeisissä uskonkohdissa ja viitata aina tarvittaessa Raamattuun. Kouluopetuksen tuli kaikessa olla kristillisen uskonnon kanssa sopusoinnussa. Mitään Raamatun ja kristinuskon vastaista oppia ei saanut opettaa.⁵²

Jokaiselle alkeisoppilaitokselle oli säädetty tietty opetusohjelma, joka oli erilainen riippuen mistä alkeisoppilaitoksesta oli kyse. Tyttökouluissa säädettiin opetettavaksi seuraavia aineita:

---

⁴⁹ Kejsersliga förordningen 1843-1845, s. 6.

⁵⁰ *ibid.*

⁵¹ *ibid.*

- ”
1. Piplistä historjaa ja suurempaa katkismusta.
  2. Maaailman historjaa ja Geografiaa lyhimmittäin, kuitenkin asianomaisella täydellisyydellä mitä Keisarillisen Venäjän historiaan ja Geografiaan tulee.
  3. Räkänäyskonstia, neljää räkänäyslajia (Quatuor species) kokonaisilla ja murtoluvuilla ja yksinkertaista regula de triräkäninkiä.
  4. Wenäjän, Saksan ja Franskan kieliä.⁵³
  5. Tyylikirjoitusta, Riitninkiä ja Frouaswäen käsitöitä.”⁵⁴

Tyttökouluissa tuli olla kaksi vakituista opettajatarta ja yksi vakituinen miesopettaja. Lisäksi tuli palkata kieltenopettajat. Tyttökouluissa oli erikseen venäjän, saksan ja ranskan opettajat.⁵⁵

Kaikkien alkeisoppilaitosten lukuvuosi koostui syys- ja kevätlukukaudesta. Koulut alkoivat 24.8. ja päättyivät 15.12. Joululoma oli pitkä ja kesti tammikuun loppuun. Joulun jälkeen koulut alkoivat 1.2. ja päättyivät 14.6. ja 20.6. välisenä aikana.⁵⁶ Joulun- ja kesäloman lisäksi oppilaat saivat kaikki juhlapyhät vapaiksi. Pääsiäisloma alkoi kiirastorstaina ja kesti kolmannen pääsiäispäivän iltaan. Helluntaiaattona alkoi myös loma ja kesti kolmannen helluntaipäivän iltaan saakka. Markkinoiden aikaan sai myös pitää lomapäiviä. Tarvittaessa oppilas sai anoa vapaata tunneiksi tai päiviksi koulun johtajalta. Hänen tuli selvittää poissaolon syy ja jos oli laillinen, niin johtaja myönsi vapaata. Johtajan velvollisuus oli ilmoittaa tieto oppilaan opettajalle.

Tyttökoulujen säädetty viikkotuntimäärä oli 42 tuntia. Tyttöjen opetus oli kokopäiväistä ja vertailtaessa sitä muiden koulujen viikkotuntimääriin voidaan todeta sen olleen ala-alkeiskoulujen ja yläalkeiskoulujen viikkotuntimäärää korkeampi. Ala-alkeiskoululaiset saivat opetusta 26 tuntia viikossa ja yläalkeiskoululaiset 36 tuntia. Lukiolaiset opiskelivat tyttökoululaisia enemmän, sillä heillä viikkotuntimäärä oli 48 tuntia viikossa.⁵⁷

---

⁵² Kejslerliga förordningen 1843-1845, s. 7.

⁵³ Kejslerliga förordningen 1843-1845, s. 11.

⁵⁴ Kejslerliga förordningen 1843-1845, s. 12.

⁵⁵ Kejslerliga förordningen 1843-1845, s. 13.

⁵⁶ Kejslerliga förordningen 1843-1845, s. 15.

⁵⁷ Kejslerliga förordningen 1843-1845, s. 16.

Tyttökouluissa ei ollut rehtoreita kuten lukiossa ja muissa kouluissa. Tyttökoulun ensimmäinen opettajatar oli koulun johtajatar ja vastasi muista opettajista ja koko koulusta oppilaat mukaan lukien. Johtajatarta seuraava ylin virkataso oli piispan ja tuomiokapitulin muodostama taso. Piispa ja tuomiokapituli valvoivata koulun johtoa.⁵⁸ Johtajatar toimi tarkkailijana koulussa ja kävi usein kuuntelemassa oppitunnilla opettajan opetusta. Tarvittaessa hän antoi muistutuksen heikosta tai virheellisestä opetuksesta ensin kahden kesken. Jos se ei tehonnut, niin seuraavaksi lähti ilmoitus piispalle ja tuomiokapituliin.

Opettajien muistutuksen aiheita olivat huolimattomuus, laiskuus, liiallinen ankaruus ja huonotapainen henkilökohtainen elämä. Huolimattomuudesta voitiin ilmoittaa inspektorille. Liiallinen ankaruus ja tiukkuus eivät olleet suositeltavia oppilaita kohtaan. Huonotapainen opettaja joutui heti tuomiokapitulin tutkinnan alle ja riippui tuomiokapitulin lainmukaisesta päätöksestä saiko opettaja palata toimeensa vai erotettiin hänet. Ketään opettajaa ei erotettu ilman todellista syytä. Asianomaista kuultiin aina ennen tuomiokapitulille ilmoittamista.⁵⁹

Miesopettaja oli johtajattaren alapuolella. Hänelle oli säädetty pakollinen auttamisvelvollisuus vaadittaessa. Miesopettajan ja kieltenopettajan oli oltava valmiina tarvittaessa auttamaan ensimmäistä naisopettajaa. Jos he eivät totelleet, meni asia ensin piispalle ja tuomiokapitulille ja sitten heidät voitiin erottaa. Tuomiokapitulin tarkkailussa laiskuus oli yleisin opettajien ongelma.⁶⁰

Huonoa elämää viettänyt opettaja sai aina rangaistuksen ja hän saattoi joutua jopa oikeuden eteen. Jos opettaja syyllistyi rikokseen, hänet voitiin viedä tuomittavaksi. Nuorison vietteleminen luvattomiin töihin ja huonoon elämään oli erityisen painava synty.⁶¹

Vuoden 1843 lukio- ja koulujärjestys sisälsi vuositutkintomääräykset. Vuositutkinto oli kevätlukukauden lopulla pidetty julkinen tutkiskelu, johon oppilaiden ja opettajien lisäksi kutsuttiin vanhempia ja kaupungin virkamiehiä. Inspektorit, piispa eli tuomiorovasti sekä tuomiokapitulin jäsenet

---

⁵⁸ Kejsersliga förordningen 1843-1845, s. 18.

⁵⁹ Kejsersliga förordningen 1843-1845, s. 19.

⁶⁰ Kejsersliga förordningen 1843-1845, s. 20.

⁶¹ Kejsersliga förordningen 1843-1845, s. 21.

ottivat osaa oppilaiden kuulusteluihin. Piispa ei yleensä ottanut osaa tyttökoulujen vuositutkintotilaisuuteen.

Vuositutkinto oli koettelemus oppilaille ja kesti yhdestä päivästä kolmeen päivään. Kaikki opetusohjelmaan kuuluneet oppiaineet käytiin siellä läpi. Jokainen oppilas sai silloin näyttää osaamisensa. Oppilaat, jotka suorittivat vuositutkinnon, saivat aloittaa kesäloman. Sitten he saivat aloittaa syksyllä ylemmällä luokalla. Vuositutkinto pidettiin vuodesta 1845 alkaen säännöllisesti joka vuosi. Tyttökouluissa johtajatar laati tutkintoon osallistuneista nimilistat ja jätti ne inspektorille eli tarkastajalle. Nimilistat olivat niin sanottuja vuositutkintoasiakirjoja, joiden mukaan liitettiin opettajan kertomus lukuvuodesta.⁶² Vuositutkintotilaisuudesta laadittiin kertomus erikseen. Inspektori lähetti asiapaperit edelleen tuomiokapituliin.⁶³

Joulukuun loppuun mennessä piispa ja tuomiokapituli laativat esityksen jokaisesta alkeisoppilaitoksesta ja sen tilasta. Jokainen alkeisoppilaitos arvioitiin tuomiokapitulissa. Kiitettäviä huomioita liitettiin kertomukseen, mutta myös tarvittaessa puutteita ja heikkouksia nimettiin. Asiakirjat lähetettiin korkeinta tasoa edustavalle Senaatin talousosastolle.⁶⁴

Koulu-uudistuksen voimaansettamisen jälkeen sai käyttää vain piispan ja tuomiokapitulin hyväksymiä oppikirjoja. Oppikirjojen rajauksen voidaan katsoa johtuneen siitä, että kaiken Suomen alkeisoppilaitoksissa annetun opetuksen tuli olla yhteneväistä. Oppikirjojen käyttöä valvottiin ja hyväksytyyn oppikirjaan ei saanut liittyä mitään virheellistä tai harhaanjohtavaa tietoa. Kaikki tieto tuli olla hallituksen kanssa sopusoinnussa. Kaiken opetuksen tuli olla myös hyvien tapojen mukaista.⁶⁵

Vuoden 1843 lukio- ja koulujärjestyksessä mainittiin eri kouluihin opettajiksi hakevien henkilöiden pätevyysvaatimukset. Tyttökoulun opettajattaren virkaa tuli hakea silloin, kun virka oli avoinna. Piispa ja tuomiokapituli antoivat virallisen tiedon avoimesta virasta. Suomen lehdistössä julkaistiin virallinen ilmoitus avoinna olevasta virasta. Venäjällä Pietarin lehdistössä julkaistiin myös samanlaisia ilmoituksia vapaana olevista viroista, sillä siellä asui laadukkaita ja virkaan sopivia opettajattaria ja

---

⁶² Kejsersliga förordningen 1843-1845, s. 24.

⁶³ Kejsersliga förordningen 1843-1845, s. 25.

⁶⁴ Kejsersliga förordningen 1843-1845, s. 26.

⁶⁵ Kejsersliga förordningen 1843-1845, s. 27.

opettajia. Kaikkien hakijoiden oli 5–10 päivän päästä lehti-ilmoituksesta lähetettävä hakupaperit, työtodistuksensa ja ansiolistat tuomiokapituliin. Puutteellisesti varustetut hakemukset hylättiin välittömästi.⁶⁶

Piispa ja tuomiokapituli katsoivat hakemukset huolellisesti ja valitsivat hakijoista korkeatasoisimman sekä taidoiltaan että ansioiltaan soveliaimman henkilön. Venäjän kielen virkaan valittiin henkilö todistuksen perusteella.

Jokainen virkaan hyväksytyt merkittiin heti virallisiin kirjoihin. Mikäli valittu ei ollut tyytyväinen työhönsä ja halusi erota, oli mahdollisuus tehdä valitus. Valitus lähetettiin Senaatin talousosastoon.⁶⁷ Lukion rehtori joutui vannomaan virkavalan, mutta tyttökouluissa ei tällaista tarvinnut tehdä. Inspehtori tai piispa ilmoitti tuomiokapitulikaupungeissa opettajattaren valinnasta kokouksessa.⁶⁸

5. HELSINKI TYTTÖJEN KOULUKAUPUNKINA

5.1 Helsingin säätyläisväestö 1810–1850

Suomen valtiollisissa oloissa tapahtunut muutos johti pääkaupungin siirtoon Turusta Helsinkiin. Helsinki soveltui Turkuun paremmin uudeksi pääkaupungiksi, sillä se sijaitsi lähempänä Venäjää ja Pietaria kuin Turku.⁶⁹

Helsingissä oli vuonna 1810 asukkaita noin 3500. Heikki Waris on Helsingin kaupungin historiassa selvittänyt kaupungin väestöä ja painottanut selkeän nelisäätyjaon näkyvän väestössä. Hän on kerännyt tietonsa Helsingin ruotsalaisuomalaisen seurakunnan väkilukutauluista. Säätyläisiä oli vähäinen määrä. Aatelisia oli 38, papistoa 24 ja porvaristoa 913. Säätyjaon ulkopuolelle jäi 2 405 henkilöä. Vuonna 1850 aatelisia oli 439, papistoa 376, porvaristoa 2 783 ja muita säätyläisiä 1 688. Kaupungissa oli 15 489 asukasta, joista 10 203 ei kuulunut säätyläisiin.⁷⁰

---

⁶⁶ Kejsersliga förordningen 1843-1845, s. 38.

⁶⁷ Kejsersliga förordningen 1843-1845, s. 39.

⁶⁸ Kejsersliga förordningen 1843-1845, s. 40.

⁶⁹ Rein 1950, s. 160.

⁷⁰ Waris, Heikki, Helsingiläisyhteiskunta, teoksessa Helsingin kaupungin historia III, Ajanjakso 1809- 1875, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino Oy, Helsinki 1950, s. 35.

Varsinkin ylimpiä säätyjä aatelistoa ja papistoa Helsingissä asui vähän. Muista säätyläisistä aatelittomia virkamiehiä oli huomattava osa. 1850-luvulla säätyläistön määrä oli huomattavasti suurempi kuin 1810-luvulla. Tähän oli vaikuttanut senaatin ja keskusvirastojen sekä yliopiston virkamiesten muutto perheineen kaupunkiin. Porvaristoa oli Helsingin muihin säätyläisiin verrattuna enemmän, mutta Suomen muiden kaupunkien porvaristoon verrattuna vähemmän.⁷¹

Helsingissä asui naimattomia naisia jonkin verran. Heistä osa toimi kotiopettajattarina tai seuraneiteinä. Omalla työllä itseään elättäviä naisia oli vuonna 1810 yhteensä 14. Vuoden 1850 virallisissa tiedoissa naimattomia naisia oli 45. Säätyläisleskiä eli itsenäisesti Helsingissä vuonna 1810 suurempi määrä kuin naimattomia naisia. Heitä oli 43. Vuonna 1850 heitä oli 75.⁷²

5.2 Tyttöjen koulutusmahdollisuudet ja tyttöjen opettajat

Ennen vuotta 1843 Helsingin tyttöjen opetus oli kotiopettajien ja mamsellinkoulujen varassa. Helsinkiläinen pensionaattikoulu oli eräänlainen kasvatuskoti. Muutamia yksityisten henkilöiden pitämiä kouluja löytyi tytöille. Sara Wacklin oli Helsingin tyttöjen kouluttajista maan tunnetuimpiin kuuluva naispuolinen henkilö. Hänen tyttökoulunsa toimi Helsingissä vuosina 1836–1846.⁷³ Wacklin oli ennen tyttökoulun perustamista Helsinkiin opiskellut ranskan kieltä Sorbonnen yliopistossa Pariisissa ja suorittanut siellä opettajatutkinnon. Hän oli ensimmäinen suomalainen tutkinnon suorittanut opettajatar. Omalla esimerkillään hän näytti suomalaisille, että keski-ikäisenä saattoi opiskella. Opiskelu ei ollut Wacklinille nuoruuteen liittyvä elämänvaihe. Opiskelu Ranskassa ei ollut pelkästään positiivinen kokemus. Wacklinin ongelma ei ollut se, jos ranskalaiset suhtautuivat häneen osittain leikkimielisesti. Hän oli Suomesta ja ranskalaisten joukossa poikkeava.

Wacklinin Helsingissä pitämä tyttökoulu oli korkeatasoinen ja se oli myös muihin hänen pitämiinsä kouluihin verrattuna laadukkain. Oppilaita ja suosiota riitti koululle. Johtajatar itse oli jo vanha ja voimavaroja oli vähän. Wacklin jätti vanhuuden ja vaikeutuneen elämäntilanteensa vuoksi koulunpidon

---

⁷¹ Waris, s. 36-37.

⁷² Waris, s. 39-40.

⁷³ Ruuth, Martti, Koulut, teoksessa Helsingin kaupungin historia III, Ajanjakso 1809- 1875, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino Oy, Helsinki 1950, s. 35.

lopullisesti toisille ja muutti Tukholmaan, jossa avautui uusi toimintamuoto. Hän alkoi kirjoittaa muistelmia syntymäkaupungistaan Oulusta.⁷⁴

Tunnettu koulumies ja tyttöjen kasvattaja oli majurin poika Odert Henrik Gripenberg, joka syntyi Sääksmäellä vuonna 1788 ja kirjoitettiin jo 6-vuotiaana Hämeenlinnan rykmenttiin. Hän suoritti ylioppilastutkinnon Turussa ja siirtyi sitten Haapaniemen sotakouluun. Gripenberg taisteli Suomen sodassa vuosina 1808–1809 ja sai urhoollisuusmitalin. Suomen sota oli yksi taustatekijä sille, miksi Gripenberg vaihtoi alaa. Majurin pojasta tuli koulumies ja nuorison kasvattaja. Hän omistautui tälle työlle vaalien erityisesti nuorten etua ja pyrkien kasvattamaan heitä entistä paremmiksi yhteiskunnan jäseniksi.⁷⁵ Gripenberg kuului Suomen parhaimpiin kouluttajiin aikanaan. Hänellä oli kokemusta myös poikien kasvatuksesta ja koulutuksesta.

Sofi Gylden oli Gripenbergin tyttökoulun oppilaita. Hänen isänsä oli maanmittaushallituksen ylitirehtööri Clas Wilhelm Gylden. Äiti oli Amalia Danielson. Äitinsä kautta Sofi Gylden oli kuuluisaa Danielsonin sukua. Perheessä oli viisi lasta. Gyldenin perhe antoi lapsille kunnollisen sivistyksen. Sofi Gylden sai nauttia perheessään monista taide-elämyksistä. Hänen sisarestaan Emmasta tuli kuuluisa maalaaja ja veljestään Axelista kuvanveistäjä. Neiti Gyldeniä kutsuttiin Mellaksi. Hän sai monipuolisen kasvatuksen. Sofi Gylden tunnettiin myöhemmin henkisestä vireydestään ja kiinnostuksestaan kielten opintoihin. Hän pyrki myöhempinä vuosikymmeninä opettelemaan suomen kielen, mutta ei oppinut sitä kunnolla. Hän ei hallinnut suomen kieltä kuten eivät monet muutkaan hänen sukupolvensa edustajat.⁷⁶

5.3 Helsinkiläiset seurapiirinaiset

Matti Klinge on tutkimuksessaan ”Kaukana ja kotona” tarkastellut helsinkiläisten säätyläistyttöjen elämänpiiriä ja kuvannut heidät muiden kaupunkien säätyläistyttöjä suositumpina ja rohkeampina. Klinge on kiinnittänyt huomiota tutkimuksessaan moniin ajan tunnettuihin helsinkiläisiin säätyläisnaisiin. Helsingin seurapiireissä liikkui ajan ihailuimpia ja tavoitelluimpia tyttöjä ja naisia.

---

⁷⁴ Wacklin, Sara, Sata muistelmaa Pohjanmaalta, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1989, s. 8.

⁷⁵ Colliander, O. I., Suomen kirkon paimenmuisto 19. vuosisadan alusta nykyaikaan, Suomen kirkkohistoriallisia toimituksia VIII, Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1918, s. 260.

⁷⁶ Suomen Nainen 17.5.1919, n:o 18.

Vapaaherratar Anne Charlotta von Kothén kuului kaupungin hienoimpiin naisiin 1820- ja 1830-luvuilla. He olivat pääkaupunkilaisia.

Nuoret miehet olivat erityisen kiinnostuneita helsinkiläisistä tytöistä ja valitsivat usein juuri helsinkiläisiä romanttisten tunteidensa kohteiksi. Ylioppilaat olivat erityisen kiinnostuneita taiteellisista Reithmeyerin tytöistä. Kreivitär Zakrevsky, Sternvallin sisarukset ja yleinen seppelensitojatar Rosina von Haartman kuuluivat hienoimpiin helsinkiläisnaisiin. Helsinkiläinen tanssijatar Alina Frasa oli syntynyt sveitsiläisenä. Hänen äitinsä oli yksinhuoltaja, eikä pystynyt hoitamaan häntä. Kiertelevä taiteilijaperhe Frasa toi hänet kasvatiksi Suomeen. Äidistä pienenä eroon joutunut tyttö kasvatettiin esiintyväksi taiteilijaksi. Kun hän avioitui myöhemmin, perusti hän Helsinkiin balettikoulun.⁷⁷

6. HELSINGIN RUOTSALAISEN TYTTÖKOULUN OPPILAAT VUOSINA 1845–1870

6.1 Valtion tyttökoulun perustaminen Helsinkiin

Valtion uudet tyttökoulut perustettiin vuonna 1843 ja ne olivat uuden lukio- ja koulujärjestyksen mukaisia. Fruntimmersskolan i Helsingfors eli Helsingin ruotsalainen tyttökoulu oli toinen perustetuista uusista tyttökouluista. Valtio ei voinut perustaa varojen puutteessa vuonna 1843 muita kuin tyttökoulut Helsingin ja Turun kaupunkeihin. Muissa kaupungeissa oli riittävän varakkaita säätyläisvanhempia, jotka pystyivät kouluttamaan tyttöjään yksityisissä tyttökouluissa. Helsingin ja Turun kaupungeissa oli todettu tarvetta tyttökoulujen perustamiseen valtion taholta, sillä kummankin kaupungin säätyläisissä oli paljon varattomia perheitä. Varattomat säätyläisperheet eivät voineet lähettää tyttöjensä kalliisiin yksityisiin kouluihin.⁷⁸

1840-luku aloitti naiskasvatuksen historiassa kauden, jossa tyttökoulujen päämäärää ja sivistysihannetta suunniteltiin, määriteltiin, selvennettiin, kehitettiin sekä syvennettiin. Valtion tyttökoulut olivat suosittuja, mutta ne eivät olleet enemmistön kannattamia. Useimmat suhtautuivat epäluuloisesti uusiin tulokkaisiin ja suosivat mieluummin pensionaattikouluja tyttöjensä koulutuspaikkana. Niiden oppilasmäärät eivät vähentyneet. Säätyläistyttöjä lähetettiin ulkomaille yhtä paljon kuin aikaisemmin.

---

⁷⁷ Klinge, Matti, Kaukana ja kotona, Painotalo Miktor, Helsinki 1997, s. 138-139.

⁷⁸ Ketonen, s. 26.

Vanhemmat luottivat kotiopetukseen, sillä silloin tyttöjen ei tarvinnut opiskella muiden kanssa. Vieraiden perheiden tyttäret epäilyttivät ja vanhemmat pelkäsivät heidän opettavan omille tyttäriille huonoja tapoja. Omat tyttäret ja vieraat tyttäret olivat aivan eri asia. Huono toveripiiri pelotti uusien koulujen suhteen. Vanhemmat pelkäsivät lähettää tyttöjä miesopettajien oppiin.⁷⁹

Helsingin ruotsalainen tyttökoulu aloitti toimintansa syksyllä 1844. Koulu oli tarkoitettu ainoastaan sivistyneimpien perheiden tyttäriille ja säätyrajoitus karsi muut tytöt pois hakijoista.⁸⁰ Tyttökoulun tarkoituksena oli opettaa sivistyksen alkeet, joihin ei kuulunut pojille opetettavia klassisia kieliä, eikä korkeampaa matematiikkaa tai logiikkaa. Tyttöille oli tähtäimessä heidän erityisominaisuutensa huomioon ottava opetusohjelma, joka ei ollut liian tiukka. Herkät ja tunteelliset tytöt olivat erilaisia kuin koulutukseen totuneet pojat. Uskottiin, että tytöt eivät jaksaneet omaksua kovin paljon varsinaista tieteellistä tietoa, eikä sen opettaminen ollut kenestäkään järkevää. Tyttökoulujen opetusohjelma ei ollut erityisen tiukka eikä ankara ja tarkoitus oli, että tytöille jäisi aikaa muuhunkin kuin vain koulunkäyntiin. Tytöistä ei ollut tarkoitus kouluttaa virkanaisia, eikä heitä ollut tarkoitus kouluttaa jatko-opintoihin.

Koulupäivät olivat aluksi lyhyitä, sillä oppilaat väsyivät helposti.⁸¹ Viranomaiset olivat huolissaan, että koulutyö rasitti liikaa tyttöjä. Yksityiskouluissa asiasta ei puhuttu. Väsymystä oli ollut ennenkin, mutta yksityiskouluissa se jotenkin jäi taustalle, eikä ollut ongelma. Yksityiskoulujen oppilaat saivat toisaalta olla vapaampia, eikä heitä alituisen tarkkailtu.

Opettajan voidaan katsoa joutuneen vaikeaan tehtävään, sillä hänen tuli olla tarpeeksi tiukka ja hylätä kaikki muut hakijat paitsi säätyläistyöt. Helsingin ruotsalaisessa tyttökoulussa oli vuosina 1844– 1845 kaksi luokkaa. Kouluun otettiin yhteensä 33 oppilasta.

Oppilaiksi pääsivät seuraavat tytöt:

---

⁷⁹ Wilkama, Sisko, Naissivistyksen periaatteiden kehitys Suomessa 1840- 1880- luvuilla, Pedagogis- aatehistoriallinen tutkimus, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino, Helsinki 1938, s. 62.

⁸⁰ Ketonen, s. 26.

⁸¹ Ollila, Anne, Jalo velvollisuus virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa, Tammer-Paino, Tampere 1998, s. 129.

Ensimmäinen luokka:

1. Elise Antoinette Lanmark
2. Anna Gustava Malvina Weckmann
3. Wilhelmina Lanmark
4. Kathrina Uschakoff
5. Evelina Charlotta Kropp
6. Julia Augusta Landtmann
7. Anna Gustava Mathilda Öhman
8. Johanna Henriette Darette Floor
9. Aurora Lovisa Wasenius
10. Anna Johanna Nathalia Appelgren
11. Amanda Theresia Björklund
12. Christina Elisabeth Chroms
13. Aurora Cecilia Gadd
14. Ida Kathrina Gestrin
15. Maria Gratschoff
16. Antoinette Wilhelmina Lindström

Toinen luokka:

1. Emilia Josefina Pipping
2. Augusta Eleonora Lovisa Björnsten
3. Selma Christina John
4. Charlotta Jacobina Brodd
5. Emilia Theodora Westzyntius
6. Amalia Mathilda Agricola
7. Ida Mathilda Lagus
8. Emilia Olivia Gustafsson
9. Olga Gratschoff
10. Olga Borinoff
11. Jacobina Chrogelius
12. Augusta Wilhelmina Gestrin

13. Serafina Gratschoff
14. Alexandra Kostileff
15. Henriette Klementine Kuhlman
16. Anastasia Lalamatin
17. Klaara Amanda Adelaide Strandberg⁸²

TAULUKKO 1. Helsingin ruotsalaisen tyttökoulun 1. luokan lukujärjestys 1844-1845.⁸³

Kello	Oppiaine
9.00– 9.15	Ranska
9.15–9.30	Uskonto
9.30–9.45	Aritmetiikka
9.45–10.00	Saksa
10.00–10.15	Saksan puheharjoitukset
10.15–10.30	Välitunti
10.30–10.45	Venäjä
10.45–11.00	Historia
11.00–11.15	Maantiede
11.15–11.30	Venäjän puheharjoitukset
11.30–11.45	Saksan puheharjoitukset

6.2 Oppilaiden sosiaalinen tausta 1840-luvulla

Helsingin ruotsalaisen tyttökoulun osalta ei ole saatavissa syyslukukaudelta 1845 erillistä selvitystä oppilaiden sosiaalisesta taustasta. Alkuperäisissä vuositutkintoasiakirjoissa järjestys on ollut ylemmästä luokasta alemmaan. Opiskelijat on merkitty vuositutkintoasiakirjoihin paremmuusjärjestyksessä, eikä aakkosjärjestyksessä. Tutkimuksen helpottamisen kannalta olen aloittanut sosiaalisen taustan selvityksen alemmasta luokasta ja lopettanut sen ylempään luokkaan. Aluksi luokkia on ollut vain

⁸² Tuomiokapitulien kouluarkisto, Helsinki, tyttökoulu, oppilasluettelo 1844.

⁸³ Helsingin tyttökoulun lukujärjestys 8.3. 1845.

kaksi. Luokat ovat lisääntyneet myöhemmin, samoin sosiaalinen tausta on monipuolistunut uusien ammattien ja virkojen kautta.

Olen käyttänyt tutkimukseni alussa esittämässäni katsauksessa Wirilanderin luokitustapaa. Hän on jakanut eri säädyt poliittisen ja sosiaalisen ryhmytyksen mukaan erikseen. Poliittisen ryhmytyksen mukaiset säädyt ovat valtiosäätyjä ja sosiaalisen ryhmytyksen mukaiset säädyt ovat yhteiskuntasäätyjä. On muistettava, etteivät esimerkiksi apupapit, lukkarit ja koulumiehet kuuluneet poliittisen ryhmytyksen mukaiseen papistoon vaan oppisäätyyn, sillä heillä ei ollut valtiopäivillä edustusta. Ylempi papisto, käsittäen pastorit, kappalaiset, rovastit ja kirkkoherrat kuuluivat sekä poliittisen ryhmytyksen mukaiseen papistoon että myös sosiaalisen ryhmytyksen mukaiseen oppisäätyyn. Valtiosäätyjen säätyläistö oli aina osa yhteiskuntasäätyjä. Lukuvuonna 1845-46 koulussa oli ensimmäisellä ja toisella luokalla yhteensä 66 oppilasta, joista yli kaksi kolmasosaa oli porvaristoa.

TAULUKKO 2. Helsinkiläisten oppilaiden sosiaalinen tausta 1845–1846.

Sosiaalinen tausta	Tyttöjä/ 1. lk.	Tyttöjä/ 2. lk.	Yhteensä
Aatelisto	4	4	8
Papisto	5	6	11
Porvaristo	30	17	47
Talonpojat	-	-	
Yhteensä	39	27	66

Porvarisperheet halusivat laittaa tyttärensä valtion kouluun oppilaiksi. Seuraavana lukuvuonna 1846–1847 tyttökoulun oppilasmäärä nousi. Ensimmäisen luokan oppilaiden lukumäärä oli lukuvuoden lopussa 60. Heidän sosiaalinen taustansa oli seuraava: Aatelissäädyn poliittiseen ryhmytykseen kuului 8 oppilasta. Rosina ja Sofia Molander olivat sisaruksia, joiden isä oli hovioikeudenneuvos. Sisarukset kuuluivat luokan parhaimmistoon ja vuositutkinnon 1847 perusteella Rosina Molander sijoittui 7. sijalle ja Sofia Molander 8. sijalle. Tytöt olivat tulleet Turusta opiskelemaan Helsinkiin. Aatelissäädyn sosiaaliseen luokitukseen kuului 5 oppilasta.

Papistoon poliittisena ryhmyksenä kuului 7 oppilasta ja oppisäätyyn 4. Oppilaiden sosiaalisen taustan luokittelu oppisäätyyn kolmen oppilaan kohdalla on tehty sillä perusteella, että heidän isänsä olivat arvoltaan professoreita. Isät olivat syntyperältään ritarihuoneeseen kuuluvia eli he olivat olleet aatelistoikia. Akateemisen tutkinnon suoritettuaan ja professorin viran saatuaan he olivat henkilökohtaisesti omilla ansioillaan päässeet oppisäätyyn jäseniksi. Aatelistet olivat syntyperältään ylintä luokkaa, mutta heillä oli mahdollisuus opiskella myös muihin kuin perinteisiin sotilashallinnon virkoihin. Aatelistyttö Nadeschda Parfenko oli syntynyt Novgorodin kuvernementissa.

Helsingiläisestä Linse´nin perheestä sisarukset Theodolinda ja Olga opiskelivat samalla luokalla. Heidän isänsä oli professori. He menestyivät erityisen hyvin vuositutkinnossa 1847. Theodolinda Linse´n oli luokan priimus ja hänen sisarensa Olga oli toisella sijalla. Alexandra Rein oli professorin tytär. Hän suoritti vuositutkinnon kolmanneksi parhaana. Anna Becker oli neljäs oppisäätyyn kuulunut oppilas. Hänen isänsä oli apulaisprofessori. Becker oli vuositutkinnossa 27. sijalla. Oppisääty oli lukumäärältään vähäinen, mutta siihen kuuluvat tytöt olivat koulusuorituksiltaan laadukkaimpia.

Poliittisen ryhmyksen mukaiseen porvarissäätyyn kuului 17 oppilasta ja sosiaalisen ryhmyksen porvarissäätyyn kuului myös 17 oppilasta. Poliittisen ryhmyksen mukaiseen porvarissäätyyn kuului muun muassa Hampurissa syntynyt räätälimestari Flohrin tytär Johanna Henrietta Darette. Merkitsin hänet valtiosäätyyn kuuluvaksi, sillä vuositutkintoasiakirjassa ei mainittu hänen olevan ulkomaalaista sukua. Helsingissä syntynyt Olympia Bogdanoff on toinen esimerkki samasta säädystä ja ryhmästä. Hänen isänsä oli sotasairaalan johtaja. Nelisäätyjaotta jääneeseen ryhmään kuului kaksi oppilasta. He olivat aatelittomaan maallikkosäätyläisten ryhmään kuuluvia.

Toinen luokka oli ensimmäistä luokkaa huomattavasti pienempi ja siihen kuului 27 oppilasta. Poliittisen aatelissäädyn ryhmykseen kuului kolme oppilasta ja sosiaalisen aatelissäädyn ryhmykseen kuului yksi oppilas. Aatelistytöistä mainitsen Y. Charlotte Winterin, jonka isä oli valtioneuvos ja ritari. Hän kuului siis poliittisen ryhmyksen mukaiseen aatelissäätyyn. Samaan ryhmään kuului A. G. Malvina Weckman, joka oli helsingiläisen hovineuvoksen ja ritarin tytär. A. G. Mathilda Öhman oli everstin tytär. Öhmanit olivat ritarihuoneeseen introdusoitu aatelissuku.

Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen papistoon kuului yksi oppilas. Hän oli rovastin tytär Klara Strandberg. Oppisäätyyn kuului 5 oppilasta, joista esittelen muutaman. Helsinkiläisen professorin tytär Emilia Rein oli luokan priimus. Hän oli samaa perhettä kuin ensimmäisellä luokalla ollut Alexandra. Muita oppisäätyyn kuuluvia olivat muun muassa haminalaisen kanttorin tytär Walborg Forsblom, porvoolaisen apupapin tytär Ida A. Järnefelt sekä porilaisen lukion apuopettajan tytär Johanna Widenius. Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen porvarissäätyyn kuului 2 oppilasta. Apteekkarin tytär Aurora Gadd oli syntyisin Porvoosta ja kuului edellä mainittuun ryhmään. Sosiaalisen ryhmittelyn mukaiseen ryhmään kuului 12 oppilasta, joista mainitsen muun muassa helsinkiläisen kauppiaan tyttären Elisabeth Kavaleffin. Nelisäätyjaotta jääneeseen väestöön kuului 1 oppilas. Toinen luokka oli pysynyt samansuuruisena kuin edellisenä vuonnakin.

Uutta lukuvuonna 1846-1847 oli kouluun perustettu kolmas luokka, johon kuului ainoastaan 11 oppilasta. Oppilaiden sosiaalinen tausta oli seuraava: Poliittisen ryhmittelyn aatelissäätyyn kuului 4 oppilasta, mutta sosiaalisen luokituksen aatelissäätyyn ei kuulunut lainkaan oppilaita. Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen papistoon ei kuulunut oppilaita, eikä myöskään oppisäätyyn. Poliittisen luokituksen mukaiseen porvarissäätyyn kuului 2 oppilasta ja sosiaalisen luokituksen porvarissäätyyn 5 oppilasta. Nelisäätyjaotta kuuluneeseen väestöön ei kuulunut ketään.

Kolmannen luokan oppilaita enemmistö oli porvarissäätyisiä. Aatelissäätyisiä oli toiseksi eniten. Luokalla oli vain näitä kahta säätyä edustavia oppilaita. Se poikkesi edellisistä luokista pappissäädyn oppilaiden puuttuessa kokonaan.⁸⁴

6.3 Esimerkkinä Waseniuksen perheen tyttäret

Kai Häggman on tutkinut 1700- ja 1800-lukujen säätyläisperhettä ja sen muutosta analysoimalla kauppias Gustaf Otto Waseniuksen perhe-elämää. Gustaf Otto Waseniuksella oli elämänsä aikana kolme vaimoa sekä useita tyttäriä ja poikia.⁸⁵ Waseniuksen perheeseen syntyi vuosina 1827–1851 kaksitoista lasta, joista vain kuusi eli aikuisikään asti. Lapsia olivat Gustaf Otto, Adolf Fredrik, Ulrika Carolina, Anna Henrietta, Georg Otto, Aurora Charlotta, Aurora Lovisa, Maria Elisabet, Johanna

---

⁸⁴ Helsinki, Tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1846.

⁸⁵ Häggman, Kai, Perheen vuosisata, Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa, Painatuskeskus Oy, Helsinki 1994, s. 71.

Charlotta ja Gustaf Valfrid. Vuosina 1837 ja 1840 perheeseen syntyneet poikavauvat eivät nähneet lainkaan päivänvaloa. Waseniusten tytöistä Ulrika Carolina oli syntynyt vuonna 1830 ja Anna Henrietta 1831. Aurora Lovisa syntyi vuonna 1836. Nämä vanhimmat eloon jääneet lapset olivat ensimmäisen vaimon synnyttämiä. Nuorimmat tytöt olivat vuonna 1843 syntynyt Maria Elisabet ja 1845 syntynyt Johanna Charlotta. He olivat kolmannen vaimon Johanna Collanin synnyttämiä.⁸⁶

Vanhimpien tyttöjen äiti Anna Charlotta kuoli synnytyksensä vuoteeseen vuonna 1837, samoin kuoli kauppiaan toinen vaimo Johanna Charlotta 1840. Vanhimmat tytöt eivät saaneet elää kauan äidin kanssa, mutta heillä oli isän turva ja tuki. Isä kuoli 1850-luvulla, eivätkä nuorimmat tytöt saaneet samalla tavalla osakseen isän tukea ja turvaa kuin vanhimmat lapset. Nuorimmille lapsille äiti Johanna Collan sai toimia kasvattajana sekä kouluttajana ja elää pitkän elämän. Naisen ensisijainen tehtävä synnyttäminen oli osoittautunut vaikeaksi, kaksi äitiä haudattiin vienneeksi tehtäväksi. Kuolleiden vauvojen ja lapsena kuolleiden muiden perheenjäsenten vuoksi Waseniuksilla oli koettu kriisi usean kerran. Pahimpaan oli varauduttu aina, mutta raskaiden kuolemantapausten jälkeen oli mahdollista saada uusia terveitä vauvoja. Aurora Charlotta kuoli pian syntymänsä jälkeen, mutta pian saatu uusi tyttövauva Aurora Lovisa korvasi menetyksen.⁸⁷

Vanhimmat tyttäret Ulla (Ulrika Carolina) ja Anna (Anna Henrietta) saivat isänsä Gustaf Otto Waseniuksen kustantamana opiskella Tukholmassa ajan- ja säädynmukaisessa pensionaattikoulussa, joka antoi heille suoranaisten aatelistyttöjen ajan- ja säädynmukaisen salonkikasvatuksen. Kummatkin olivat hienostuneita ja suosittuja säätyläistyttöjä, jotka saivat opetella ranskaa, hienoja käytöstapoja, pianonsoittoa ja kaikkea sitä, mitä koulutukseen kuului. Nuoret tytöt olivat sosiaalisia ja aktiivisia sekä seurapiirielämässä suosittuja, eikä heitä näyttänyt Tukholmassa painavan mikään. Pelkoa Ruotsin puolella opiskeluun ei mitenkään vaikuttanut olleen. Tukholman kaupunki oli ensimmäinen Waseniusten tyttöjen koulukaupunki.⁸⁸

Ulla ja Anna suorittivat koulutuksensa Amalia Sjöbergin pensionaattikoulussa loppuun saakka jäsivät kouluvuosiensa osallistua omien toiveidensa mukaisiin harrastuksiin. Isä antoi reilusti rahaa tyttöjen

---

⁸⁶ Häggman, s. 242.

⁸⁷ Häggman, s. 82.

⁸⁸ Häggman, s. 115.

koulutukseen ja sitä jäi käytettäväksi myöskin tyttöjen suosimaan musiikkiharrastukseen.⁸⁹ Nuorimpien tyttöjen kannalta tilanne oli toinen, eikä myöskään Ullan ja Annan jälkeen syntynyt Aurora Lovisa opiskellut Ruotsissa. Ajat olivat 1840- ja 1850-luvuilla muuttuneet.

Johanna Collan unohti Smolnan ja kaikki muut hienot, mutta aikansa eläneet ja vanhentuneet koulut. Nuorimmat tytöt eivät saaneet lainkaan lupaa lähteä opiskelemaan pensionaattikouluihin. Hän oli miehensä kanssa koulutusasiassa aivan eri mieltä, mutta veljiensä kanssa samaa mieltä. Kun mies kuoli, jäi Collan leskiäitinä päätöksentekijäksi tyttöjen koulutuksesta ja heidän kouluttajakseen. Äidin päätös oli lähettää heidät uuteen valtion tyttökouluun kodin kutsumusta oppimaan. Hän tahtoi kouluttaa tyttäristään sivistyneitä äitejä. Suomalaisuusaatteet ja kansalliset pyrinnot kiinnostivat veljien tapaan Collania.⁹⁰

Helsingin ruotsalaisesta tyttökoulusta eli Helsingin rouvasväenkoulusta tuli Waseniusten nuorimpien tytärten koulutuspaikka. Se oli helsinkiläisille Waseniuksille jo sijaintinsa vuoksi muita kouluja edullisempi vaihtoehto.⁹¹ Aurora Lovisa Wasenius hyväksyttiin opiskelijaksi 24.8.1844 ja hän aloitti koulutyön ensimmäisten tyttöjen joukossa. Waseniuksen mamsellin isän ammatiksi oli merkitty yliopiston kirjakauppias. Tarkka syntymäaika 29.5.1836 oli merkitty koulun matrikkeleihin. Syntymäpaikka Helsinki löytyi koulun matrikkeleista. Oleskelupaikaksi kouluajana oli merkitty myös Helsinki.

Aurora Lovisa Wasenius siirrettiin ensimmäiseltä luokalta toiselle luokalle 9.6. 1848. Hän kävi ensimmäistä luokkaa neljä vuotta. Vuonna 1850 Waseniuksen mamselli opiskeli toista luokkaa.⁹² Helsinkiläisen kauppiaan Gustaf Otto Waseniuksen ja hänen perheensä esittelyn jälkeen on hieman helpompi saada kuvaa siitä, millainen oli ajan säätyläistyttö ja hänen perhetaustansa. Mielestäni juuri 1840- ja 1850-luvuilla esiin nousivat myös sukupolvien väliset erilaiset asenteet tyttöjen koulutusta kohtaan. Varsinkin osa tyttöjen vanhemmista saattoi edustaa vanhempaa säätyajan ihmisen katsomustapaa, jota ei enää pystynyt muuttamaan ja muokkaamaan. Uudet oppilaat olivat kuitenkin

---

⁸⁹ Häggman, s. 115.

⁹⁰ Häggman, s. 116.

⁹¹ Häggman, s. 141.

⁹² Tuomiokapitulin kouluarkisto, Helsinki, Tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1850.

nuoria ja he saivat alusta alkaen aivan uuden, kodin katsomusta silmällä pitävän naisten erikoiskasvatuksen.

Ilmeisesti tyttökoululaisten äideistä osa on saanut vanhan mallin mukaisen salonkikasvatuksen. Äitien ollessa oppilaita ei heitä yksityiskouluissa rasitettu jatkuvasti heidän sosiaalisella taustallaan. Saman säätyryhmän keskuudessa oli eritasoisia oppilaita. Lahjakkaita löytyi kaikista säädyistä, samoin keskitasoa olevia ja myöskin hännänhuippuja. Lahjakkuus ja varakkuus eivät kulkeneet käsi kädessä. Kun valtio antoi tyttökouluille avustusta, se myöskin käytti tyttökoulujen suhteen valtaa. Jotenkin se halusi karsia jo alkuvaiheessa monet halukkaat pois. Valtio oli kriittinen, eikä luottanut kaikkiin perheisiin kouluttajana. Se tunsu hyvin vähän hakijoita tai hakijoiden todellista opinhalua ja vakavuutta koulun suhteen. Vanhemmat olivat lastensa parhaita asiantuntijoita, eivätkä opettajatkään vähätelleet muita tyttöjä. Opettajat olisivat hyväksyneet muitakin kuin vain säätyläistyttöjä kouluun.

6.4 Oppilaiden sosiaalinen tausta 1850-luvulla

Kokonaisuudessaan tyttöjen opiskelumahdollisuudet laajenivat 1850-luvulla. Helsinki, Turku, Viipuri ja Hamina olivat tarjonneet koulutusmahdollisuuksia Etelä- ja Itä-Suomen tytöille. 1850-luvulla aukesivat opiskelumahdollisuudet pohjoisempien paikkakuntien tytöille. Itä-Suomen tyttöjen koulutusmahdollisuudet lisääntyivät. Kuopio, Vaasa ja Oulu saivat ruotsalaiset tyttökoulut.⁹³

TAULUKKO 3. Helsinkiläisten oppilaiden sosiaalinen tausta 1849–1850.

Sosiaalinen tausta	Tyttöjä/ 1. lk	Tyttöjä/ 2. lk	Tyttöjä/ 3. lk	Yhteensä
Aatelisto	5	6	5	16
Papisto	6	1	10	17
Porvaristo	16	32	12	60
Talonpojat	-	-	-	
Yhteensä	27	39	27	93

⁹³ Tuulio, Tyyni, Otilia Stenbäck ja hänen aatemaailmansa, Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1950, s. 29.

Helsingin ruotsalaisessa tyttökoulussa ensimmäinen luokka oli pienentynyt 12 oppilaalla ensimmäisestä tutkitusta lukuvuodesta. Luokat olivat erisuuruisia eri lukuvuosina. Lukukausien aikana tapahtui vähäistä muutosta oppilasmäärissä. Porvarissäätyisiä oppilaita oli 3. luokalla kaksi oppilasta enemmän kuin pappissäätyisiä. Aatelissäätyisiä oli vähiten. Helsingin tyttökoulun kolmannelle luokalle selvisi ylipäänsä erityisesti pappissäätyisiä.⁹⁴ Lukuvuonna 1849–1850 koulussa oli jälleen porvariston tyttäriä kaksi kolmasosaa koulun oppilaista. Aatelisperheiden tyttäriä oli oppilaista noin 17 prosenttia ja pappien tyttäriä noin 18 prosenttia eli vajaa viidesosa.

1850-luvun aikana Helsingin ruotsalaisen tyttökoulun oppilaiden sosiaalinen tausta ei olennaisesti muuttunut. Porvarissyntyisiä oppilaita oli ylimpiä säätyjä huomattavasti enemmän. Koulu ei siis ollut aatelissäätyisten erityisessä suosiossa. Aatelissäätyisten joukossa oli korkea-arvoisten neuvosten tyttäriä sekä erityisesti sotilashallinnon ylimpien virkamiesten tyttäriä. Pappissääty ei suosinut erityisemmin tyttäriensä koulutuspaikkana Helsinkiä. Oppisäädystä monien eri virkojen edustajat lähettivät tyttöjensä kouluun; professorien tyttäriä oli, samoin apuopettajien ja apupappien.

Ottilia Stenbäck syntyi Alavudella papin perheeseen aikana, jolloin valtion tyttökoulut olivat olleet toiminnassa parin vuoden ajan. Stenbäck syntyi nimittäin tammikuun ensimmäisenä päivänä 1848. Alavuden seurakunnan apulaispappi Johan Henrik Cajan kastoi Ottilia Stenbäckin ja liitti hänet Alavuden seurakunnan jäseneksi.⁹⁵

Stenbäck ei päässyt tyttökouluun eivätkä päässeet muutkaan sisaret, sillä perheessä oli poikia, jotka koulutettiin ensiksi. Pojat pääsivät virallisiin kouluihin, mutta tytöt koulutettiin kotona. Laurenin koulu Vaasasta muutti Vaasan turmiollisen tulipalon vuoksi Pietarsaareen, jossa se toimi kymmenen vuotta. Ottilia Stenbäckin serkku Lydia von Essen pääsi Laurenin tyttökouluun, samoin Keuruun pappilan tytär Lydia Bergroth.⁹⁶ Ottilia Stenbäckkiä voidaan pitää myöhemmässä vaiheessa eräänä Helsingin tunnetuimmista naisopettajista ja johtajattarista. Hän suoritti elämäntyönsä aivan uudessa tyttökoulussa, Helsingin suomalaisessa tyttökoulussa.

---

⁹⁴ Helsinki, Tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1850.

⁹⁵ Tuulio, s. 29.

⁹⁶ Tuulio, s. 34.

Monet tunnetut suomalaiset säätyläisnaiset olivat syntyisin Helsingin ulkopuolelta, mutta muuttivat Helsinkiin kotipaikkakunnaltaan. Ellen Thesleffin isä oli ylijohdaja Aleksander A. Thesleff. Ellen Thesleff oli aluksi oppilaana Kuopion tyttökoulussa, mutta muutti isän uuden työn vuoksi Helsinkiin. Pikkukaupungin tytölle Helsinki merkitsi aivan uutta opiskelumahdollisuutta. Hän jatkoi opintoja taiteiden merkeissä ensin yksityisopettaja Adolf Beckerin johdolla, sitten Suomen Taideyhdistyksen piirustuskoulussa.⁹⁷

Helsingin ruotsalainen tyttökoulu oli lukuvuonna 1855–1856 edelleen kolmeluokkainen. 1. luokalla opiskeli 34 oppilasta. Heidän sosiaalinen taustansa oli seuraava: Poliittisen ryhmittymisen mukaiseen aatelissäätyyn kuului 3 oppilasta ja sosiaalisesti luokiteltuun aatelissäätyyn 3. Poliittisesti ryhmiteltyyn papistoon kuului 1 oppilas ja oppisäätyyn kuului 5. Oppisäätyläistö muodosti suurimman ryhmän ylimpien säätyjen oppilaiden taustasta. Siihen kuuluivat muun muassa filosofian tohtori, arkistonhoitaja ja musiikinopettaja. Poliittisen ryhmittymisen mukaiseen porvarissäätyyn kuului 9 oppilasta ja sosiaalisen ryhmittymisen mukaiseen ryhmään 11. Kauppiassäädyn suhteen on mainittava ulkomaankauppiat. Nelisäätyjaotta jääneeseen väestöön kuului tilanomistajan tytär.

Ensimmäisen luokan oppilaista porvaristytöjä oli eniten. Aatelis- ja pappisperheiden tyttöjä oli yhtä paljon lukumäärältään. Possessionaatin tytär oli valittu ainoana laatuansa luokalle.

Toinen luokka käsitti 19 tyttöä, joiden sosiaalinen tausta oli seuraava: Poliittisen aatelissäädyn ryhmään kuului 3 oppilasta, mutta sosiaalisen aatelissäädyn ryhmään ei kuulunut oppilaita. Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen pappissäätyyn kuului 2 oppilasta ja oppisäätyyn kuului 1 oppilas. Poliittisesti ryhmiteltyyn porvarissäätyyn kuului 6 oppilasta ja sosiaalisesti ryhmiteltyyn porvarissäätyyn 4. Nelisäätyjaotta jääneeseen väestöön kuului kaksi oppilasta. Yhden tytön isän ammatti tai arvo puuttuvat, sillä hänen osaltaan on vuositutkintoasiakirjassa vain merkintä Iso-Britannian kansalainen. Voidaan päätellä, että myös vieraan valtion kansalainen sai hakea kouluun. Oppilaan henkilötiedoista ei selviä, onko hänen äitinsä mahdollisesti syntyisin Suomesta.

---

⁹⁷ Lindström, Aune, Ellen Thesleff 5.10.1869- 12.1.1954, teoksessa Työtä ja tuloksia, Suomalaisia vaikuttajanaisia, toim. Pohjanpalo, Suoma; Jääsalo, Tuulikki; Lehtonen, Maija ja Rantavaara, Irma, WSOY:n graafiset laitokset, Juva 1980, s. 47-49.

Seuraavaksi tarkastellaan lukuvuoden 1855–1856 kolmatta luokkaa, jolla oli yhteensä 21 tyttöä, joiden sosiaalinen tausta oli seuraava: Poliittisen ryhmyksen mukaiseen aatelissäätöyn kuului 5 tyttöä. Tähän ryhmään on huomattava mainita Senaatin talousosastoon kuuluneet virkamiehet. Senaatin virkamiehistöä löytyi jonkin verran tutkittavana aikakautena oppilaiden huoltajista. Senaatin virkamiehistö käsitti kuitenkin lähinnä sihteereitä, kuten esittelijäsihteereitä, eikä senaattoreita.

Sosiaalisen ryhmyksen mukaiseen aatelissäätöyn ei kuulunut oppilaita. Poliittisen ryhmyksen mukaiseen papistoon kuului 2 oppilasta ja oppisäätöyn 6. Oppisäätöyn kuului kadettikoulun opettaja, joka piti kursseja suomalaisille. Toinen esimerkki oppisäätöyn kuuluneiden oppilaiden isistä on

Kenraalikuvernöörin kanslian arkistonhoitaja. Poliittisen ryhmyksen mukaiseen porvarissäätöyn kuului 3 oppilasta ja sosiaalisen ryhmyksen mukaiseen 3. Lasimestari oli merkittävä uusi ammatti.⁹⁸

6.5 Oppilaiden sosiaalinen tausta 1860-luvulla

1860-luvulla ruotsalaisen tyttökoulun oppilasmäärät lisääntyivät.⁹⁹ Kaarlo Wirilanderin tutkimuksessa ryhmiteltiin tarkasti eri säätyihin kuuluvat ryhmät. Wirilanderin ja myös tutkijan mielestä säätyläisväestön ja rahvaan välisen rajan luokittelu oli osittain ongelmallista. Sotilashallinnon virkaloitoksessa säätyläisväestön alaraja vedettiin aliupseeriston kohdalle. Vääpelistä varusmieheen olevat virat kuuluivat säätyläistöön. Miehistö ei kuulunut säätyläistöön. Aatelispoikia oli jonkin verran kirjattu miehistöön. Säätyläispojat saivat toimia eri alojen viroissa.¹⁰⁰

Kirkollishallinnon piirissä 1800-luvulla ylempi papisto, käsittäen kirkkoherrat, rovastit, kappalaiset ja pastorit, edusti korkeinta ryhmää. Alempi papisto (esimerkiksi apupapit) ja muut kirkonpalvelijat kuuluivat selkeästi säätyläistöön. Lukkarit, suntiot ja urkurit olivat alimpaa kastia. Yliopisto- ja koulumiehet sekä kotiopettajat kuuluivat säätyläistöön selkeästi. Wirilander on maininnut tässä yhteydessä myös kansakoulunopettajat, jotka olivat uusi ammattiryhmä 1860-luvulla.

---

⁹⁸ Helsinki, tyttökoulu, vuositutkintoasiakirja 1856.

⁹⁹ Helsingin ruotsalaisen tyttökoulun vuositutkintoasiakirjat 1860- 1861 puuttuivat, mutta vuoden 1862 vuositutkintoasiakirja oli saatavilla.

¹⁰⁰ Wirilander, s. 93.

Ylempien säätyjen ja varsinkin papiston ja oppisäädyn luokittelu oli tutkimuksessa ylipäätensä helpompaa ja keveämpää kuin porvarissäädyn luokittelu. Porvarissäädyn luokittelu oli vaikeinta, sillä ammattien ja virkojen määrä oli monimuotoisempaa ja raja säätyläistön ja rahvaan välillä oliepämääräisempää. Raha ja varallisuus sekoittivat porvariston ja rahvaan välisiä rajoja.¹⁰¹

Wirilanderista ylimpien säätyjen luokittelu oli huomattavasti helpompaa kuin porvarissäädyn, sillä raha ja varallisuus sotkivat säätyrajoja. Pormestari ja muut kaupungin virkamiehet olivat ilmiselvästi helppoja luokitella porvarissäätöyn kuuluviksi. Apteekkarit ja lääkärit oli myöskin helppo tunnistaa säätyläisiksi.

Kauppiaissa oli liiketoimiltaan erilaisia ja eri oikeuksia nauttavia henkilöitä. Liiketoimen laajuus vaikutti siihen, mihin ryhmään kauppias kuului. Merenkulkua harjoittavissa kaupungeissa oli selkeästi säätyläisväestöön kuuluneita laivanvarustajia, kauppalaivureita, merikapteeneita ja perämiehiä. Kippareista kaikki eivät kuuluneet säätyläisiin. Käsityöläismestareissa löytyi säätyläistöön kuuluvaa ainesta. Jalokivi-, kulta- ja kellosepät sekä kirjanpainajat olivat arvostettua väkeä. Tehtailijat kuuluivat myös säätyläistöön.¹⁰²

Ranki, säätyasema ja virka olivat niitä säätyajan miehen oman elämän tavoitteita, joita varten nähtiin paljon vaivaa ja tehtiin työtä. Oppisivistys ja raha tai varallisuus eivät olleet yhtä arvostettuja kuin viran saaminen, mutta rahasta ja oppisivistyksestä oli hyötyä virkaa tavoiteltaessa. Kansan keskuudessa kulkivat sananparret: ”Rahalla rankiin päästään.” ja ”Ensin mies opetetaan, sitten hattu hankitaan.” Säätyläismies ilman virkaa ei ollut kansan mielestä mitään.¹⁰³

---

¹⁰¹ Wirilander, s. 98.

¹⁰² Wirilander, s. 101.

¹⁰³ Wirilander, s. 104.

TAULUKKO 4. Helsinkiläisten oppilaiden sosiaalinen tausta 1861–1862.

Sosiaalinen tausta	Tyttöjä/ 1. lk.	Tyttöjä/ 2. lk.	Tyttöjä/ 3. lk.	Tyttöjä/ 4. lk. al. os.	Tyttöjä/ 4. lk. yl. os.	yht.
Aatelisto	3	5	4	3	2	17
Papisto	7	8	7	-	7	29
Porvaristo	26	25	18	5	13	87
Talonpojat	-	-	-	-	-	
Säätyjaon ulkop.		3	1	2	1	8
Yhteensä	36	41	31	10	23	141

1860-luvulla kouluun tuli tyttöjä säätyjaon ulkopuolelta. 1860-luvun alussa edelleen koulun oppilaista suuri enemmistö oli helsinkiläisten kauppiaiden ym. porvaristoon lukeutuvien tyttöjä.

Helsingin tyttökoulussa oli lukuvuonna 1865–1866 neljä luokkaa. Ensimmäinen, toinen ja kolmas luokka oli jaettu kahteen osastoon: Ensimmäinen luokka muodostui alemmasta ja ylemmästä osastosta. Ensimmäisen luokan alemmalla osastolla oli 36 oppilasta. Heidän sosiaalinen taustansa oli seuraava: Poliittisen ryhmittymisen mukaiseen aatelissäätyyn kuului 2 oppilasta ja sosiaalisen ryhmittymisen mukaiseen aatelissäätyyn 3. Poliittisesti ryhmiteltyyn papistoon kuului 1 oppilas ja oppisäätyyn kuului 3 oppilasta. Poliittisesti ryhmiteltyyn porvarissäätyyn kuului 11 oppilasta ja sosiaalisesti ryhmiteltyyn porvarissäätyyn 16.

Ensimmäisen luokan ylemmän osaston oppilaita oli 29. Oppilaiden sosiaalinen tausta oli seuraava: Poliittisen ryhmittymisen mukaiseen aatelissäätyyn kuului 4 oppilasta ja sosiaalisen ryhmittymisen mukaiseen aatelissäätyyn 2. Poliittisen ryhmittymisen mukaiseen papistoon kuului 4 oppilasta ja oppisäätyyn 2. Poliittisen ryhmittymisen mukaiseen porvaristoon kuului 8 oppilasta ja sosiaalisen ryhmittymisen mukaiseen ryhmittymiseen 10. Ensimmäisellä luokalla opiskeli yhteensä 65 oppilasta. Luokan oppilasmäärä oli korkea.

Luokan sosiaalinen tausta vahvisti aiempaa tutkimustulosta porvaristosta suurimpana ryhmänä. Valtiosäätyyn kuuluneet perheet lähettivät yhteiskuntasäätyä aktiivisemmin oppilaita kouluun. Oppisääty oli aktiivisempi tyttöjen kouluttaja kuin ylempi papisto.

Toinen luokka oli jaettu myöskin kahteen osastoon. Toisen luokan alemmalla osastolla opiskeli 36 oppilasta. Poliittisesti ryhmiteltyyn aatelissäätyyn kuului 4 oppilasta, joiden suvut kuuluivat ritarihuoneeseen introdusoituihin sukuihin. Heidän isiänsä olivat kenraalimajuri, majuri ja eversti. Sosiaalisesti luokiteltuun aatelissäätyyn ei kuulunut lainkaan oppilaita. Poliittisesti luokiteltuun papistoon kuului 3 oppilasta ja oppisäätyyn 2. Poliittisesti ryhmiteltyyn porvarissäätyyn kuului 12 oppilasta ja sosiaalisesti ryhmiteltyyn porvarissäätyyn 13. Kahden oppilaan sosiaalinen tausta jäi tuntemattomaksi.

Toisen luokan ylempään osastoon kuului 30 oppilasta. Poliittisesti ryhmiteltyyn aatelissäätyyn kuului 2 oppilasta, mutta sosiaalisesti luokiteltuun aatelissäätyyn ei kuulunut oppilaita. Poliittisesti ryhmiteltyyn pappissäätyyn kuului 1 oppilas ja oppisäätyyn kuului 6 oppilasta. Poliittisesti ryhmiteltyyn porvarissäätyyn kuului 10 oppilasta ja sosiaalisesti ryhmiteltyyn porvarissäätyyn myös 10. Toinen luokka käsitti yhteensä 66 opiskelijaa ja oli lukumäärältään ensimmäisen luokan kanssa samaa tasoa.

Suurin osa toisen luokan oppilaista kuului porvarissäätyyn. Porvarissäätyisiä isien ammatteja ja virkoja olivat eläinlääkäri ja lääninkamreeri (toisen luokan alempi osasto). Lääninkamreeri oli lääninhallituksen virkamiehiä. Eri virastojen sihteereitä ja kanslistejä löytyi luokalta. Esittelijäsihteeri oli arvostettu virka ja heidän tyttäriään löytyi myöskin tästä luokasta. Lääninarkkitehti oli uusi ja hyvin harvinainen virka vielä 1860-luvulla. Toiselta luokalta ylemmältä osastolta löytyi yksi oppilas, jonka isä oli lääninarkkitehti. Samalla osastolla oli myös taiteilijan tytär.

Oppisääty oli toiseksi suurin ryhmä. Professoreiden tyttäriä löytyi toisen luokan kummankin osaston oppilaista. Mielenkiintoinen virka oli alkeiskoulunopettajan virka. Rehtorin ja lehtorin tyttäret löytyivät listalta. Opettajien tyttöjä oli oppisäädystä kuitenkin yllättävän paljon. Opettajien suhtautuminen tyttöjen koulutukseen oli erilaista kuin poikien koulutukseen. Opettajat eivät kouluttaneet poikiensa opettajiksi erityisen paljon. Papisto oli poikien kouluttajana ollut perinteisesti lähes ainoa merkittävä ryhmä, mutta tyttöjen kouluttajana se ei ollut aktiivinen. Papiston panostus

poikien kouluttamiseen oli luultavasti yhtenä syynä siihen, miksi tyttöjen koulutukseen ei satsattu. Aatelissäätö oli pienin ryhmä luokan oppilaista.

Kolmannen luokan alempi osasto käsitti 4 oppilasta, joiden sosiaalinen tausta oli seuraava: Kolme oppilasta kuului sosiaalisesti ryhmiteltyyn porvarissäätöön ja yksi oppisäätöön. Kolmannen luokan ylempällä osastolla opiskeli 24 oppilasta, joiden sosiaalinen tausta oli seuraava:

Poliittisesti ryhmiteltyyn aatelissäätöön kuului 2 oppilasta ja sosiaalisesti ryhmiteltyyn aatelissäätöön kuului 1 oppilas. Poliittisesti ryhmiteltyyn pappissäätöön kuului 6 oppilasta ja oppisäätöön 2. Poliittisesti ryhmiteltyyn porvarissäätöön kuului 7 oppilasta ja sosiaalisesti ryhmiteltyyn porvarissäätöön 6. Kolmas luokka oli alempia luokkia hieman pienempi käsittäen 28 oppilasta. Porvarissäätöisistä luokalla on opiskellut muun muassa pormestarin ja kaupungin virkamiesten tyttäriä.

Neljännän luokan oppilaita oli lukuvuonna 1865–1866 pieni määrä eli 11 tyttöä. Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen aatelissäätöön ei kuulunut oppilaita, mutta sosiaalisen ryhmittelyn mukaiseen aatelissäätöön kuului 3 oppilasta. Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen pappissäätöön kuului 2 oppilasta ja oppisäätöön kuului 1 oppilas. Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen porvarissäätöön kuului 3 oppilasta ja sosiaalisen ryhmittelyn mukaiseen porvarissäätöön 2. Neljännän luokan sosiaalisen taustan tutkimus osoitti, että porvarissäätö oli suurin ryhmä, mutta se oli pappissäätöä vain yhden oppilaan verran suurempi. Aatelissäätö oli pienin ryhmä. Vuositutkintoasiakirjan 1866 laati opettajien puolesta I. J. Sucksdorff.¹⁰⁴

Lukuvuonna 1869-1870 ensimmäinen, toinen ja kolmas luokka oli jaettu alempaan ja ylempään osastoon. Koulussa toimi edelleen neljäs luokka. Ensimmäisen luokan alemman osaston oppilaiden sosiaalinen tausta oli seuraava:

Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen aatelissäätöön ei kuulunut yhtään oppilasta, mutta sosiaalisen ryhmittelyn mukaiseen aatelissäätöön kuului 5 oppilasta. Poliittisesti ryhmiteltyyn pappissäätöön kuului 2 oppilasta ja oppisäätöön kuului 1 oppilas. Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen porvarissäätöön

---

¹⁰⁴ Helsinki, Tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1866.

kuului 12 oppilasta ja sosiaalisen ryhmytyksen mukaiseen porvarissäätyyn 15. Luokan paras oppilas oli valokuvaajan tytär, toiseksi paras yliluutnantin tytär ja kolmanneksi paras pormestarin tytär.

Ensimmäisen luokan alemman osaston oppilaita olivat esimerkiksi:

Elin K. L. Wilenius, syntynyt 4.3. 1859 Turussa, isän arvo kapteeni.

Olivia A. Avellan, syntynyt 19.11. 1858 Helsingissä, isän virka senaatin kamreeri .

Lina A. Durchman, syntynyt 9.4. 1859 Ruovedellä, isän virka lääninrovasti.

Aina A. Hartlin, syntynyt 14.12. 1859 Helsingissä, isän virka kielenkääntäjä.

Sigrid B. N. Salmen, syntynyt 1.8. 1858 Maarianhaminassa, isän ammatti pesänhoitaja

Jenny M. Sjöblom, syntynyt Helsingissä 23.10. 1859, isän virka aliupseeri.

Ensimmäisen luokan ylemmän osaston oppilaita oli 41. Poliittisen ryhmytyksen mukaiseen aatelissäätyyn ei kuulunut oppilaita, mutta sosiaalisen ryhmytyksen mukaiseen aatelissäätyyn kuului 4 oppilasta. Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen pappissäätyyn ei kuulunut oppilaita. Oppisäätyyn kuului kaksi oppilasta. Poliittisesti ryhmiteltyyn porvarissäätyyn kuului 15 oppilasta ja sosiaalisesti ryhmiteltyyn porvarissäätyyn 19. Nelisäätyjaotta jääneeseen väestöön kuului 1 oppilas, joka oli aatelitonta maallikkosäätyläistä. Luokan paras oli tapettimestarin tytär, toiseksi paras everstiluutnantin tytär ja kolmanneksi paras maalarimestarin tytär.

Luokan oppilaista mainitsen muutamia esimerkkejä, jotka havainnollistavat tutkimusta. Ensimmäistä kertaa luokalla oli oppilas, jonka huoltajana oli toinen henkilö kuin oma isä. Kasvatilapsen pääseminen kouluun oli merkittävä kyseisenä aikana. Luokalla opiskeli kaksi suomalaisen sukunimen omaavaa oppilasta. He olivat Adele Tanninen Helsingistä ja Rosa A. Hänninen Rautalammilta. Eri säätyjen oppilaista valitsin seuraavat henkilöt esiteltäviksi. Kaksi viimeksi mainittua oppilasta olivat sisaruksia:

Signe J. A. Stjerncreutz, syntynyt 28.6. 1860 Helsingissä, isän arvo 1. rangin kapteeni.

Karolina A. W. Appelberg, syntynyt 18.4. 1859 Helsingissä, isän arvo everstiluutnantti.

Alexandra Jurgens, syntynyt 19.12. 1856 Helsingissä, huoltaja professori Wendelin.

H. Johanna Herzberg, syntynyt Helsingissä 8.8. 1859, isän ammatti kielenkääntäjä.

Alexandra R. Lönngren, syntynyt 18.8. 1859 Helsingissä, isän ammatti merikapteeni.

Hilda J. Lönngren, syntynyt 18.8. 1859 Helsingissä, isän ammatti merikapteeni.

Toisen luokan alemman osaston oppilaita oli yhteensä 41. Heidän sosiaalinen taustansa oli seuraava: Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen pappissäätyyn kuului 5 oppilasta ja oppisäätyyn 3. Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen porvarissäätyyn kuului 13 oppilasta ja sosiaalisen ryhmittelyn mukaiseen porvarissäätyyn 16. Tällä osastolla uutena porvariston ammattina esiintyi isien ammattitehtävien soittimantekijä. Täältä osastolta valitsin esiteltäviksi kaksi sisarusta papistosta:

Ottilia J. Rehbinder, syntynyt 25.5. 1857 Räsälässä, isän arvo sotarovasti.

Thekla J. Rehbinder, syntynyt 18.5. 1858 Räsälässä, isän arvo sotarovasti.

Toisen luokan ylemmällä osastolla oli yhteensä 40 oppilasta. Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen aatelissäätyyn ei kuulunut yhtään oppilasta ja sosiaalisen ryhmittelyn mukaiseen aatelissäätyyn kuului 7 oppilasta. Pappissäätyyn kuului 2 oppilasta ja oppisäätyyn 3. Poliittisen luokituksen mukaiseen porvarissäätyyn kuului 14 oppilasta ja sosiaalisen luokituksen mukaiseen porvarissäätyyn 13. Tämän osaston oppilaita mainitsen seuraavat oppilaat porvaristosta:

Olga M. Tanninen, syntynyt 18.1. 1856 Helsingissä, isän ammatti postinhoitaja.

Anna E. Wrede, syntynyt 28.4. 1857 Anjalassa, isän ammatti kihlakunnantuomari.

Kolmannen luokan alemmalla osastolla opiskeli 39 tyttöä, joista poliittisen ryhmittelyn mukaiseen aatelissäätyyn kuului 2 oppilasta ja sosiaalisen ryhmittelyn mukaiseen aatelissäätyyn myös 2. Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen papistoon kuului 2 oppilasta ja oppisäätyyn 3. Poliittisen säädyllisen ryhmittelyn mukaiseen porvarissäätyyn kuului 17 oppilasta ja sosiaalisen luokituksen mukaiseen porvarissäätyyn 10. Nelisäätyjajon jääneeseen väestöön jäi kaksi oppilasta, jotka valitsin esittelyn kohteeksi tästä osastosta. He olivat possessionaatin eli tilanomistaja Lindroosin kaksi tytärtä Hilma ja Ida.

Kolmannen luokan ylemmällä osastolla oli yhteensä 40 oppilasta. Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen aatelissäätyyn kuului 2 oppilasta ja sosiaalisen ryhmittelyn mukaiseen aatelissäätyyn 5. Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen papistoon kuului 1 oppilas ja oppisäätyyn viisi oppilasta. Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen porvarissäätyyn kuului 15 oppilasta ja sosiaalisen ryhmittelyn mukaiseen porvarissäätyyn 11. Nelisäätyjajon jääneeseen väestöön kuului 2 oppilasta. Täältä osastolta valitsin

esittelyn kohteeksi suomalaisen sukunimen vuoksi 1.11.1856 Helsingissä syntyneen Johanna Tikkasen, jonka isä oli filosofian tohtori.

Neljannen luokan oppilasmäärä oli lisääntynyt edellisestä ja se oli jaettu kahteen osastoon:

Neljannen luokan alempi osasto käsitti 40 oppilasta. Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen aatelissäätöön kuului 4 oppilasta ja sosiaalisen ryhmittelyn mukaiseen aatelissäätöön 3. Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen pappissäätöön kuului 2 oppilasta ja oppissäätöön 3. Poliittisesti ryhmiteltyyn porvarissäätöön kuului 14 oppilasta ja sosiaalisesti ryhmiteltyyn porvarissäätöön 12. Nelissäätöjajotta jääneeseen väestöön kuului 2 oppilasta. Opettajatarluokan osastolla oli eniten porvarissäätöä, mutta aatelissäätöisiä löytyi toiseksi eniten. Pappis- ja oppissäätö olivat vähiten edustettuja.

Neljannen luokan ylemmällä osastolla opiskeli 22 oppilasta, joiden sosiaalinen tausta oli seuraava:

Poliittisen ryhmityksen mukaiseen aatelissäätöön ei kuulunut ketään, mutta sosiaalisen ryhmityksen mukaiseen kuului 2 oppilasta. Poliittisen ryhmityksen mukaiseen pappissäätöön kuului 3 oppilasta ja oppissäätöön kuului 1 oppilas. Poliittisen ryhmityksen mukaiseen porvarissäätöön kuului 8 oppilasta ja sosiaalisen ryhmityksen mukaiseen porvarissäätöön 5. Porvaristo lähetti eniten tyttöjä tälle osastolle, papisto toiseksi eniten ja aatelisto kolmanneksi eniten.¹⁰⁵

Naisten sijoittuminen virkoihin oli pohdinnan aihe ja 1860-luvulla tämä kävi mahdolliseksi. Naisista tuli päteviä työntekijöitä Suomen yhteiskunnassa. Uusia aloja alkoi avautua naisille. Suomenkielisiä tyttökouluja perustettiin 1860-luvulla ja sellainen perustettiin myös Helsinkiin. Säätyrajoitus ei koskenut sen oppilaaksi hakeutuvia. Jyväskylän seminaari oli suomenkielinen ja se perustettiin 1860-luvulla. Siitä tuli suosittu kansakoulun opettajien koulutuslaitos. Säätyläistyöille avautui uusia kouluja eri puolilta Suomea ja suomenkielinen seminaari oli heille avoin. Muut tytöt saivat paremmat mahdollisuudet opiskella suomenkielisissä tyttökouluissa.¹⁰⁶

---

¹⁰⁵ Helsinki, Tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1870.

¹⁰⁶ Ketonen, s. 45.

6.6 Joensuulaistytöt Helsingin ruotsalaisessa tyttökoulussa

Anne Ollila on tutkimuksessaan ”*Jalo velvollisuus, virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa*” tarkastellut joensuulaisen Hällströmin perheen tyttärien koulutietä ja työuraa. Erityisesti tutkimuksen kohteena ovat olleet Lucina Hagman, Emilia Hällström ja Naemi Ingman. Kaikki olivat koulutettuja virkauran valinneeita naisia. Hällströmin vanhimmat tyttäret Julia ja Elin olivat syntyneet 1850-luvun lopulla sekä Emilia ja Hilja 1860-luvun alussa.¹⁰⁷ Heillä oli ollut samanlainen kasvatus, koulutus ja virkaura. Kaikki myös päätyivät opettajattariksi.

Tytöt koulutettiin kukin vuorollaan kaukana kotoa. He joutuivat matkustamaan Joensuusta pitkän matkan Helsinkiin. Tyttöjen kannalta koulun valinta ei tuntunut onnistuneelta. Sen sijainti aiheutti huomattavia matkakuluja ja ponnistuksia. Moni tyttö olisi keskeyttänyt koulun jo yksistään pitkän matkan vuoksi. Vanhemmat kuitenkin vaativat, että heidän oli käytävä koulu Helsingissä.

Elin Hällström matkusti 1870-luvulla Helsingin ruotsalaiseen tyttökouluun. Hän ei sopeutunut Helsinkiin, sillä kaupunki oli hänestä suuri ja ahdistava. Koti-ikävä vaivasi. Helsinkiläiset tytöt olivat erilaisia kuin joensuulaiset. Nuori tyttö ahdistui aivan muista asioista kuin koulutehtävistä. Uskonto oli yksi asia, jota hän ajatteli Helsingissä liikaa. Hän menetti osittain luottamuksensa Jumalaan kouluaikana. Helsinkiläiset tytöt olivat ujoa ja arkaa Eliniä suositumpia ja suhtautuivat kevytmielisesti uskontoon. Toisten tyttöjen vaikutuksesta hän myös alkoi kiinnostua Helsingin huvielämästä. Hän oli kaukana äidin valvovan silmän alta.¹⁰⁸

Elin Hällström koki myöhemmin alemmuutta, syyllisyyttä ja häpeää tekemisistään. Hän oli hyvin ankara itselleen. Hän oli tehnyt Helsingissä sellaista, mitä äiti ei hyväksynyt. Kerran Elin lähti tanssiaisiin Helsingissä. Ne olivat ensimmäiset tanssiaiset hänen elämässään. Äiti oli hyvin vihainen. Hän piti tanssiaisiin menoa perheen normien rikkomisena, josta tytär sai nuhteita. Äiti piti tanssia syntinä. Se ei sopinut uskovaisen perheen tyttärelle.¹⁰⁹

---

¹⁰⁷ Ollila, Anne, *Aikakäsitys 1800-luvun lopussa*, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 797, Vammalan Kirjapaino Oy, Helsinki 2000, s. 15.

¹⁰⁸ Ollila 2000, s. 117.

¹⁰⁹ Ibid.

Joensuussa Hällströmin tytöt saivat osallistua nuorten huveihin, sillä nuoriso oli kotiväelle tuttua. Joensuulaisissa tanssiaisissa Hällströmin tyttäret jäivät usein seinäkoristeiksi poikien tanssittaessa kaunottaria. Julia, Elin, Emilia ja Hilja eivät olleet poikien suosiossa, eikä kosijoita tullut. Aina oli heitä kiinnostavampia neitosia poikien saatavilla. Tanssiaiset jäivät pian pois tyttöjen elämästä ja he eivät niitä kaivanneet. He eivät välittäneet mennä sellaiseen seuraan, jossa ei saanut kokea aitoa iloa. Tytöt eivät ottaneet vakavasti seuraelämässä kokemiansa pettymyksiä.¹¹⁰

Aikuseksi vartuttuaan Elin Hällström sai viran Joensuun tyttökoulusta. Hän sai myöhemmin osallistua muun muassa Norjassa opettajienkokoukseen. Norjan matka oli kuitenkin erityisesti opintomatka. Siellä otettiin valokuvia ja opettajattarien ryhmäkuvassa Elin Hällström poseerasi hienossa puvussaan, hatussaan ja päivänvarjossaan. Hän ei suorittanut opettajaseminaaria, joten hän ei ollut virallisesti pätevä opettajatar.

Helsingin ruotsalaisessa tyttökoulussa kuten Joensuun tyttökoulussakin 1870-luvulla luokkakuvista tuli oppilaille ja opettajille kaunein muisto yhteisestä kouluajasta. Niitä otettiin yleensä koulun päättymisen aikaan. Helsingin ruotsalaisessa tyttökoulussa ylimmästä eli opettajatarluokasta otettiin luokkakuva.¹¹¹

Hilja Hällström suoritti Elin Hällströmin tapaan tyttökouluopinnot Helsingissä. Koulutus ei johtanut opettajattaren uralle. Emilia Hällströmistä tuli opettajatar ja hän opetti Joensuun tyttökoulussa. Opinnoista oli siis ollut hyötyä erityisesti kahdelle tytölle, jotka valitsivat virkauran.¹¹²

Hilja sairastui parhaassa työiässä keuhkotautiin ja terveys huononi niin paljon, ettei hän voinut asua enää kotona Joensuussa. Hän matkusti Helsinkiin ja pääsi perillä Helsingin diakonissalaitokselle hoitoon. Siellä aloitettu hoito kesti kaksi kuukautta. Säätyläisnaisesta oli tullut vuodepotilas, josta hoitajat huolehtivat. Hän sai syödä terveellistä ruokaa, levätä ja nauttia raittiista ilmasta. Hän sai ilmahoitoja parvekkeella, jossa hän vietti aikaa joka päivä peittoihin kääriytyneenä. Ensimmäisen hoitolaitoksen jälkeen hänet siirrettiin Hyvinkään parantolaan, jossa todettiin sairauden olevan vakava. Toinen keuhko oli vahingoittunut. Siellä hän oli potilaana viisi kuukautta.¹¹³ Aikaa oli loputtomasti ja

---

¹¹⁰ Ollila, s. 117.

¹¹¹ Ollila, s. 64.

¹¹² Ollila 2000, s. 21.

¹¹³ Ollila 2000, s. 86.

se kului hitaasti. Parantolassa oli säännöllinen päiväjärjestys ja hoitoaika. Päivät kuuluivat hoitorutiinien toistuksessa. Hän oli päässyt hoitoon, mutta se ei auttanut parantumaan. Elämä oli loppuillaan.¹¹⁴ Hilja Hällström kuoli vajaan kahden vuoden kuluttua Helsinkiin tulosta.

6.7 Helsingin ruotsalaisen tyttökoulun opettajat

Valtion tyttökouluissa opetti suurimmaksi osaksi akateemisen tutkinnon suorittaneita miesopettajia. Naisopettajilta ei vaadittu virallista tutkintoa ja opettajan pätevyyttä vaan siellä saivat opettaa tietyt erityisominaisuudet täyttävät opettajat. Naisopettajat olivat selvästi miesopettajia koulutuksen tason suhteen alemmalla tasolla. Naisopettajilta vaadittiin virkaan papintodistus, kokemusta nuorison ohjauksesta ja koulussa opettavien kielten taito. Vieraiden kielten kiitettävä hallinta, erityisesti ranskan taito, oli eduksi. Naisopettajan virkaan pääsyn kompastuskiveksi saattoi jäädä piirustustaito. Heikko piirustustaito oli este tyttökoulun opettajan virkaan pääsyyllä.

Helsingin ruotsalaisessa tyttökoulussa opetti perustamisesta saakka mies- ja naisopettajia. Naisopettajista mainittakoon esimerkiksi viipurilaisen ravintoloitsijan tytär Amalie Ertmann, joka oli saksalaista syntyperää ja syntynyt vuonna 1800. Hän oli suorittanut Viipurin tyttökoulun loppuun vuonna 1817 ja toiminut sitten kotiopettajana Kuopiossa. Hän oli siis Vanhan Suomen tyttökoulun oppilaita. Helsingissä hän oli pitänyt pensionaattikoulua säätyläistyöille. Hän oli kokenut ja valittiin kuuden hakijan joukosta Helsingin ruotsalaisen tyttökoulun ensimmäiseksi opettajattareksi. Hän oli porvarissäätyinen henkilö eli ei itse kuulunut ylimpiin säätyihin. Osa oppilaita oli häntä ylempää sosiaalista taustaa omaavia henkilöitä.

Sortavalan kirkkoherran leski Gustava Maria Charlotte Neovius oli koulun toinen opettajatar. Hän oli papin tytär. Ensimmäinen opettajatar toimi koulun johtajattarena ja edusti ylintä päätösvaltaa muihin opettajiin nähden.¹¹⁵

Elisabeth Blomqvist oli Helsingin ruotsalaisen tyttökoulun johtajatar vuodesta 1865 alkaen. Hän oli syntyperäinen helsinkiläinen ja akateemisesti sivistyneen miehen tytär. Blomqvist oli oppisäätyyn kuuluva, sillä hänen isänsä oli Helsingin yliopiston oppihistorian professori ja kirjastonhoitaja. Hänen

---

¹¹⁴ Ollila 2000, s. 88.

äitinsä Charlotte Haring oli saksalaissyntyinen. Leskeksi jäätyään Charlotte Haring aloitti yksityiskoulun pidon sisarensa Annetten kanssa. Mukana oli lisäksi kolme Charlotten tytärtä. Koulu aloitti toimintansa vuonna 1850, mutta Charlotte Haring kuoli pian. Blomqvistien koulu Helsingissä oli pitkään suljettuna, mutta toimi uudelleen vuosina 1858–1864.

Elisabeth Blomqvist oli koulun suljettuna ollessa sisarustensa kanssa ulkomaanmatkalla Ranskassa. Matkan tarkoituksena oli yhdistetty terveys- ja opintomatka. Sairaana veljen vieminen Ranskaan oli pääsyy ulkomaanmatkalle. Ranskassa sisarukset saivat oleskella virkistävissä ja terveydellisesti suotuisissa kohteissa. Elisabeth Blomqvistin kuolemansairas veli sai toipua Ranskassa ja muut sisarukset saivat tutustua siellä Ranskan kulttuuriin ja kieleen. Elisabeth käytti matkan hyväkseen ja opiskeli ranskan kieltä. Ranskan matka oli suuri elämys kaikille ja sen jälkeen Blomqvistien koulu avasi uudelleen ovensa. Elisabeth Blomqvist toimi vuoteen 1864 koulun johtajattarena. Tämän jälkeen hänet valittiin Helsingin ruotsalaisen tyttökoulun johtajattareksi. Blomqvistillä oli kokemusta elämästä ja koulutyöstä.¹¹⁶

Helsingin ruotsalainen tyttökoulu sai uuden sen kehitykseen ja vaiheisiin vaikuttaneen tasokkaan johtajattaren 1860-luvun puolivälissä. Uusi johtajatar sai paljon ansiota nuorison kasvattajana.

Tutkimuksessaan Suomen alkeisopettajien opettajistosta Alex Lundström on esitellyt Helsingin ruotsalaiseen tyttökouluun liittyvää kiinnostavaa tietoutta. Tutkimus kertoo Anna Catharina Blomqvistista, joka hoiti Helsingin ruotsalaisessa tyttökoulussa lukuvuonna 1869–1870 saksan kielen lehtorin virkaa. Hän oli professorin tytär, opiskeli Blomqvistien yksityisessä tyttökoulussa ja jatkoi opintoja Lausannessa. Hän opiskeli siellä ranskaa ja kirjallisuutta. Myöhemmin hän opiskeli saksaa ja maantiedettä Blomqvistien yksityisessä koulussa sen avattua ovensa toisen kerran. Hän pääsi opettajan työhön Helsingin ruotsalaiseen tyttökouluun.¹¹⁷

Myöhemmin Blomqvist opetti tyttökoulun neljättä eli opettajatarluokkaa. Blomqvist matkaili paljon. Hän kävi Ranskan ja Sveitsin matkalla vuosina 1856–1858 sekä Ranskan ja Saksan matkoilla vuosina

---

¹¹⁵ Ketonen, s. 39.

¹¹⁶ Ketonen, s. 40.

¹¹⁷ Lundström, Alex, Suomen alkeisopettajien opettajisto I., Valtionkoulut, Elämäkerrallisia tietoja, Aktiebolaget Polytypos´ botryckeri, Turku 1902, s. 25.

1867–1869. Myöhemmässä vaiheessa hän teki seitsemän ulkomaanmatkaa, jolloin hän kävi myös Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Matkat toivat vaihtelua opettajattaren elämään ja maailmankuva avartui.¹¹⁸

Lundströmin tutkimus korostaa papiston ja oppisäädyn osuutta alkeiskoulujen opettajien sosiaalisena taustana. Alkeiskoulujen opettajien sosiaalinen tausta on ollut erilainen kuin tyttökoulujen oppilaiden sosiaalinen tausta. Kirkkoherra, rovasti, kontrahtirovasti, sotarovasti, kappalainen, nimipastori, professori, rehtori ja lehtori ovat olleet alkeiskoulun opettajien isien ammatteja ja arvoja. Muita ovat olleet muun muassa hovioikeudenneuvos, kenraalimajuri, majuri, kihlakunnantuomari, varatuomari, raatimies, kruununnimismies, ylitirehtööri, taidemaalari, arkkitehti, kauppias, kauppalaivuri, värjäri, maanviljelijä, talonpoika, kruununvouti ja tilanomistaja. Porvarissääty ei ole ollut suurin ryhmä opettajien koulutuksessa. Talonpoikaissääty ja alemmat luokat ovat jonkin verran kouluttaneet miesopettajia.

Aivan lopuksi on syytä mainita opettajien saamista palkankorotuksista 1860-luvun alussa. Eläminen Suomessa oli 1860-luvun alkupuolelle tultaessa huomattavasti aikaisempaa kalliimpaa. Perheellisten miesopettajien palkat eivät riittäneet perheen elättämiseen. Perheellinen miesopettaja sai suurempaa palkkaa kuin nuori ja naimaton mies- tai naisopettaja. Naimattoman opettajan katsottiin pystyvän elättämään itsensä. Työtunnit saattoivat olla kuitenkin yhtä pitkiä. Palkkaus oli koulutyössä eriarvoista. Naisopettajat saivat alinta palkkaa. Valtionvaroista myönnettiin palkankorotus opettajille ja se määriteltiin määräaikaisen lisävuosirahan mukaan. Palkankorotus saatiin maksuun 1.10.1862.¹¹⁹

Helsingissä asuminen oli kallista ja vuokrat korkeita. Opettajille myönnettiin vuokriin avustuksena niin sanottua ”hyryrahaa”. Rehtorit saivat 100 ruplaa vuodessa ja konrehtorit 75 ruplaa. Venäjänopettaja ja muut opettajat saivat vain 50 ruplaa avustusta vuodessa. Naisopettajat saivat miesopettajien tavoin 50 ruplaa hyryrahaa vuodessa. Turun arkkhiippakunnassa ja Porvoon ja Kuopion hiippakunnissa oli alkeisoppilaitosten henkilökuntaan kuuluvia opettajia, jotka saivat hakea lisävuosirahaa. Kaikki

---

¹¹⁸ Lundström, s. 26.

¹¹⁹ Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetuskokoelma vuodelta 1862, Keisarillisen Senaatin Kirjapaino, Helsinki 1863, s. 3.

tyttökoulujen opettajat saivat hakea lisävuosirahaa. Palkankorotus helpotti ja kevensi opettajien taloudellista asemaa.¹²⁰

7. HAMINA TYTTÖJEN KOULUKAUPUNKINA

7.1 Haminan tyttökoulu ja näkymiä naiskasvatukseen

Haminan kaupunki kuului 1700-luvun lopulla Venäjään. 1700-luvun haminalainen säätyläiskulttuuri sisälsi monia eri aineksia. Siinä oli ruotsalaisen ja venäläisen aineksen sekoitusta, ja siinä piirtyivät esiin pietarilaisuus ja viipurilaisuus. Se oli osaksi porvarillista ja osaksi pikkuvirkamieskulttuuria. Venäjän keisarikunnan upseeristo oli näkyvin osa Haminan säätyläistöä. Upseeristo perheineen vaikutti eniten muihin säätyläisiin. Hamina siirtyi vuonna 1812 Vanhan Suomen liitoksen yhteydessä muuhun Suomeen. Se oli ollut erossa Suomesta vuodesta 1742 lähtien. Kaupunkiin perustettiin vuonna 1819 kadettikoulu.¹²¹

Haminassa noudatettiin Vanhan Suomen kaupunkien koulujärjestystä. Normaalkouluaijana opetusta annettiin vain pojille. Poikkeuksellisesti tytöt saivat odottaa omaa koulua muiden Vanhan Suomen kaupunkien tyttöjä kauemmin.¹²² Pietarissa oli kiinnostusta Haminan tyttöjen koulutukseen ja sieltä lähetettiin jo vuonna 1784 tiedustelu Haminaan konsistorille. Hän suoritti asiasta tiedustelun ja vastasi Pietariin, että Haminassa tytöt opiskelevat vanhempien ja kotiopettajien johdolla. He opiskelivat uskontoa ja kirjoittamista ja lopettivat opiskelun tämän jälkeen.

Oikeuskollegio lähetti vuonna 1797 Haminaan toisen kerran tiedustelun tyttöjen opetuksesta. Haminan konsistori ilmoitti vastauksessaan, että opetuksessa ei ollut tapahtunut mitään uutta. Konsistorin asenne mahdolliseen tyttökoulun perustamiseen oli tällä kerralla myönteinen. Hän alkoi suunnitella tyttökoulua Haminaan ja laati talousarvion tyttökoulun perustamiseen tarvittavista rahavaroista.¹²³

Autonomian ajan alkupuolella Haminassa oli muutamia säätyläistytöille tarkoitettuja pensionaattikouluja, joissa vallitsi ajan- ja säädynmukainen kasvatustyyli. Haminan pensionaattikouluista

---

¹²⁰ Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetuskokoelma vuodelta 1862, Keisarillisen Senaatin Kirjapaino, Helsinki 1863, s. 4, 11-12.

¹²¹ Nordenstreng, Sigurd; Halila, Aimo, Haminan historia II, Venäjän vallan alusta 1900-luvun alkuun (1720- n. 1900), Länsi-Suomen Kirjapaino Oy, Mikkeli 1975, s. 165, 205.

¹²² Rajainen, s. 119.

¹²³ Rajainen, s. 122.

tunnetuimpia oli Gustava Langenskiöldin pensioonaattikoulu. Myös Pietarin pensioonaattikouluissa opiskeli haminalaisten säätyläisperheiden tyttäriä.¹²⁴

Haminan rauhan jälkeen kaupunkiin perustettiin tyttökoulu (= Töcherschule). Se avattiin 25.10.1810. Koulun perustettiin yksi luokka, joka jaettiin kahteen osastoon. Koulussa opetettiin erityisesti vieraita kieliä, joista saksa, venäjä ja ranska painottuivat. Opetusohjelmaan kuului lukemista, kirjoittamista, uskontoa, siveysoppia, maantietoa ja laskentaa. Koulun johtajatar Helena Amalia Hulkovius oli porvarissäätyinen. Hänen isänsä oli kelloseppä. Hän oli Viipurista kotoisin.¹²⁵

Tarkastaja Melartin arvosti haminalaisten naisten erinomaista käsityötaitoa. Myös Haminan tyttökoulu sai tunnustusta käsityöopetuksestaan. Oppilaiden käsityötaito oli läänin parasta. Haminan kaupunki ei suosinut eikä arvostanut ruotsalaista tyttökoulua juuri lainkaan. Tyttökoulu merkitsi rahanmenoa kaupungille. Haminan tyttökoulu olisi lakkautettu 1840-luvun koulu-uudistuksen yhteydessä ellei Venäjän keisari olisi päättänyt toisin. Hän suhtautui myönteisesti tyttökouluun. Keisarin päätöksellä kouluopetus jatkui ja tyttökoulu otettiin viralliseen koulujärjestelmään kuuluvaksi. Haminan tyttökoulun ensimmäinen johtajatar Hulkovius oli koulun johtohahmo. Hän opetti poikkeuksellisesti saksaksi. Iäkäs johtajatar kuoli vuonna 1855. Hän suoritti pitkän leipätyön johtajattarena.¹²⁶

Rosalie Thitz on esimerkkitapaus säätyläistytöstä, jonka lapsuus ja nuoruus poikkesivat muiden tyttöjen nuoruusajasta. Hän oli Loviisan pataljoonassa töissä olevan luutnantti Thitzin tytär. Kun luutnantti Thitz sairastui, hän ei kyennyt enää elättämään tyttärtään. Neiti Rosalie Thitz lähetettiin isänsä sisaren eli vanhemman neiti Thitzin kasvatettavaksi. Täti oli saanut kasvatuksensa Haminan tyttökoulussa ennen koulu-uudistusta. Hän oli saanut opetusta saksan kielellä. Erityisesti hän muisti koulun sivutoimisena opettajana toimineen Gripenbergin. Tädin luona tyttö sai käydä rippikoulun ja aikuiseksi vartuttuaan hän palasi sairaan isänsä luokse Suomenlinnaan.¹²⁷

---

¹²⁴ Nordenstreng; Halila, s. 493.

¹²⁵ Ibid.

¹²⁶ Nordenstreng; Halila, s. 492.

¹²⁷ Suomen Nainen, n:o 11, marraskuu 1925.

Haminassa toimi yksityisiä tyttökouluja.¹²⁸ Elfvingin yksityinen tyttökoulu ja Forsblomin yksityinen tyttökoulu toimivat muun muassa 1850-luvulla. Forsblomin yksityisen tyttökoulun vuoden 1862 vuositutkintoasiakirjaa katseltuani havaitsin koulun kahdella luokalla opiskelleen muun muassa kollegiasessorin, hovioikeudenneuvoksen, kenraalin ja kappalaisen tyttöjä. Esimerkiksi Helena Wrede oli kyseisen koulun oppilaita. Hän oli kuvernöörin tytär ja syntynyt Anjalassa. Hän oli aloittanut opinnot 1850-luvun lopussa. Tyttökoulun vuositutkintoasiakirjoista löytyi Helena Wreden lisäksi muitakin Wreden suvun tyttöjä. Mathilda ja Helena Wrede olivat sisaruksia.

Mathilda Wrede lähetettiin Haminan yksityiseen tyttökouluun 13-vuotiaana. Koulu oli hieno ja arvostettu. Siellä sai jatko-opetusta kotona opetettuun opetukseen. Hänellä oli matkaa Haminaan kotikaupungistaan Anjalasta 40 kilometriä. Vanhemmat sisaret Helena ja Johanna olivat jo aikuisia. Aluksi pensionaatissa kaikki oli vierasta, mutta ystäväystymien muiden tyttöjen kanssa helpotti sopeutumista.¹²⁹

Haminan tyttökoululla oli kokemusta tyttöjen opettamisesta eikä se ollut aloitteleva lukuvuonna 1844–1845. Koulu oli perustettu vuonna 1810. Se oli 1840-luvun koulu-uudistuksen jälkeisistä kouluista Viipurin alemman ja ylemmän tyttökoulun jälkeen kolmanneksi vanhin. Muut Vanhan Suomen pienten kaupunkien viralliset tyttökoulut eivät olleet enää toiminnassa. Haminan tyttökoulu eli niin sanottu Fruntimmersskolan i Fredrikshamn ei saanut lainkaan jatkoluokkia. Sitä ei myöskään lakkautettu tutkittavana aikajaksona. Vanhan Suomen alueen muista kaupungeista Sortavala sai yksityisen tyttökoulun vuonna 1857, Savonlinna 1857 ja Loviisa 1863.¹³⁰

Haminan tyttökoulu kuului Porvoon tuomiokapituliin Helsingin ruotsalaisen tyttökoulun tavoin. Huomattava on, että Haminasta lopetettiin Elfvingin yksityinen tyttökoulu 1850-luvun lopulla ja Forsblomin yksityinen tyttökoulu vuonna 1870.¹³¹

Haminan tyttökoulun muutokset olivat pintapuolisia. Nimi muuttui ruotsinkieliseksi ja saksankielinen opetus vaihtui ruotsinkieliseksi. Nimitys ”Töcherschule” jäi kaikista kouluista historiaan. Tyttökoulut

---

¹²⁸ Yksityisten koulujen asiakirjat löytyivät Haminan tyttökoulun asiakirjojen kanssa samasta Tuomiokapitulin kouluarkiston kansiosta.

¹²⁹ Hurskainen, Eeva, Mathilda Wrede, Aatelistytön tie vankien ja pakolaisten ystäväksi, Kirjapaja Oy, Helsinki 2004, s. 19.

¹³⁰ Ketonen, s. 50.

olivat viralliselta nimeltään niin sanottuja ”frouasväen kouluja” eli rouvasväenkouluja. Monikielisyys oli koulu-uudistuksen jälkeen ongelma ja se sekoitti ja vaikeutti opetuksen antamista. Humanistinen kasvatulinja nousi uuden naiskasvatuksen linjaksi.¹³²

7.2 Porvariston suosima 1840-luku Haminan koulussa

Haminan tyttökoulu ei käytännössä ollut ylimpien säätyjen tyttärien koulutuspaikka.¹³³

TAULUKKO 5. Haminalaisten oppilaiden sosiaalinen tausta vuosina 1844–1845.

Sosiaalinen tausta	Tyttöjä
Aatelisto	4
Papisto	6
Porvaristo	21
Talonpojat	-
Yhteensä	31

Lukuvuonna 1847–1848 Haminan tyttökoulussa opiskeli 28 tyttöä. He olivat seuraavat henkilöt:

1. Maria Lebedeff- kauppiaan tytär
2. Anna Heintz- luutnantin tytär
3. Emilie Blomfeldt- kauppiaan tytär
4. Anna Lebedeff- kauppiaan tytär
5. Amanda Tengen- kappalaisen tytär
6. Emma Aspelund- pormestarin tytär
7. Augusta Silfverberg- tanssinopettajan tytär
8. Sally Silfverberg- tanssinopettajan tytär
9. Wilhelmina Lodman- tullimiehen tytär
10. Emilie Lindequist- tullimiehen tytär

---

¹³¹ Ketonen, s. 29.

¹³² Wilkama, s. 37.

¹³³ Tuomiokapitulin kouluarkisto, Hamina, Tyttökoulu: 1844- 1870, Vuositutkintoasiakirja 1845.

11. Maria Vrostoff- possessionaatin (eli tilanomistajan) tytär
12. Elisabeth Cremer- professorin tytär
13. Anna Sjöblom- kipparin tytär
14. Amalia Blomgren- kanttorin tytär
15. Carolina Bolas- tullimiehen tytär
16. Emilie Melart- opettajan tytär
17. Clara Bomberg- puusepän tytär
18. Emilie Hakulin- tullimiehen tytär
19. Amalia Joselin- kauppiaan tytär
20. Olivia Husgafvel- kanttorin tytär
21. Mariana Siperi- kipparin tytär
22. Elisabeth Iwanoff- luutnantin tytär
23. Amalia Bomberg- puusepän tytär
24. Rosalia Dahlberg- kauppiaan tytär
25. Barbara Lebedeff- kauppiaan tytär
26. Alexandra Lebedeff- kauppiaan tytär
27. Ida Aspelund- pormestarin tytär
28. Maria Aspelin- tullimiehen tytär

Luokalla opiskeli useita sisaruksia. Lebedeffejä oli luokalla neljä. Maria, Anna, Barbara ja Alexandra Lebedeffin isä oli kauppias. Lebedeffeistä Maria pärjasi kiitettävästi ja Anna oli myöskin erinomainen. Barbara ja Alexandra olivat luokan kolmanneksi ja neljänneksi heikoimpia oppilaita. Taso oli erilainen, vaikka sosiaalinen tausta oli yhteneväinen. Silfverbergit lähettivät sisarukset Augustan ja Sallyn yhtä aikaa kouluun. Heidän isänsä oli ammatiltaan tanssinopettaja. Puuseppä Bomberg koulutti kaksi tyttärtään Amalian ja Claran. Myös pormestari Aspelund koulutti kaksi tyttärtään Idan ja Emman. Sisarukset olivat luokalla eri tasoisia. Sisarusten edistymisessä ja osaamisessa oli eroja, vaikka sosiaalinen tausta oli sama.

Edellä olevasta oppilaiden luettelosta on mahdollisuus tarkastella tarkemmin oppilaiden menestymistä, sillä luettelo on tehty paremmuusjärjestyksessä. Maria Lebedeff, kauppiaan tytär, oli luokan priimus ja Anna Heintz, luutnantin tytär, oli toiseksi paras. Kolmas oli Emilia Blomfeldt, joka oli kauppiaan tytär.

Porvariston tytöt pärjäsivät koulutyössä. Papin tyttö löytyi viiden parhaan joukosta. Kymmenen parhaan joukosta löytyivät lisäksi tanssinopettajan tytöt. Kauppiaiden tyttöjä oli luokalla paljon. He eivät yleensä sijoittuneet tyttökoulujen oppilaiden parhaimmiston.

Vuositutkintoasiakirjan 1848 perusteella ryhmittelin oppilaiden sosiaalisen taustan eri säätyihin. Poliittisen tai sosiaalisen ryhmytyksen mukaisia aatelissäätymiä oppilaita ei ollut luokalla lainkaan. Poliittisen ryhmytyksen mukaiseen papistoon kuului yksi tyttö. Hän oli kappalaisen tytär ja edusti luokan korkeinta tasoa. Oppisäätyyn kuului viisi tyttöä, joista mainitsen professorin, tanssinopettajan ja kanttorin tytöt. Luokalla opiskeli kahden eri kanttorin tyttöjä.

Poliittisen ryhmytyksen mukaiseen porvarissäätymiin kuului kaksi oppilasta. He olivat pormestarin tyttöjä. Loput 19 oppilasta kuuluivat sosiaalisen ryhmytyksen mukaiseen porvarissäätymiin. Nelisäätyjaotta jääneeseen väestöön kuului yksi oppilas, joka oli possessionaatin tytär. Porvarissäätymiä oli suurin ryhmä. Siihen kuului 21 oppilasta ja sen yhteiskuntasääty oli huomattavan suuri. Oppisääty oli seuraavaksi suurin ryhmä. Papin tyttöjä oli vain yksi. Nelisäätyjaotta jäänyt väestö oli pienin ryhmä. Ylin sääty ei lähettänyt oppilaita kouluun.¹³⁴

7.3 1850-luvun porvaris- ja pappistaustainen koulu

TAULUKKO 6. Haminalaisten oppilaiden sosiaalinen tausta 1849–1850.

Sosiaalinen tausta	Tyttöjä/ 1.lk
Aatelisto	-
Papisto	4
Porvaristo	14
Talonpojat	-
Yhteensä	18

¹³⁴ Hamina, Tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1848.

Oppilasmäärässä oli tapahtunut laskua edelliseen verrattuna. Aatelisperheiden tyttäriä ei opiskellut koulussa. Moni tyttö keskeytti opinnot. 135 Sotilashallinnon virkamiesten tyttäriä ei oppilaista juurikaan löytynyt. Tämä oli hämmästyttävä tutkimustulos, sillä Haminassa oli kadettikoulu ja sotilasvirkamiehistöä.

Lukuvuonna 1854–1855 koulussa oli edelleen yksi luokka ja oppilaita 25. Haminan koulussa oli vähän oppilaita eikä siellä ollut oppilastulvaa. Luokan sosiaalinen tausta oli vuositutkintoasiakirjan 1855 perusteella huomattavan yksipuolinen. Kaikki olivat porvarissäätyisiä. Poliittisen ryhmittymisen mukaiseen porvarissäätyyn kuului 5 tyttöä ja sosiaalisen ryhmittymisen mukaiseen porvarissäätyyn 20. Muiden säätyjen oppilaita ei luokalla ollut.

Haminan tyttökoulu oli 1850-luvun puolivälissä erityisesti haminalaisten tyttöjen koulu. Kaksikymmentäkolme tyttöä oli syntynyt Haminassa ja kaksi oli tullut kaupungin ulkopuolelta. Gustava Collan oli syntynyt Pietarissa lokakuussa 1845. Oppilaat olivat nimien perusteella melkein kaikki ruotsinkielisiä. Luokalla oli jonkin verran venäläisen nimen omaavia. Heitä oli muun muassa luokan priimus Nathalia Suranoff ja Alexandra Soboleff. Christine Wulff oli ainoa saksankielisen nimen omaava oppilas. Suomalaisen nimen omaavia oppilaita ei ollut lainkaan. Porvarissäätyisten tyttöjen isien ammasteista huomattava oli puutarhuri. Huomattava muutos aikaisempaan oli johtajattaren vaihtuminen. Uusi johtajatar oli nimeltään Blondine Stråhlman. Hän oli allekirjoittanut vuositutkintoasiakirjan Haminassa 15.5.1855.¹³⁶

7.4 Haminan koulun arvo nousee 1860-luvulla

Haminan tyttökoulun oppilaista erottui selkeästi tunnettuun pappissukuun kuuluvia oppilaita. Poliittiseen papistoon kuulunut kappalainen Gulin koulutti Haminan tyttökoulussa kolme tytärtään Fannyn, Josefinan ja Hildan. Sisarukset olivat kotoisin Savitaipaleelta. Vanhin sisar Fanny oli syntynyt maaliskuussa 1844. Hän aloitti opinnot Haminan tyttökoulussa tammikuussa 1856. Tuolloin hän oli 11-vuotias. Fanny oli luokkansa paras oppilas koulun päättymisen aikaan. Tarkka valmistumisaika Haminan tyttökoulusta oli 15.6.1860. Hän oli muihin sisaruksiin verrattuna etevin koulussa.

---

¹³⁵ Hamina, Tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1850.

¹³⁶ Hamina, Tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1855.

Josefina Gulin syntyi Savitaipaleella vuonna 1846. Hän aloitti opinnot Haminan tyttökoulussa tammikuussa 1856. Hän oli aloittaessaan 9-vuotias. Hilda Gulin aloitti opinnot Haminan tyttökoulussa tammikuussa 1859. Ensimmäisen kouluvuoden päättyessä hän oli huomattavasti vanhempia sisaruksiaan heikompi koulutyössä.

Gulineja opiskeli Haminan tyttökoulussa 1850-luvun puolivälistä alkaen. Tyttökoulun vuoden 1855 vuositutkintoasiakirjan mukaan Fanny ja Josefina Gulinin lisäksi oppilasluettelosta löytyi Adele Gulin. Adele oli syntynyt heinäkuussa 1842 Savitaipaleella. Hänen isänsä oli kappalainen. Hän oli aloittanut opinnot Haminan tyttökoulussa tammikuussa 1856. Ensimmäisenä vuotenaan hän oli luokan seitsemänneksi paras oppilas. Fanny oli opintojensa alkuvaiheessa samana vuonna luokkansa oppilaista 15. sijalla. Josefina oli 25. sijalla eli viidenneksi viimeinen luokkansa oppilaista. Fanny ja Josefina edistyivät myöhemmin paremmin. Pappisperheen työt eivät menestyneet aluksi hyvin.¹³⁷

Gulinit opiskelivat toisella luokalla lukuvuonna 1859–1860. Fanny ja Josefina olivat käyneet kaksiluokkaista tyttökoulua neljä ja puoli vuotta. Heidän luokallaan oli 24 oppilasta. Ensimmäisellä luokalla oli 20 oppilasta. Haminan tyttökoulussa koko koulun oppilasmäärä kyseisenä lukuvuonna oli 44. Gulinien kanssa samalla luokalla oli oppisäätyläistöön kuuluvat kaksi urkurin tyttöä. Venäjän opettajan tytär edusti oppisäätyläistöä. Kondiittori oli uusi vanhempien ammateissa. Kipparit kouluttivat viisi tyttöä. Kipparin tyttäret eivät kaikkien mielestä olleet säätyläisiä, mutta Turkuun heidät hyväksyttiin. He olivat säätyläisväestön alinta ryhmää. Myös maalarin, suutarin ja kuparisevän tyttöjä opiskeli koulussa. He kuuluivat porvaristoon.

---

¹³⁷ Tyttökoulu, Hamina, Vuositutkintoasiakirja 1856.

TAULUKKO 7. Haminalaisten oppilaiden sosiaalinen tausta 1859–1860.

Sosiaalinen tausta	Tyttöjä / 1. lk.	Tyttöjä / 2. lk.
Aatelisto	-	1
Papisto	2	5
Porvaristo	18	17
Talonpojat	-	-
Yhteensä	20	24

Yhden tytön isä kuului nelisäätyjaon ulkopuolelle jäävään väestöön.¹³⁸

1850-luvun lopulla syntyneet haminalaistytöt pääsivät 1860-luvun lopulla koulua käyneitä tyttöjä helpommin jatko-opintoihin sekä ansiotyöhön. Esimerkiksi neiti Ina Hannén syntyi Haminassa vuonna 1859. Hän sai alkeisopetuksen omassa kotikaupungissaan, mutta ei valinnut Haminan tyttökoulua omaksi opiskelupaikakseen. Hän muutti Helsinkiin ja suoritti opinnot Helsingin ruotsalaisessa tyttökoulussa ja kävi sen neljännen luokan. Hänelle oli erityisen onnekasta vakituisen työn löytyminen välittömästi Porista. Hän toimi siellä muun muassa kielten opettajana. Hannén oli erikoistapaus työn löytymisessä, sillä yleensä koulutuksen suorittanut joutui odottamaan kauan vakituista työpaikkaa.¹³⁹

¹³⁸ Hamina, Tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja, 1860.

¹³⁹ Suomen Nainen 12.4.1919 n:o 14, s. 224.

TAULUKKO 8. Haminalaisten oppilaiden sosiaalinen tausta 1864–1865.

Sosiaalinen atusta	Tyttöjä / 1. lk
Aatelisto	2
Papisto	7
Porvaristo	36
Talonpojat	-
Säätyj. ulkop.	1
Yhteensä	46

Nelisäätyjaon ulkopuoliseen väestöön kuului 1 oppilas.¹⁴⁰

Haminan tyttökoulu oli 1860-luvulla avautunut muillekin kuin porvarissäädylle. Pappis- ja aatelisperheiden tyttäriä oli lähetetty kouluun opiskelemaan. Porvarissäätyisten oppilaiden isien ammatit olivat monenkirjavia. Mikään ylimpien säätyjen koulu Haminan tyttökoulu ei ollut. Oppilasmäärä kasvoi huomattavasti, kun kouluun oli 1850-luvun puolella perustettu toinen luokka. Lukuvuosi 1869–1870 sisälsi monenlaisten virka- ja ammattimiesten tyttäriä.

---

¹⁴⁰ Hamina, Tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1865.

TAULUKKO 9. Oppilaiden sosiaalinen tausta 1869–1870.

Sosiaalinen tausta	Tyttöjä / 1. lk.
Aatelisto	6
Papisto	6
Porvaristo	36
Talonpojat	-
Yhteensä	48

141

Lopuksi selvitan hieman Haminan kaupungin kauppiaiden taustaa. Kauppiaiden tytöistä suuri osa oli syntynyt Haminassa. Haminan kauppiaista sen sijaan pieni vähemmistö oli syntyisin Haminasta. Suurin osa heistä oli muuttanut kaupunkiin muualta.¹⁴²

Itse yritin selvittää joidenkin Haminan ja Helsingin tyttökoulun oppilaiden myöhempiä vaiheita. Selvitän lyhyesti yhden Haminan tyttökoulun oppilaan tarkempaa sosiaalista taustaa ja myöhempiä vaiheita. Tyttökoulussa opiskeli vuonna 1845 vuositutkintoasiakirjan mukaan raatimiehen tytär Amalia Bruun. Hän oli syntynyt Haminassa 28.6.1829.¹⁴³ Amalia Bruun oli tarkemmin sanottuna raatimies Carl Erik Bruunin tytär. Aikuisena hänestä tuli talonomistaja. Talo sijaitsi Fredrikinkadun ja Pikkuympyräkadun kulmassa.¹⁴⁴

¹⁴¹ Hamina, Tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1870.

¹⁴² Nordenstreng; Halila, s. 264.

¹⁴³ Hamina, Tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1845.

¹⁴⁴ Nordenstreng; Halila, s. 268.

8. TURUN KAUPUNGIN NÄKYMIÄ

8.1 Muuttunut Turku

Turku oli vuosisatoja ollut pääkaupunki. Turun akatemian sijainti kaupungissa merkitsi professorikunnan sijoittumista kaupunkiin. Suomen sodan ja Haminan rauhan seurauksena Turku koki monia muutoksia, kun sinne sijoittui uusia virastoja ja virkamiehistöä. Venäjän keisari Aleksanteri I vieraili Turussa vuonna 1812. Myös Ruotsin kruununperillinen Kaarle Juhana kävi silloin Turussa neuvottelemassa.¹⁴⁵ Turun säätyläistölle Ruotsi pysyi Venäjää läheisempänä. Turulla oli ollut vuosisataiset kulttuuriset yhteydet Ruotsiin. Vaikka valta oli vaihtunut ja valtiollinen yhteys Ruotsiin loppunut, niin Ruotsi ja Ruotsin aika sekä erityisesti Tukholman kaupunki ja sen ihailtu hovi pysyivät turkulaisten sydämissä. Suomen pääkaupungiksi äkkiarvaamatta nimitetty Turku menetti asemansa. Porvoon valtiopäivien jälkeen oli selvää, ettei Ruotsia lähellä sijainnut Turku soveltunut enää Suomen pääkaupungiksi.

Turun kaupungin sijasta uudeksi pääkaupungiksi nimitettiin Helsinki. Sinne suuntautui ylimmän virkakunnan muutto.¹⁴⁶ Kaikesta huolimatta kaupunki alkoi kasvaa nopeasti. Siellä asui neljännes koko maan kaupunkilaisista. Turussa oli vuonna 1850 suunnilleen 12 550 asukasta. Kaupungin väkiluku väheni vuosina 1819–1821, sillä keskusvirastot virkailijoineen muuttivat Helsinkiin. Kaupungissa asui vuonna 1830 suunnilleen 13 274 asukasta.

Turun väestörakenne poikkesi muista Suomen kaupungeista, sillä Turussa oli runsaasti palkollisia. Heitä oli 40% kaupungin asukkaista. Missään ei ollut piikoja ja renkiä yhtä paljon kuin Turussa. Kaupungin väestöstä 20% oli käsityöläisiä, kisällejä ja oppipoikia. Kauppiaita oli 10 % kaupungin väestöstä. Merimiehiä oli saman verran. Virkamiehiä oli Turussa vähän. Heitä oli muutama prosentti kaupungin asukkaista. Kaupunkilaisista suomenkielisiä asukkaita oli 2/3 ja ruotsinkielisiä asukkaita 1/3. Kaupungin varallisuus perustui kauppaan ja merenkulkuun. Turun palo vuonna 1817 poltti 3/4

---

¹⁴⁵ Kuparinen, Eero, Turun seitsemän vuosisataa, Turun historiallinen yhdistys, Ekenäs Tryckeri Aktiebolag, Tammisaari 1985, s. 174-181.

¹⁴⁶ Kuparinen, s. 184.

kaupungista ja ihmisiä kuoli ja loukkaantui. Virastojen arkistoja paloi. Turku oli muuttunut lohduttomaksi rauniokaupungiksi.¹⁴⁷

8.2 Sara Wacklinin pensionaattikoulusta Heurlinin tyttökouluun

Turussa toimi autonomian ajan alkuvuosikymmeninä muutamia pensionaattikouluja. Ennen Turun suurpaloa säätyläistyttöjen koulutuksesta vastasi koulumamselli Sara Wacklin. Hänen pensionaattikoulunsa oli Suomen nimekkäimpiä. Amelie Ertmann toimi koulussa apuopettajana. Wacklin oli oululainen nainen, jonka toi Turkuun sukulaisuus apteekkari Johan Julinin kanssa. Wacklinin pensionaattikoulu toimi kaupungissa vain muutaman vuoden. Turun palo vaurioitti koulua ja opetus lopetettiin. Syyskuu 1827 oli viimeinen toimintakuukausi koulussa. Tämän jälkeen tulipaloa säikähtänyt Wacklin muutti pois Turusta.

Rouva Anna Salmbergin pensionaattikoulu oli erittäin merkittävä turkulainen pensionaattikoulu. Se toimi vuodesta 1824 vuoteen 1842 saakka.¹⁴⁸ Salmbergilla oli muiden koulujen johtajattariin verrattuna erilainen sosiaalinen tausta. Hän oli syntynyt Länsi-Intian saaristossa ja puhui äidinkielenään englantia. Hänen pensionaattinsa koulutti hienojen perheiden tyttäriä.

Arkkipiispa Tengströmin sukulaistyttö Fredrika Tengström oli Salmbergin koulun tunnetuimpia oppilaita. Hän vietti lapsuutensa aikuisten seurassa eikä hänellä ollut samanikäisiä ystäviä. Hän kärsi yksinäisyydestä ja alemmuudentunnosta. Hän oli ajan hienoimpiin säätyläisperheisiin kuuluvan perheen tytär ja pääsi Salmbergin pensionaattikouluun opiskelemaan. Koulussa hän sai monipuolisen sivistyksen ja oppi erityisesti vieraita kieliä. Hän puhui koulun käytyään ranskaa, saksaa ja englantia. Hänen rakkain harrastuksensa oli kirjallisuus. Hän luki myös vieraskielistä kirjallisuutta. Tengström kirjoitti itse runoja ja kertomuksia. Hän kärsi erityisen paljon ihmisten yleisestä kielteisestä asenteesta tyttöjen koulutukseen ja varsinkin kirjoitteluun. Tyttöjen koulutusta ei arvostettu juuri lainkaan tuohon aikaan. Tyttöjen kirjoittamisharrastus oli uutta Suomessa ja se oli monista täysin turhaa ajanhukkaa.¹⁴⁹

---

¹⁴⁷ Kuparinen, s. 186- 187, 196.

¹⁴⁸ Ketonen, s. 19

¹⁴⁹ Tuulio, Tyyni, Fredrikan Suomi: esseitä viime vuosisadan naisista, WSOY:n graafiset laitokset, Juva 1979, s. 8.

Augusta Lundahl oli toinen Salmbergin pensionaattikoulun tunnettuja oppilaita. Hänen isänsä oli kauppaneuvos ja hänen äitinsä oli pensionaattikoulutuksen saanut sivistynyt nainen. Lundahlit olivat tamperelainen perhe. Augusta Lundahl lähetettiin Turkuun kouluun. Hän sopeutui hyvin toisten oppilaiden kanssa ja sai uusia ystäviä. Hän suoritti Salmbergin pensionaattikoulun 16-vuotiaana ja suoriutui ajan- ja säädynmukaisen kasvatuksen vaatimuksista erinomaisesti. Koulun käytyään Lundahl oli saanut monipuolisen sivistyksen. Hän puhui ranskaa, saksaa, englantia, espanjaa ja italiaa. Käsityöt olivat sujuneet hyvin ja hän sai kotona jatkaa ompeluharrastusta. Lundahl oli kirjallisesti lahjakas ja runoja ja kertomuksia syntyi muillekin luettavaksi. Augusta Lundahl ja Fredrika Tengström olivat parhaimmat ystävät kouluaihana.¹⁵⁰

Turussa toimi 1850- ja 1860-luvuilla Alide Schvankin yksityinen tyttökoulu.¹⁵¹ Wilkama on tähdentänyt Augusta Heurlinin yksityisen tyttökoulun merkitystä turkulaistyttöjen kouluttajana. Johtajatar Heurlin oli sosiaaliselta taustaltaan sivistyneimpien perheiden tyttäriä. Hänen isänsä oli hovioikeudenneuvos. Heurlinin tyttökoulu oli 1860-luvun turkulaistyttöjen kouluttaja. Englanti, suomen kieli ja voimistelu olivat opetusohjelmaan kuuluvia oppiaineita.¹⁵²

Yksityiset tyttökoulut olivat valtion tyttökouluihin verrattuna joustavia. Yksityiskoulussa opiskelu oli paljon kalliimpaa kuin valtion tyttökoulussa. Lukukausimaksut olivat erityisen kalliita. Suomen kieli otettiin 1860-luvulla oppiaineeksi yksityisiin tyttökouluihin, mutta valtion tyttökouluun se ei kelvannut silloin. Eri asia oli suomenkielisten tyttökoulujen opetusohjelmaan kuuluva suomen kieli. Joka tapauksessa yksityiset tyttökoulut eivät olleet enää ajan- ja säädynmukaista kasvatusta antavia salonkikelpoisuuteen tähtääviä pensionaattikouluja.¹⁵³

---

¹⁵⁰ Tuulio, s. 31.

¹⁵¹ Härkönen, Mirja, Naisia & Asiakirjoja & Arkistoja, Suomen naishistorian arkistolähteitä, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1993, s. 259.

¹⁵² Wilkama, s. 190.

¹⁵³ Wilkama, s. 187.

9. TURUN RUOTSALAINEN TYTTÖKOULU JA OPPILAIKEN SOSIAALINEN TAUSTA

9.1 Idän ja lännen koulut

Turun ruotsalainen tyttökoulu avattiin vuoden 1843 lukio- ja koulu-uudistuksen jälkeen. Se oli viralliselta nimeltään Fruntimmersskolan i Åbo. Koulu oli 21.6.1841 annetun asetuksen mukainen. Se oli valtion toimesta ja valtion varoilla perustettu oppilaitos. Koulukomission tarkastuksen yhteydessä oli selvinnyt, että Turussa oli varattomia säätyläisiä, joilla oli kouluikäisiä tyttäriä. Arkkipiispa E. G. Melartinin aktiivinen henkilökohtainen toiminta Turun ruotsalaisen tyttökoulun perustamisen puolesta oli ripeää. Muihin kouluihin verrattuna Turussa käytännön työ koulun avaamiseksi sujui suunniteltua nopeammin. Tyttökoulusta tuli osa virallista koulujärjestelmää.¹⁵⁴

Arkkipiispa E. G. Melartin toimitti Turun ruotsalaisen tyttökoulun vihkimisen. Hän korosti alkajaispuheessaan opettajanviran pyhyyttä:

”Opettajan virka on pyhä kutsumus. Kaikki tieto on itsessään hyvää, jos se pohjautuu ikuisen pyhään valoon, Jumalaan. Uskontotieto on pyhin. Uskonnon valtavan vaikutuksen vuoksi jo lapsesta tulee korkeampi ja jalompi olento, joka aavistaa Jumalan näkymättömän voiman. Mutta erityisen tärkeää on naisen kasvatus jumalanpelkoon ja hurskauteen. Ihminen voi kuulua mihin säätyyn tahansa, mutta erityisen tärkeitä on naisen kasvatus jumalanpelkoon ja hurskauteen. Ihminen voi kuulua mihin säätyyn tahansa tai joutua erilaisiin olosuhteisiin, kuitenkin hänen arvonsa riippuu hänen kehityksestään jumalanpelossa, tiedoissa ja hyvissä tavoissa. Elämän onni ei tosin riipu niin paljon ulkonaisista olosuhteista kuin sielun kehityksestä, hengen jalostumisesta ja mielen kohottamisesta yli kohtalon ajan.”

Turun ruotsalaiseen tyttökouluun oli hakijoita ensimmäisenä syksynä 79. Oppilaitoksen ensimmäinen luokka jaettiin kahteen osastoon, joista käytettiin nimeä ensimmäinen ja toinen luokka. Lisäksi perustettiin kolmas luokka. Oppilaitos kuului perustamisestaan asti Turun tuomiokapituliin.¹⁵⁵ Turun ruotsalainen tyttökoulu oli oppilasmäärältään Suomen suurin. Kevätlukukaudella 1845 oppilaita oli

---

¹⁵⁴ Ketonen, s. 25-26.

¹⁵⁵ Ketonen, s. 27, 31.

koulussa kaksi enemmän kuin syyslukukaudella 1844. Seuraavana vuonna oppilasmäärä oli 80, mutta myöhemmin se laski. Lukuvuonna 1849–1850 oppilaita oli 47. Lukuvuonna 1857–1858 oppilasmäärä oli jälleen yli 80.

Helsingin ruotsalaisen tyttökoulun oppilasmäärä ohitti Turun ruotsalaisen tyttökoulun oppilasmäärän lukuvuonna 1846–1847. Helsingin koulussa oli silloin 95 ja Turun koulussa oli 59 oppilasta.¹⁵⁶ Tarkastellessani oppilasmääriä huomasin niissä tapahtuneen huomattavia nousuja ja laskuja. Oppilasmäärien aaltoilu Turun ruotsalaisessa tyttökoulussa ja kaikissa valtion tyttökouluissa merkitsi jatkuvaa muutosta.

Turun ruotsalaisen tyttökoulun mallikouluina olivat suunnitteluvaiheessa Vanhan Suomen tyttökoulut. Vuoden 1843 koulu-uudistuksen jälkeen Vanhan Suomen kouluihin asetettiin säätyrajoitus, joka rajasi alempien luokkien tytöt pois tyttökouluista. Säätyrajoitus Karjalassa ei ollut käytännössä yhtä jyrkkä kuin Länsi- ja Etelä-Suomessa. Alempien luokkien tytöille elämän koulu ja oma kokemus jäivät ainoaksi opettajaksi. Täysin suomenkielisten tyttöjen oli lähes mahdotonta päästä tyttökouluihin. Sortavalan ruotsalainen tyttökoulu perustettiin vuonna 1857 ja siellä sai pian opetusta suomen kielellä. Koulu suomalaistui nopeasti. Kulkuyhteys Sortavalaan oli vaikea.¹⁵⁷

TAULUKKO 10. Viipurin alemman tyttökoulun oppilaiden sosiaalinen tausta 1849–1850.

Sosiaalinen tausta	Tyttöjä/ 1.lk
Aatelisto	5
Papisto	1
Porvaristo	21
Talonpojat	-
Säätyj. ulkop.	-
Tuntematon	6
Yhteensä	33

¹⁵⁶ Ketonen, s. 31.

¹⁵⁷ Rätty-Hämäläinen, Aino, Karjalan tyttäret, Esseitä ja kuvauksia karjalaisnaisten elintiloilta, WSOY, Juva 1999, s. 81.

TAULUKKO 11. Viipurin alemman tyttökoulun oppilaiden syntymäpaikka 1849–1850.

Kaupunki	Tyttöjä
Hamina	1
Hanko	1
Käkisalmi	1
Pietari	3
Pietarsaari	1
Sortavala	1
Turku	1
Varsova	1
Viapori	1
Viipuri	19
Muu	4
Yhteensä	34

Viipurin alemman tyttökoulun oppilaat olivat pääasiallisesti viipurilaisia. Oppilaita tuli myös Vanhan Suomen kaupungeista tai Ruotsiin kuuluneesta Suomesta. Kaukaisimmat oppilaat tulivat Venäjältä ja Puolasta. Turusta kotoisin oleva oppilas oli Catharina Lindström, jonka isä oli postimies Johan Lindström. Maria Jablakoff oli syntynyt Viaporissa. Hänen isänsä nimi oli Arventjeff Jablakoff. Isän ammatti jäi tuntemattomaksi. Christine Trygg oli syntynyt Haminassa. Hänen isänsä oli puutarhuri Anders Trygg. Seppä Prokofia Saharoffin tytär Maria Saharoff oli syntynyt Viipurissa, mutta kävi koulua Haminasta saakka Viipurissa. Luokan oppilaista puolet tuli ruotsinkielisistä kodeista. Puolet tuli venäjänkielisistä kodeista. Koulun opetuskieli oli saksa.¹⁵⁸ Idän ja lännen koulut olivat 1840-luvulla osittain samankaltaiset ja osittain erilaiset.

¹⁵⁸ Tuomiokapitulin kouluarkisto (TKA), Viipuri, alempi tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1850.

9.2 Turun ensimmäiset tyttöoppilaat

Turun ruotsalainen tyttökoulu on luetteloinut syys- ja kevätlukukauden oppilaat erillisissä vuositutkintoasiakirjoissaan. Syyslukukauden oppilaiden luetteloiminen erikseen on poikkeus muihin tyttökouluihin verrattuna. Olen kartoittanut syys- ja kevätlukukausien ajoilta ensimmäisen vuoden oppilaiden sosiaalisen taustan.

TAULUKKO 12. Turkulaisten oppilaiden sosiaalinen tausta syyslukukaudella 1844.

Sosiaalinen tausta	Tyttöjä/ 1.lk.	Tyttöjä/ 2.lk.	Tyttöjä/ 3.lk.	Yhteensä
Aatelisto	5	8	5	18
Papisto	7	2	3	12
Porvaristo	19	19	9	47
Talonpojat	-	-	-	
Säätyj. ulkop.		2		2
Yhteensä	31	31	17	79

Ensimmäisen luokan oppilasmäärä pysyi samana kevätlukukaudella. Toisen luokan oppilaista yksi oppilas keskeytti koulun. Kolmannelle luokalle tuli lisää oppilaita koulun jälkeen. Kevätlukukaudella oppilaiden sosiaalinen tausta oli seuraava. Ensimmäisen luokan vanhempien ammatteja ja arvonimiä olivat hovioikeudenneuvos (2 oppilasta), kollegiasessori (toiselta ammatiltaan kruununvouti), kollegiasessori (toiselta ammatiltaan opettaja), kapteeni, kappalainen (2 oppilasta), professori (toiselta arvonimeltään kirkkoherra), professori, yliopiston opettaja, raatimies, kruununnimismies, apteekkari (3 oppilasta), proviisori (2 oppilasta), vaatetehtailija, luutnantti, värjäri (2 oppilasta), tiemestari, inspehtori, nahkuri, kauppias (5 oppilasta), rautakauppias ja käsityöläinen. Molemmat kappalaiset olivat pastorin tutkinnon suorittaneita.

Toisen luokan oppilaiden vanhempien ammatteja ja arvonimiä olivat: hovioikeudenneuvos, hovioikeudenneuvos (toiselta ammatiltaan yliopiston opettaja), hovioikeuden aktuaari, kollegiasessori (3 oppilasta), kenraali (toiselta arvonimeltään konsuli), majuri, kirkkoherra, pastorin tutkinnon

suorittanut kappalainen (2 oppilasta), tuomari (2), kruununnimismies, raatimies, proviisori (2), pankinjohtaja, kellontekijä, värjäri, postimies, kupariseppä, kauppias (5), merikapteeni (2) ja kruununvouti.

Kolmannen luokan vanhempien ammatteja ja arvoja olivat hovioikeudenneuvos (ritari), hovioikeuden asessori, hovioikeuden kanslisti, kauppaneuvos, kapteeni, henkivartiokaartinkapteeni, teologian tohtorin tutkinnon suorittanut tuomiorovasti, pastorin tutkinnon suorittanut kappalainen, professori (toiselta arvonimeltään kirkkoherra), pormestari, piirilääkäri, luutnantti, apteekkari, kellotehtailija, vaatetehtailija ja kauppias (4 oppilasta).

Tarkasteltaessa ensimmäisten oppilaiden sosiaalista taustaa voidaan todeta syksyllä aloittaneista seuraavaa. Kauppiaat olivat tyttöjen kouluttajista suurin ryhmä, sillä heidän tyttöjänsä oli luokalla 13. Kappalaiset kouluttivat toiseksi suurimpana virkamiesryhmänä 7 tyttöä. Proviisorit olivat kolmanneksi suurin virkamiesryhmä, sillä heidän tyttöjänsä oli 4. Apteekarit olivat neljänneksi suurin ryhmä, sillä heidän tyttöjänsä oli luokalla 3. Kollegiasessorit olivat viidenneksi suurin virkamiesryhmä, sillä he kouluttivat 3 tyttöä. Muita ammatteja ja arvoja edustaneet kouluttivat virkamiesryhmänä yhden tytön. Oppilaiden sosiaalinen tausta kattoi monipuolisen verkoston eri ryhmät.

Ensimmäisen lukuvuoden päätteeksi pidettiin vuositutkintotilaisuus. Carolina Guthman ja Samuel Dahl allekirjoittivat vuositutkintotilaisuudesta ja siihen osallistuneista oppilaista virallisen asiakirjan 16.6. 1845.¹⁵⁹

Seuraava vuosi sujui ensimmäisen vuoden tavoin. Vuositutkinto järjestettiin kesäkuussa 1846. Suurimmalle osalle oppilaista koulutyö oli vaativaa eikä yksi vuosi riittänyt ensimmäisen luokan oppimäärän suorittamiseen. Pääosa oppilaista ei päässyt vuositutkinnosta lävitse vaan joutui kertaamaan ensimmäisen luokan. Valtion tyttökoulussa vaatimustaso oli sen verran korkea, että vain pieni osa oppilaista selviytyi seuraavalle luokalle. Carolina Guthman, Samuel Dahl ja Gustaf Wilhelm Malmström allekirjoittivat vuositutkintoasiakirjan 16.6. 1846. Sitä tutkimalla sain tiedon tutkinnon läpäisseistä oppilaista. Tyttökoulussa oli joukko tunnollisesti koulutyönsä suorittaneita tyttöjä.

---

¹⁵⁹ Tuomiokapitulin kouluarkisto (TKA), Turku, tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1845.

Ensimmäisen luokan tasokkaimpia oppilaita olivat Isabella Charlotta Ransell, Hilda Augusta Henrica ja Ida Josefina Thorne, Augusta Sophia Mollin, Lovisa Paulina Sophia Krook, Aurora Julia Adele Nygren ja Catharina Lovisa Nilsson. He läpäisivät vuositutkinnon ja heidät siirrettiin toiselle luokalle. Kahdeksantoista muuta oppilasta jäi luokalleen. He joutuivat aloittamaan ensimmäisen luokan alusta syksyllä 1846. Valtaosan oppiminen sujui hitaasti. Kaikilla edistymistä tapahtui ajan mittaan. Pieni ryhmä tyttöjä oli eteviä ja he oppivat vaikeuksitta. Koulumenestys ei vastannut sosiaalista taustaa.

Toisen luokan oppilaista edistyneimmät seitsemän oppilasta läpäisivät vuositutkinnon. He olivat Gustava Rosalie Åkerman, Maria Mariana Granqvist, Amalia Rosalia Lundberg, Anna Augusta von Köthen, Hedvig Johan Maria von Troil, Emilia Antoinette Nylund ja Eva Maria Rosina Lindström. Heidät siirrettiin kolmannelle luokalle. Loput seitsemäntoista tyttöä jäivät luokalleen ja joutuivat aloittamaan toisen luokan syksyllä alusta. Kolmannen luokan oppilaiden valmistumisista ei ole tietoa.

9.3 Koulu kasvattaa herrasväkeä

Lukuvuonna 1849–1850 ensimmäinen luokka oli jaettu kahteen osastoon. Yhteensä oppilaita oli luokalla 25.

TAULUKKO 13. Turkulaisten oppilaiden sosiaalinen tausta 1849–1850.

Sosiaalinen tausta	Tyttöjä/ 1.lk, al. os.	Tyttöjä/ 1.lk yl. os.	Tyttöjä/ 2.lk	Yhteensä
Aatelisto	-	6	4	10
Papisto	4	2	5	11
Porvaristo	6	6	6	18
Talonpojat	-	-	-	
Sätyj. ulkop.		1		1
Yhteensä	10	15	15	40

Satamatyöläinen Nagajeff koulutti alemmalla osastolla kaksi tytärtään Julian ja Natalian. Kirkkoherra Mollin valitsi Turun koulun tyttärensä oppikouluksi. Hän laitto tyttärensä Rosa Gabrielan ensimmäisen

luokan alemmalle osastolle. Toinen tytär Helena oli silloin ensimmäisen luokan ylemmällä osastolla. Säätyläisperheet suosivat Turun koulua useiden tyttäriensä koulutuspaikkana.

Ensimmäisen luokan ylemmän osaston oppilaiden isistä yhden oppilaan isän ammatti ja arvo jäi tuntemattomaksi. Aatelistyöistä suurin osa oli sotilasvirkamiesten tyttäriä. Kapteenin tytär kuului sotilasvirkamiehistöön. 1/3 oppilaista oli äitien kasvattamia ja kouluttamia, sillä isät olivat kuolleet.

Aatelistyttö Rosina Mathilda Molander oli hovioikeudenneuvoksen tytär. Molanderin suku kuului valtiopäiväedustukseen oikeutettuihin sukuihin. Toinen aatelistyttö oli Emilia von Willebrandt. Von Willebrandtin suvulla ei ollut oikeutta valtiopäiväedustukseen. Kummatkin aatelistytöt olivat sivistyneimpien perheiden tyttäriä. Kirkkoherran tytär Ida Lovisa Hällfors kuului ylempään papistoon. Hän kuului myös oppisäätyyn, sillä isän toinen ammatti oli professori. Hällforsilla oli kaksi arvonimeä. 1800-luvun säätyläismiehillä oli monissa tapauksissa kaksi ammattia.

Porvaristyttö Fanny Sofia Julin oli tyypillinen tavallinen koulun oppilas. Hänen isänsä oli apteekkari. Apteekkarin ja proviisorin tyttäriä löytyi Turun koulusta enemmän kuin lääkärin tyttäriä. Porvaristyttö Julia Antoinette Tammelanderin kaltaisia kauppiaan tyttäriä oli eniten koulussa. Lääkäreiden kesken oli arvoeroja. Lääketieteen virallisen tutkinnon suorittaminen ei sinänsä vielä merkinnyt, että kyseinen henkilö voisi toimia lääkärin ammatissa. Lääkäri tarvitsi vastaanottotilan ja ammatissa tarvittavat välineet, jotta pystyi toimimaan ammatissa. Työssä oleva lääkäri oli aivan eri tasolla kuin tutkinnon suorittanut lääkäri. Kauppiain suhteen oli myös erilaisia tasoeroja. Suuret liikeyritykset tuottivat paljon enemmän kuin pienet. Porvaristyttö saattoi olla papin tyttöä varakkaampaa ja sosiaalisesti arvostetumpaa perhetaustaa. Varsinkin maalaispappien tyttäret olivat suurten kaupunkien porvaristyttöihin verrattuna vaatimattomampia.¹⁶⁰

Lukuvuonna 1855–1856 Turun ruotsalaisen tyttökoulun ensimmäinen luokka jakautui kahteen osastoon. Alemmalla osastolla opiskeli 16 oppilasta, joiden sosiaalinen tausta oli seuraava. Poliittisen ryhmyksen mukaiseen aatelissäätöön kuului 3 oppilasta. Sosiaalisen mukaiseen aatelissäätöön ei kuulunut ketään. Poliittisen ryhmyksen mukaiseen pappissäätöön ei kuulunut oppilaita. Oppisäätyyn kuului 5 oppilasta.

---

¹⁶⁰ Turku, tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1850.

Poliittisesti ryhmiteltyyn porvarissäätyyn kuului 1 oppilas ja sosiaalisesti ryhmiteltyyn porvarissäätyyn kuului 6 oppilasta. Yhden tytön isä oli kuollut. Lukuvuonna 1855–1856 ensimmäisen luokan ylemmällä osastolla opiskeli 25 oppilasta, joiden sosiaalinen tausta oli seuraava: Poliittisen ryhmityksen mukaiseen aatelissäätyyn kuului 2 oppilasta ja sosiaalisesti ryhmiteltyyn aatelissäätyyn kuului myös kaksi oppilasta. Aatelistyttöjä oli yhteensä neljä.

Poliittisesti ryhmiteltyyn pappissäätyyn kuului 2 oppilasta. Oppisäätyyn kuului yhteensä 4 oppilasta. Vanhempien joukossa oli kaksi koulun rehtorin tytärtä ja yksi lukion rehtorin tytär. Poliittisen ryhmittelyn mukaiseen porvarissäätyyn kuului 5 oppilasta. Sosiaalisen ryhmittelyn mukaiseen porvarissäätyyn kuului 10 oppilasta. Mukana olivat esimerkiksi värjärin sekä kahden kulta- ja hopeatyöntekijän työt.

Toisen luokan oppilaita oli lukuvuonna 1855–1856 yhteensä 12. Poliittisen ryhmityksen mukaiseen aatelissäätyyn kuului 4 oppilasta. Sosiaalisen ryhmityksen mukaiseen aatelissäätyyn ei kuulunut ketään. Pappissäätyä edusti luokalla 1 oppilas. Oppisäätyä ei ollut lainkaan edustettuna luokalla. Poliittisen ryhmityksen mukaiseen porvarissäätyyn kuului 3 oppilasta. Gustava Elisabeth Brander oli turkulaisen kihlakunnantuomarin tytär. Sosiaalisen ryhmityksen mukaiseen porvarissäätyyn kuului yhteensä neljä oppilasta.

Toisen luokan oppilaista neljän oppilaan isät olivat kuolleita. Hovioikeudenneuvos oli yksi kuolleiden isien arvoista. Kuolleitten isien joukossa oli usein juuri ylimpiin säätyihin kuuluvia, muun muassa aatelissäädyn neuvostasoisia miehiä ja pappissäädyn ylimpää papistoa. Toisen luokan keskeytti ennen vuositutkintoa kuusi oppilasta, joista yksi oli aatelistyttö ja yksi oppisäädyn tyttö. Neljä keskeyttäneistä olivat porvarissäätyisiä.

Ensimmäisen luokan oppilaita oli yhteensä 45, mutta luokka oli jaettu siten, että alempi osasto käsitti osan oppilaista ja ylempi osasto käsitti osan. Alempi osasto oli huomattavasti pienempi kuin ylempi. Jakamalla luokka kahteen osaan vältettiin oppilasmäärän paisuminen. Ensimmäisen luokan alemman osaston oppilaista suurin osa oli porvaristaustaisia. Seuraavaksi tuli oppisääty ja viimeiseksi tuli aatelissääty.

Ensimmäisen luokan ylemmän osaston oppilaiden sosiaalinen jakauma oli samanlainen kuin alemman osastonkin. Siellä porvarissäätyisiä oli eniten, oppisäätyläisiä toiseksi eniten ja aatelissäätyä edustavia oppilaita vähiten. Ryhmään kuuluneet rehtorit olivat oppisäätyläistöstä tyttöjen kouluttajajoukkoa. Turku oli koulujen kaupunki. Rehtoreita ja opettajia löytyi Turusta. Ensimmäisen luokan oppilaat olivat porvarisenemmistöistä joukkoa.

Toisen luokan oppilaiden sosiaalinen tausta poikkesi hieman ensimmäisen luokan oppilaiden sosiaalisesta taustasta. Porvaristyttöjä oli eniten. Toiseksi eniten oli aatelistyttöjä. Luokalla oli 1 papin tytär.¹⁶¹ Turun ruotsalaisen tyttökoulun oppilaiden sosiaalinen tausta oli porvarisenemmistöinen.

9.4 Vuoden 1856 lukio- ja koulujärjestys

Vuoden 1856 lukio- ja koulujärjestys määritteli uudelleen valtion oppikoulutasoiset oppilaitokset. Se annettiin 7.4.1856.¹⁶² Annetussa lukio- ja koulujärjestyksessä oppikouluihin kuuluvia olivat ala- ja yläalkeiskoulut sekä lukiot. Neljäntenä ryhmänä mainittiin vaimoväenkoulut eli tyttökoulut. Ne olivat virkamiesten ja muiden säätyläisten tyttärille tarkoitettuja. Niissä opetettiin vaimoväen kasvatukseen kuuluvia tietoja, taitoja ja käsitöitä. Tyttökoulut olivat kaksi-, kolme- ja neljäloukkaisia. Niiden oppimäärä oli mahdollista suorittaa kolmessa vuodessa.¹⁶³

Vuoden 1856 lukio- ja koulujärjestyksen syntyyn vaikuttanut tekijä oli yliopiston vuoden 1852 statuuttuudistus ja ylioppilastutkinnon osuus siinä. Ala- ja yläalkeiskoulut olivat yksi- tai kaksiluokkaisia ja ne olivat kaikille yhteiskunnan jäsenille avoimia. Säätyrajoitusta niihin ei ollut. Yläalkeiskoulut antoivat opetusta valtion palvelukseen aikoville.¹⁶⁴ Ne olivat neljäloukkaisia ja neljäs luokka kesti kaksi vuotta. Tyttökoulut huomioitiin vuoden 1856 koulu-uudistuksessa. Papeiksi ja opettajiksi opiskeltiin yleislukioissa, joissa opetettiin latinaa. Siviilivirkamiehiksi opiskeltiin

---

¹⁶¹ Turku, tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1856.

¹⁶² Keisarillisen Majesteetin antama Armollinen Gymnaasi- ja koulujärjestys Suomen Suuriruhtinaanmaalle, annettu J. Simeliuksen perillisten luona Helsingissä 1856, s. 3.

¹⁶³ Keisarillisen Majesteetin antama Armollinen Gymnaasi- ja koulujärjestys Suomen Suuriruhtinaanmaalle, s. 4.

¹⁶⁴ Kaarninen, s. 12.

siviililukioissa, joissa latinaa ei opiskeltu. Siellä opiskeltiin venäjää latinan sijasta. Tyttöjen ja poikien opetusta leimasi 1800-luvulla selkeä ero. Tyttöjen ja poikien koulutiet olivat erilaiset.¹⁶⁵

Tyttökouluissa neljännelle luokalle pääsy edellytti kolmen edellisen luokan suorittamista kiitettävien arvosanoin. Se oli edelleen opettajattariksi aikoville tarkoitettu luokka. Neljännen luokan oppilaat saivat opettaa alempien luokkien oppilaita. Luokalle hyväksytyjen oppilaiden tuli olla henkilökohtaisesti kiinnostuneita luokalla jatkamisesta ja heillä tuli olla alalle henkilökohtainen kutsumus. Luokalle pääsy edellytti ehdotonta tunnollisuutta.¹⁶⁶

Koulu-uudistus koski tyttökoulujen osalta erityisesti Helsingin, Turun ja Viipurin ylempää tyttökoulua. Viipurin alempi tyttökoulu ja Haminan tyttökoulu eivät kuuluneet koulu-uudistuksen piiriin. Mikään ei niissä muuttunut. Tyttökouluissa opetti nais- ja miesopettajia. Kieltenopettajia oli erikseen työssä. Saksa, ranska, englanti ja venäjä kuuluivat opetusohjelman mukaisiin kieliin. Tyttökouluihin oli mahdollista palkata laulunopettaja. Jos paikkakunnalla oli kaksi koulua, joissa annettiin laulun- tai voimistelunopetusta, tuli heidän palkata yhteinen opettaja.

Opetusohjelma muuttui jonkin verran. Opetettävien aineiden valikoima oli monipuolinen. Koulussa tarjottavasta kielivalikoimasta kaksi oli pakollisia. Englantia opetettiin ainoastaan neliluokkaisessa tyttökoulussa. Kielten valintaan vaadittiin huoltajien suostumus. Laulunopetus oli uutta ja siinä painottui virsien veisaaminen. Laulutunneilla oli mahdollista oppia tuntemaan nuotteja.

Tyttökoulun opinnot olivat valmiit 13–16 vuoden iässä. 15–16 vuoden ikäisenä tyttö oli jo opettajattareksi kypsä. Uutta vuoden 1856 koulujärjestyksessä oli se, että varattomat tytöt saivat hakea vapautusta lukukausimaksuista. Maksuvapautukseen vaadittiin papiston antama virkatodistus varattomuudesta.¹⁶⁷ Turun ruotsalaisen tyttökoulun opetusohjelma painotti vieraita kieliä. Se oli melko yhteneväinen Helsingin ruotsalaisen tyttökoulun ja Viipurin ylemmän tyttökoulun kanssa.¹⁶⁸ Turun

---

¹⁶⁵ Kaarninen, s. 13.

¹⁶⁶ Keisarillisen Majesteetin antama Armollinen Gymnaasi- ja koulujärjestys Suomen Suuriruhtinaanmaalle, s. 5.

¹⁶⁷ Wilkama, s. 44.

¹⁶⁸ Wilkama, s. 38.

ruotsalaisessa tyttökoulussa korostui edelleen humanistinen linja, joka oli ollut keskeinen jo vuonna 1843.¹⁶⁹

Vuoden 1856 koulu-uudistuksen jälkeen perustettiin lisää tyttökouluja Suomeen. 1850-luku ei vielä ollut tyttökoulujen laajentumisen aikaa. Ensimmäisten valtion tyttökoulujen ongelmana oli ollut yllirasitus. Monet oppilaat eivät jaksaneet käydä koulua. Osittain syy oli raskaassa viikkotuntimäärässä. Kevennyksiä saatiin aikaa viikkotuntimäärässä jo 1840-luvun lopulla. Uudistukset helpottivat oppilaiden opiskelua tyttökouluissa ja elvyttivät ja virkistivät kouluntoimintaa ja koulunkäyntiä. 1850-luvun puolivälin jälkeen tyttökoulujen toiminta oli uudistunut huomattavasti ja koulunkäynti sujui joutuisammin.¹⁷⁰

9.5 Oppilaiden sosiaalinen tausta 1850-luvun lopulla

Lukuvuonna 1858–1859 Turun ruotsalaisen tyttökoulun ensimmäisellä luokalla opiskeli 28 oppilasta. Poliittisesti ryhmiteltyyn aatelissäättyyn kuului 1 oppilas ja sosiaalisesti ryhmiteltyyn aatelissäättyyn kuului 2 oppilasta. Poliittisen ryhmityksen papistoon kuului 8 oppilasta. Arkkipiispa Bergenheim koulutti luokalla kaksi tytärtään Alexandra ja Sofia Bergenheimin. Arkkipiispan tyttäret olivat ylintä mahdollista papistoa ja myös koko luokan ja koulun huomioon ottaen hienointa mahdollista sosiaalista taustaa. Helena Mathilda Heikelin isä oli rovasti. Ylemmän papiston osuus oli suuri luokan oppilaista. Oppisäädyn tyttöjä luokalla oli kaksi. Selma Helena Lindström oli koulun rehtorin tytär. Poliittisesti ryhmiteltyyn porvarissäättyyn kuului kaksi oppilasta ja sosiaalisesti ryhmiteltyyn porvarissäättyyn kuului yhdeksän oppilasta. Vaate- ja hattutehtailijoiden tyttäret sekä hopea- ja kultatyöntekijöiden tytär edustivat porvarissäättyä. Kaakeliuunintekijän tytär keskeytti koulun ennen vuositutkintoa.¹⁷¹

Tässä vaiheessa on todettava, että kaikki pappissäädyn jäsenet eivät olleet ruotsinkielisiä. Pappeja oli työssä monissa laitoksissa ei vain kirkossa. Koululaitos työllisti papistoa ja papiksi vihittyjä. Uskonnonopettajia opetti myös ala- ja yläalkeiskouluissa sekä lukioissa.¹⁷² Suomen sotaväessä oli ollut

---

¹⁶⁹ Wilkama, s. 37.

¹⁷⁰ Wilkama, s. 43.

¹⁷¹ Turku, Tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1859.

¹⁷² Neovius, A. D., Suomen evankelis-luterilaisen kirkon matrikkeli, III osasto, Valtion ja yhdistysten palveluksessa olevia pappismiehiä, O. W. Backmanin Kirjapaino, Kuopio 1898, s. 7.

jo ison vihan ajoista sotapappeja. Turussa oli vielä 1840-luvulla ollut krenatööritarkkampungataljoona, jossa oli oma saarnaaja.

Lääkintölaitoksen palveluksessa toimi autonomian aikana saarnamiehiä. Seilin asyylilaitos eli Seilin hospitaali edusti ajan sairaalalaitosta. Siellä toimi saarnaaja 1600-luvun puolivälistä 1820-luvulle.¹⁷³ Seilin sairaalan saarnaajia on ollut Jakob Nordqvist.¹⁷⁴ Seilin hospitaalista muodostettiin vuonna 1755 valtion ensimmäinen mielisairaala. Papiit hoitivat mielisairaita ennen 1820-lukua. Seilin sairaala oli alempien luokkien naisten sairaala.¹⁷⁵ Vankilalaitos työllisti saarnaajia. Turkuun perustettiin rangaistusvankila eli Kakola. Siellä saarnaajana toimi Frans Alexander Heikel.¹⁷⁶

Kirkon ja koulun opetusten yhteydessä korostin myös muita asioita kuin pelkkää tietoaista sekä ”rouvasväen” kasvatukseen kuuluvia taitoja. Rehellisyys, puhtaus ja oikeudenmukaisuus nousivat esiin. Puhtaudella en tarkoittanut ainoastaan puhdasta ja siistiä kotia tai puhtaita ja kauniita vaatteita vaan puhdasta elämää. Raittius, naisen puhtaus ja siveellisyys sekä eläminen Raamatun ohjeiden mukaan nousivat tärkeinä esiin. Kun ihminen eli rehellisesti eikä syyllistynyt esimerkiksi varkauksiin, hän oli jo omaksunut paljon kirkon ja koulun opetuksia.

Ensimmäisen luokan oppilaista tarkastelen lähemmin Elin Emilia Renvallia. Elin oli tuomiorovastin tytär. Hän edusti luokan ylintä papistoa ja oli hienoimpia herrasneitejä.¹⁷⁷ Renvall-suku nousi esille muiden sukujen joukosta Gulinién tavoin. Onnistuin selvittämään Elin Emilia Renvallin sosiaalista taustaa tarkemmin. Hänen isänsä oli arkkipiispa Torsten Tuure Renvall. Elin Emilia Renvallin isä hallitsi kahden eri alan tehtävät. Hän oli aikaansaava ja uuttera henkilö, jolla oli kokemusta myös opettajan työstä lukiossa. Isä oli syntynyt Turussa vuonna 1817. Elin Emilia Renvallin isoäiti oli Naantalin kaupungin pormestari Henrik Renvall. Isoäiti oli Agnes Cornelia Cairenius. Cairenius oli kirkkoherran tytär Maskusta. Arkkipiispa Renvall suoritti varhain Turun katedraalikoulun, joka muutettiin triviaalikouluksi. Hän suoritti lukion ja valmistui ylioppilaaksi vuonna 1835. Tämän jälkeen

---

¹⁷³ Neovius, s. 5.

¹⁷⁴ Neovius, A. D., Suomen evankelis-luterilaisen kirkon matrikelin lisäviikko, K. Malmströmin kirjapaino, Kuopio 1908, s. 211.

¹⁷⁵ Hentunen, Marjo, Seilin hospitaalista inhimilliseen hoitoon, Historia 1/ 2006, s. 47.

¹⁷⁶ Neovius, s. 3.

¹⁷⁷ Turku, Tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1859.

alkoivat yliopisto-opinnot. Filosofian kandidaatin tutkinto oli valmis vuonna 1840. Vuonna 1845 ilmestyi väitöskirja ”Vanhemmasta Catosta”.

Renvallin taloustilanne oli opiskeluvuosien jälkeen sen verran huono, että hän aloitti historian lehtorina Vaasan lukiossa vuonna 1844. Lukio oli aivan uusi oppilaitos silloin. Puhujana Renvall oli erityisen hienostunut. Hän opetti kuulihoille historian jaloja aatteita. Tulenliekki leimahti kaupungissa. Vaasan palo lopetti Renvallin ansiotyön kaupungissa. Kaikki mitä Renvall omisti tuhoutui Vaasan palossa. Jäljelle ei jäänyt lainkaan omaisuutta. Vaasan palo oli elämän vakavimpia takaiskuja Renvallille. Renvall oli ollut opettajantyön lisäksi sanomalehden toimittajana 1840-luvulla ja toimittanut *Wasa Tidning*-lehteä. Hän oli perustanut 1850-luvulla ruotsinkielisen *Ilmarisen*. Vaasan palon jälkeen alkoi uusi elämänvaihe Renvallin elämässä, sillä hänet vihittiin papiksi vuonna 1857. Renvallille Turku oli tulevaisuuden kannalta tärkein. Hänestä tuli Turun tuomiorovasti.¹⁷⁸

Vuodesta 1859 Renvall toimitti arkkipiispan virkaa. Hän toimitti pappisvihkimyksiä. Renvall solmi avioliiton Emilia Maria Loviisa Bergenheimin kanssa. Häät pidettiin vuonna 1843. Aviopuoliso oli luutnantin tytär. Toinen aviovaimo oli ollut naimisissa Maskun kihlakunnan voudin kanssa. Renvall avioitui hänen kanssaan vuonna 1865. Toinen aviovaimo oli nimeltään Amanda Sofia Linnell.¹⁷⁹

Turun ruotsalaisen tyttökoulun toisen luokan oppilaita lukuvuonna 1858–1859 oli yhteensä 36. Oppilaiden sosiaalinen tausta oli seuraava: Poliittisen ryhmittelyn aatelissäätyyn kuului 3 oppilasta ja sosiaalisen ryhmittelyn aatelissäätyyn kuului 2 oppilasta. Poliittisen ryhmittelyn pappissäätyyn kuului 3 oppilasta.

Oppisäätyyn kuului neljä oppilasta. Rehtorin tyttäret menestyivät koulussa hyvin kuten oppisäädyn tytöt yleensäkin. Määrällisesti heitä oli vähän, mutta heidän työnsä laatu oli usein luokan korkeinta tasoa. Papiston tytöt jäivät toiseksi koulutyössä verrattuna oppisäädyn tyttöihin. Oppisäädyn tytöillä oli perinnöllistä lahjakkuutta ja opiskelu oli ollut heidän isilleen tuttua. Rehtori Lindström koulutti luokalla kaksi tyttöä Olga Sofian ja Linda Amalian. Olga Sofia Lindström oli luokan paras oppilas ja hänen

---

¹⁷⁸ Eklund, G. W., *Biografinen nimikirja, Elämäkertoja Suomen entisiltä ja nykyajoilta*, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1879- 1883, s. 573.

¹⁷⁹ Eklund, s. 574.

sisarensa Linda Amalia Lindström oli luokan toiseksi paras oppilas. Arkkipiispan tytär Elin Emilia Renvall oli yhdeksäksi paras luokan oppilaista.

Poliittisesti ryhmiteltyyn porvaristoon kuului 3 oppilasta ja sosiaalisesti ryhmiteltyyn porvaristoon kuului 19 oppilasta. Yhden tytön isä kuului aatelittomaan maallikkosäätyläistöön eli jäi nelisäätyjaon ulkopuolelle. Alexandra Carlstedtin isän ammatti jäi tuntemattomaksi.

Turun ruotsalaisen tyttökoulun kolmannella luokalla oli yhteensä 20 oppilasta. Luokalta oli ennen vuositutkintopäivää lopettanut kolme tyttöä. Kouluun oli valittu opiskelijoiksi Johanna Evelina Ekqvist, Fanny Sofia Arwidsson ja Hilma Hellström. Nämä kolme eivät onnistuneet suorittamaan koulua loppuun, vaikka selvisivät kolmannelle luokalle saakka.

Kolmannen luokan oppilaiden sosiaalinen tausta on seuraava: Poliittisen ryhmityksen mukaiseen aatelissäätyyn kuului 2 oppilasta. Maria Sofia von Willebrand oli aatelistyttö. Hänen isänsä kuului ritarihuoneeseen introdusoituun sukuun. Isä oli arvoltaan hovioikeudenneuvos. Maria Sofia von Willebrandt ei ollut ensimmäisiä sukunsa kouluttama tyttö Turun ruotsalaisessa tyttökoulussa. Sosiaalisen ryhmityksen aatelissäätyyn kuului 2 oppilasta.

Poliittisen pappissäädyn ryhmitykseen kuului 4 oppilasta. Eräs tytöistä oli toisella luokalla opiskelleen Elin Emilia Renvallin sisar Agnes Maria Elis Renvall. Agnes Maria Elis Renvall menestyi keskitasoa huonommin, vaikka oli arkkipiispan tytär ja luokan ja koko koulun kaikkein hienointa perhetaustaa omaava. Hän suoritti vuositutkinnon hyväksytysti ja oli menestymisjärjestyksessä 15. sijalla.¹⁸⁰ Tämä osoitti sitä, ettei vanhempien yhteiskunnallisen aseman arvojärjestys ollut sama kuin oppilaiden menestymisjärjestys. Koulutyö ei sujunut aatelis- ja pappissäädyn tytöiltä aina kiitettävästi ja vaikeuksitta.

Papiston arvo korostui aatelistoon verrattuna valtion tyttökouluissa siinä mielessä, että koulut olivat kirkon valvonnassa ja siellä tehtiin myös tarkastuksia. Aatelis- ja porvarissääty olivat tyttöjen kouluttajia, mutta eivät valvoneet kouluja, eivätkä muotoilleet koulun antamaa opetusta. Heillä ei ollut valtaa koululaitoksen asioihin. Papiston tytöt aiheuttivat ehkä omalla tavallaan epävarmuutta myös

---

¹⁸⁰ Turku, Tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1859.

opettajille, sillä esimerkiksi arkkipiispan tyttäret olivat hyvin tiiviissä suhteessa koulua ylemmän tason virkamiesisiensä kanssa.

Säätyrajoituksella ehkäistiin jonkin verran kieliongelmiä syntymistä koulussa, sillä suomenkielisiä tyttöjä ei ollut juuri lainkaan. Oppilaaksi ei päässyt, jos ei osannut ruotsin kielen alkeita. Poikiin verrattuna kieliongelmiä oli tytöillä vähemmän. Pojille ei ollut oppikouluihin säätyrajoituksia vuoden 1843 koulu-uudistuksen jälkeen. Kaikki saivat hakea oppikouluihin, myös suomenkieliset ja talonpoikaiset henkilöt. Tyttökoulujen lukukausimaksut olivat poikakoulujen lukukausimaksuja kalliimpia.¹⁸¹

Pappissäädyn tytöistä mainitsen vielä kirkkoherran tyttären Alma Ingeliuksen, jonka sisar opiskeli samana vuonna koulun ensimmäisellä luokalla. Alma Ingeliuksen sisar oli nimeltään Augusta Lianna Ingelius. Turun ruotsalaisessa tyttökoulussa opiskeli harvinaisen paljon saman perheen tyttäriä, mutta myös sukulaisia. Oppisäätyyn kuului yksi oppilas. Poliittisen ryhmittymisen porvarissäätyyn kuului 3 oppilasta ja sosiaalisen ryhmittymisen porvarissäätyyn kuului 6 oppilasta.

Katsottaessa lukuvuoden eri luokkien oppilaiden sosiaalista taustaa voidaan todeta, että porvaristo oli kaikilla luokilla suurin ryhmä, oppisääty oli toiseksi suurin ryhmä ja aatelisto pienin ryhmä. Ensimmäisellä luokalla oli paljon oppisäädyn tyttöjä, lähinnä ylemmän papiston tyttöjä. Oppisääty oli vain yhtä oppilasta pienempi ryhmä kuin porvaristo. Toisella luokalla porvarissäätyisiä oli 22. Oppisäädyn edustajia oli 7 ja aateliston edustajia 5. Kolmannella luokalla porvaristo oli suurin ryhmä, mutta aatelisto ja papisto olivat yhtä suuret ryhmät.

9.6 Oppilaiden sosiaalinen tausta 1860-luvulla

Turun ruotsalaisessa tyttökoulussa opiskeli lukuvuonna 1859–1860 ensimmäisellä luokalla 26 oppilasta. Heidän sosiaalinen taustansa oli seuraava: Poliittisen ryhmittymisen mukaiseen aatelissäätyyn kuului 3 oppilasta. Sosiaalisen ryhmittymisen mukaiseen aatelissäätyyn kuului 4 oppilasta. Poliittisen ryhmittymisen mukaiseen pappissäätyyn kuului 3 oppilasta. Oppilaiden joukossa oli jälleen

---

¹⁸¹ Ketonen, s. 121.

tuomiorovasti Renvallin tyttäriä. Sisarukset Emma Cecilia ja Selmä Sofia Renvall opiskelivat samalla luokalla. Oppisäätyyn kuului 4 oppilasta, joista mainitsen kieltenopettajan tyttären Mathilda Tallgrenin.

Poliittisen ryhmytyksen mukaiseen porvaristoon kuului 3 oppilasta ja sosiaalisen ryhmytyksen porvaristoon kuului 9 oppilasta. Porvarissäätyisten oppilaiden joukossa on ollut muun muassa kolme kulta- ja hopeatyöntekijän tyttäret, taloudenhoitajan tytär, luutnantin, elintarvikekauppiaan, kauppalaivurin, kauppiaan ja taloudenhoitajan tyttäret. Taloudenhoitaja (syssloman) on ollut porvarissäätyisistä melko harvinainen virkanimike. Viiden tytön isät olivat kuolleita.

Toisen luokan oppilaista poliittisesti ryhmiteltyyn aatelissäätyyn kuului 1 oppilas ja sosiaalisesti ryhmiteltyyn aatelissäätyyn kuului 3 oppilasta. Poliittisesti ryhmiteltyyn pappissäätyyn kuului 1 oppilas ja oppisäätyyn kuului 3 oppilasta. Poliittisesti ryhmiteltyyn porvarissäätyyn kuului yhteensä 9 oppilasta. Kauppaneuvoksen tyttäret Lovisa Charlotta ja Alma Sofia Trapp opiskelivat samalla luokalla. Sosiaalisesti ryhmiteltyyn porvarissäätyyn kuului 16 oppilasta. Mekaanikon tytär on ollut oppilaana. Mekaanikot olivat harvinainen ammattiryhmä. Insinöörin tytär opiskeli luokalla. Insinöörejä oli harvalukuinen joukko kouluttajien keskuudessa. Kahdeksan tytön isät olivat kuolleita.

Kolmannen luokan oppilaita oli yhteensä 20. Poliittisen ryhmytyksen aatelissäätyyn kuului 3 oppilasta ja sosiaalisen ryhmytyksen aatelissäätyyn kuului 2 oppilasta. Poliittisesti ryhmiteltyyn pappissäätyyn kuului 5 oppilasta ja oppisäätyyn kuului kaksi oppilasta. Poliittisen ryhmytyksen porvarissäätyyn kuului 3 oppilasta ja sosiaalisen ryhmytyksen porvarissäätyyn kuului 4 oppilasta. Yhden oppilaan isän ammatti jäi tuntemattomaksi. Neljän tytön isät olivat kuolleita.

Kokonaisuutena lukuvuoden 1859–1860 oppilaiden sosiaalinen tausta oli seuraava: Ensimmäisen luokan oppilaista suurin osa oli porvarissäätyisiä. Toiseksi eniten oppilaita tuli oppisäädystä ja vähiten aatelissäädystä. Toisen luokan oppilaista suurin osa oli porvarissäätyisiä. Aatelissäädystä ja oppisäädystä oppilaita oli yhtä paljon. Kolmannen luokan oppilaista porvarissäätyisiä oppilaita oli eniten. Toiseksi eniten oli oppisäädystä ja vähiten aatelissäädystä. Tarkasteltaessa koko koulun oppilaiden sosiaalista taustaa voidaan päätellä koulun olleen erityisesti porvarissäätyisten oppilaiden koulu.

Oppisääty oli toiseksi huomattavin kouluttaja. Arkkipiispa Bergenheimin ja arkkipiispa Renvallin perheet olivat tunnettuja sivistyssukuja Suomessa. Turun ruotsalaisessa tyttökoulussa vanhemmat kouluttivat useampia tyttäriä. Monet sisarukset opiskelivat samalla luokalla. Samojen perheiden eri-ikäisiä sisaruksia saattoi löytyä samasta koulusta eri luokilta kolme.¹⁸²

Koululaitoksen uudistajat ja päättävät virkamiehet olivat perustelleet valtion tyttökoulun perustamista Turkuun vuonna 1844 sillä perusteella, että kaupungissa oli paljon vähävaraisten virkamiesten perheitä. Perheillä ei ollut varallisuutta hankkia koulutusta kalliissa yksityiskouluissa. Tutkittuani Turun ruotsalaisen tyttökoulun oppilaiden taustaa tulin siihen tulokseen, että oppilaat eivät kovin varattomista oloista olleet peräisin. Turun ruotsalainen tyttökoulu on saanut oppilaiksi melko paljon eri alojen neuvosten tyttäriä ja ylimmän papiston tyttäriä.

Sotilasvirkamiesten tyttäriä opiskeli Turussa paljon vähemmän kuin muualla. Kapteenin tyttäriä oli, samoin majurin. Luutnantin tyttäriä opiskeli Turussa vähän, mutta esimerkiksi Helsingissä heitä oli paljon. Yhdellä luokalla luutnanttien tyttäriä oli melkein yhtä paljon kuin kauppiaiden tyttäriä. Oppilasaines oli melkein kokonaan ruotsinkielistä. Venäjänkielisiä tyttöjä oli Helsingissä ja Haminassa paljon, mutta Turussa ei juuri lainkaan. Tullessa 1860-luvulle suomenkielisiä tyttöjä ei opiskellut Turussa. Turun oppilasaines oli kotoisin valtaosin Turun kaupungista ja sen lähetyiltä.

Helsingin ruotsalaisessa tyttökoulussa opiskeli Turusta syntyisin olevia säätyläistyttöjä, jotka vaikuttivat olevan senaatin ja keskusvirastojen Helsinkiin muuttaneiden viranhaltijoiden lapsia.

Seuraavaksi tarkastelen lukuvuotta 1864–1865. Turun ruotsalaisessa tyttökoulussa opiskeli ensimmäisenä vuotena 29 oppilasta. Yhden tytön isä kuului poliittisen ryhmittelyn mukaiseen aatelissäättyyn. Sosiaalisen ryhmittelyn mukaiseen aatelissäättyyn kuului 4 oppilasta. Poliittisen ryhmittelyn pappissäättyyn kuului 1 oppilas. Oppisäätyyn kuului kaksi oppilasta.

Tässä vaiheessa saarnaajat alkoivat nousta esille tyttöjen kouluttajina. Ruotsinkielisissä vuositutkintoasiakirjoissa sana ”predikant” eli saarnaaja ja sana ”nådårepredikant” eli armovuodensaarnaaja

---

¹⁸² Turku, Tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1860.

esiintyivät ensi kertaa vasta lukuvuoden 1864–1865 kohdalla. Tosin kaikkia lukuvuosia ei ollut mahdollista selvittää, sillä tutkimus olisi paisunut liiksi.

Poliittisen ryhmittymisen mukaiseen porvarissäätyyn kuului 8 oppilasta. Mainitsemisen arvoisen oppilaan isän ammatti oli rangaistusvankilan johtaja. Rangaistusvankilan johtaja oli harvinainen virka. Sosiaalisesti ryhmiteltyyn porvarissäätyyn kuului 10 oppilasta. Turun ruotsalaisen tyttökoulun vuositutkintoasiakirjan 1965 laatinut opettaja on kirjoittanut muutamia kohtia epäselvästi. Kolmen oppilaan isän ammatti jäi tämän johdosta tuntemattomaksi. Yhdentoista oppilaan isät olivat kuolleita.

Toisen luokan oppilaita oli lukuvuonna 1864- 1865 yhteensä 25. Poliittisen tai sosiaalisen ryhmittelyn mukaiseen aatelissäätyyn ei kuulunut lainkaan oppilaita. Poliittisen ryhmittymisen papistoon kuului 4 oppilasta. Oppisäätyyn kuului 1 oppilas. Poliittisen ryhmittymisen porvarissäätyyn kuului 6 oppilasta. Yhden tytön isä oli ylilääkäri ja suorittanut lääketieteen tohtorin tutkinnon. Sosiaalisen ryhmittymisen porvarissäätyyn kuului 12 oppilasta. Yhden tytön isä oli kondiittori. Kahden oppilaan isän ammatti jäi tuntemattomaksi. Tuntemattomia kohtia jäi erityisesti Turun ruotsalaisen tyttökoulun oppilaiden huoltajien kohdalle, mutta ne olivat vähäisiä. Neljän tytön isät olivat kuolleet.

Kaksi tyttöä oli keskeyttänyt koulun ennen kevätlukukautta. Heidän isänsä olivat elintarvikekauppias ja kirjakauppias. Keskeyttäneet tytöt eivät siis suorittaneet vuositutkintoa. Verrattaessa keskeyttäneiden määrää 1860-luvulla aiempaan, keskeyttäneitä oli selvästi vähemmän kuin aiemmin. Keskeyttäneitä ei kaikilla luokilla ollut lainkaan.

Lukuvuonna 1864–1865 kolmannella luokalla opiskeli 21 oppilasta. Kolmas luokka oli oppilasmäärältään vähäisin kuten yleensä ylin luokka jokaisena lukuvuotena. Oppilaiden sosiaalinen tausta oli seuraava. Poliittisen ryhmittymän aatelissäätyyn kuului 1 oppilas. Sosiaalisen ryhmittymisen aatelissäätyyn kuului 4 oppilasta. Poliittisen ryhmittymisen pappissäätyyn kuului 3 oppilasta. Oppisäätyyn ei kuulunut ketään. Poliittisen ryhmittymisen porvarissäätyyn kuului 7 oppilasta ja sosiaalisen ryhmittymisen porvarissäätyyn kuului 5 oppilasta. Nelisäätyjaon ulkopuolelle jäi 1 oppilas. Hän oli possessionaatin tytär. Seitsemän oppilaan isät olivat kuolleita.

Tarkasteltaessa lukuvuoden 1864–1865 oppilaiden sosiaalista taustaa, voidaan todeta ensimmäisellä luokalla porvarissäätyisten oppilaiden ryhmän olleen enemmistö. Heitä oli yhteensä 18. Aatelistyttöjä oli toiseksi eniten eli 5. Oppisäädyn tyttöjä oli vähiten eli heitä löytyi luokalta 3. Kolmen oppilaan isien arvo jäi tuntemattomaksi. Toisella luokalla oppilaiden sosiaalinen tausta oli erilainen kuin ensimmäisellä luokalla. Porvarissäätyisiä tyttöjä oli eniten. Heitä oli yhteensä 18. Oppisäädyn tytöt olivat toiseksi suurin ryhmä. Heitä oli yhteensä 5 oppilasta, joista 4 kuuluivat valtiosäätyyn eli papistoon. Aatelistyttöjä ei ollut lainkaan. Kahden tytön isät jäivät tuntemattomiksi.¹⁸³

Lukuvuonna 1869–70 Turun ruotsalaisessa tyttökoulussa oppilaita opiskeli ensimmäisellä luokalla yhteensä 25. Poliittisen ryhmittymisen aatelissäätyyn ei kuulunut lainkaan oppilaita. Sosiaalisen ryhmittymisen aatelissäätyyn kuului 2 oppilasta. Kapteenit olivat vakiintunut tyttöjen kouluttajaryhmä. Kapteenit kouluttivat tyttäriään muita sotilashallinnon virkamiehiä aktiivisemmin. Heidän tyttäriään opiskeli Turun ruotsalaisessa tyttökoulussa 1860-luvulta lähtien selvästi pienempi määrä kuin aiemmin. Sotilashallinnon virkamiesten tyttäriä opiskeli muutenkin 1860-luvulla ja sen lopussa aiempaa niukempi määrä.

Poliittisen ryhmittymisen pappissäätyyn kuului 1 oppilas. Oppisäätyyn ei kuulunut lainkaan oppilaita. Poliittisen ryhmittymisen mukaiseen porvarissäätyyn kuului 6 oppilasta. Uusi arvo oli agronomi. Sosiaalisen ryhmittymisen mukaiseen porvarissäätyyn kuului 15 oppilasta. Yhden tytön isä oli taloudenhoitaja. Suomensin taloudenhoitaja-sanan ruotsin sanasta ”sysloman”. Taloudenhoitajien ammattikunta oli aluksi harvinainen, mutta vakiintui tyttöjen kouluttajaryhmäksi tutkimuksen loppuvuosina. Se viittasi miespuolisiin huoltajiin, ei naispuolisiin. Yhden oppilaan isä jäi tuntemattomaksi.

Toisella luokalla opiskeli 38 oppilasta. Poliittisen ryhmittymisen mukaiseen aatelissäätyyn ei kuulunut lainkaan oppilaita. Sosiaalisen ryhmittymisen mukaiseen aatelissäätyyn kuului 1 oppilas. Poliittisen ryhmittymisen mukaiseen pappissäätyyn kuului 8 oppilasta ja sosiaalisen ryhmittymisen oppisäätyyn kuului 2 oppilasta. Poliittisen ryhmittymisen porvarissäätyyn kuului 14 oppilasta ja sosiaalisen ryhmittymisen porvarissäätyyn kuului 9 oppilasta. Nelisäätyjaotta olevaan väestöön kuului 4 oppilasta.

---

¹⁸³ Turku, Tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1865.

Kolmannella luokalla opiskeli 24 oppilasta. Heidän sosiaalinen taustansa oli seuraava: Poliittisesti ryhmiteltyyn aatelissäättyyn ei kuulunut lainkaan oppilaita. Sosiaalisesti ryhmiteltyyn aatelissäättyyn kuului 1 oppilas. Poliittisesti ryhmiteltyyn pappissäättyyn kuului 3 oppilasta ja oppisäättyyn 2 oppilasta. Yhden tytön isä on ollut saarnaaja. Poliittisesti ryhmiteltyyn porvarissäättyyn kuului 8 oppilasta. Johanna Frietschin isällä oli kaksi ammattia. Hän oli kihlakunnantuomari, mutta myös tehtailija. Oppilaiden isien joukossa on ollut myös agronomi.

Sosiaalisesti ryhmiteltyyn porvarissäättyyn kuului 7 oppilasta. Yhden tytön isä on ollut talonpoika, mikä on harvinaista. Hänen isänsä on ollut maanviljelijä. Maanviljelijät eivät ole kouluttaneet tyttöjä valtion tyttökouluissa, sillä he eivät ole olleet koulun vaatimusten tasoisia. Maaseudun tyttöjä ei muutenkaan ole ollut koulussa paljon vaan oppilasaines on muodostunut erityisesti Turun kaupungin ja lähiympäristön tytöistä. Kahden tytön isän ammatti jäi tuntemattomaksi.

Ensimmäisen luokan oppilaiden enemmistö koostui porvarissäättyisistä oppilaista. Porvarissäättyisiä tyttöjä oli 21. Aatelissäättyisiä tyttöjä oli 2 ja oppisäädyn tyttöjä 1. Lähes kaikki oppilaat ovat siis olleet porvariskodeista ja ylimpien säätyjen osuus jäi olemattoman pieneksi.

Toisen luokan oppilaiden sosiaalinen tausta poikkesi ensimmäisen luokan oppilaiden sosiaalisesta taustasta. Porvarissäättyisiä oppilaita oli enemmistö. Heitä oli yhteensä 23 oppilasta. Oppisäättyläistöä oli toiseksi eniten. Heitä oli 10 oppilasta. Oppisäättyläistö oli huomattavan suuri ryhmä luokan oppilaista. Kirkkoherrojen tyttäriä oli mukana. Aatelissäättyisiä oppilaita oli vain yksi. Aatelissäätty ei ollut aktiivinen kouluttaja viimeisenä lukuvuonna, eikä aiemminkaan. Joitakin poikkeuksia oli ollut, mutta aatelistyttöjen koulutus Turun ruotsalaisessa tyttökoulussa väheni selvästi tutkittavan aikakauden lopussa. Viimeisenä tutkittavana lukuvuotena nelissäättyjaon ulkopuolelle jäi neljä opiskelijaa.

Kolmannen luokan oppilaiden sosiaalinen tausta oli seuraava: Porvarissäättyisiä oppilaita oli eniten eli 15 oppilasta. Oppisäätty oli suurin ryhmä ja siellä oli 5 oppilasta. Aatelissäättyisiä oppilaita oli 1. Aatelissäätty ja talonpoikaissäätty olivat pienimmät ryhmittymät. Talonpoikaissäättyisiä tyttöjä oli yksi. Kaksi oppilasta jäi tuntemattomaksi.¹⁸⁴

---

¹⁸⁴ Turku, Tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1870.

Opettajat

Turun ruotsalaisen tyttökoulun alkuaikojen henkilökuntaa olivat seuraavat opettajat: Asessorin rouva Julia Hausen hoiti ensimmäisenä opettajattaren ja samalla koulun johtajattaren virkaa. Neiti Mathilda von Kramer oli toinen opettajatar. Neiti Helene Brotherus toimi kolmantena opettajattarena. Ensimmäinen opettajatar oli arvojärjestyksessä korkein. Hän oli koulun johtajattarena kaikkien miesopettajien yläpuolella. Naimattomat naiset pääsivät koulutuksen kautta huomattaville virkapaikoille tyttökoulussa ja heistä tuli osa Suomen virkailaitosta. Naisten tulo virkoihin Suomessa alkoi juuri neiti Mathilda von Kramerin ja neiti Helene Brotheruksen tapaisten naimattomien naisten palkkaamisista valtion tyttökouluihin opettajiksi.

Turun ruotsalaisessa tyttökoulussa opetti 1840-luvulla miesopettajia. Heidät jaettiin arvojärjestyksen mukaan kolmeen opettajaan: Maisteri Samuel Dahl hoiti ensimmäisen opettajan ja maisteri Johan Simelius hoiti toisen opettajan virkaa. Hän opetti venäjän kieltä. Wilhelm Ferdinand Tallgren oli koulun kolmas opettaja. Hän antoi opetusta saksan kielessä. Kaikki olivat akateemisen sivistyksen saaneita herrasmiehiä.¹⁸⁵

9.7 Katsaus Suomen ruotsalaisiin tyttökouluihin tutkittavan aikakauden päättyessä

Aivan lopuksi tarkastelen vielä hieman syksyllä 1870 alkanutta lukuvuotta. Suomen Virallisesta Tilastosta (SVT IX oppikoulut 1870–1884) selviää monia yksityiskohtaisia valtion tyttökouluja koskevia tietoja oppilasmääristä, opettajien määristä, oppilaiden ikäjakautumista ja arvostelusta. Alkeisopistojen oppilaiden sosiaalista taustaa on käsitelty jonkin verran. Tämä on ensimmäinen virallinen asiakirja, josta selviää myös tyttökoululaisten sosiaalisesta taustasta tietoja. Sosiaalista taustaa on siis tutkittu vuodesta 1870 alkaen.

Tutkittavan kauden lopussa vuonna 1869 tapahtui merkittävä koululaitosta koskeva muutos. Koululaitos siirrettiin pois kirkon valvonnasta ja se siirtyi uuden perustetun kouluylhallituksen valvontaan. Huomattava seikka on se, että myös tutkimukseni päälähde Tuomiokapitulin kouluarkisto

---

¹⁸⁵ Turku, tyttökoulu, Vuositutkintoasiakirja 1846.

loppui alkeisoppilaitosten osalta vuoteen 1870. Tyttökoulujen aika kirkon suojissa oli päättynyt ja edessä oli aika selviytyä ilman kirkon tukea. Toisaalta tyttökoulut vapautuivat kirkon holhouksesta.

Helsingin ruotsalainen tyttökoulu oli suurin valtion tyttökouluista. Siellä oli syksyllä 1870 alkaneen lukuvuoden lopussa 212 oppilasta. Toiseksi suurin tyttökoulu oli Oulun ruotsalainen tyttökoulu, jossa oppilaita oli 110. Viipurin ylempi tyttökoulu oli kolmanneksi suurin ja siellä oli 97 oppilasta. Kuopion ruotsalainen tyttökoulu oli neljänneksi suurin ja siellä oli 93 oppilasta. Turun ruotsalainen tyttökoulu oli viidenneksi suurin. Siellä oli 92 oppilasta. Vaasan ruotsalainen tyttökoulu oli kuudenneksi suurin tyttökoulu. Siellä oli 79 oppilasta. Haminan tyttökoulu oli pienin tyttökoulu ja siellä oli 63 oppilasta. Viipurin alempi tyttökoulu ei ole mukana tilastossa.

Vuodesta 1870 alkaen on kartoitettu alkeisopistojen oppilaiden sosiaalista taustaa. Sosiaalisen taustan ryhmittely on ollut erilainen kuin käyttämäni ryhmittely. Oppilaiden isät on ryhmitelty seitsemään eri luokkaan: kaupunkien ja maaseudun virkamiehiin, kaupunkien kauppiaisiin ja tehtailijoihin, käsityöläisiin ja alempiin porvarissäädyn edustajiin, muihin kaupunkilaisiin, talollisiin sekä torppareihin ja muuhun yhteiseen kansaan.

Helsingin ruotsalaisessa tyttökoulussa oli 140 oppilaan isät ryhmitelty kaupunkien ja maaseudun virkamiehiin. Seuraavaksi suurin ryhmä olivat muut kaupunkilaiset. Heitä oli 51. Kolmannelle sijalle tulivat kaupunkien kauppiaat ja tehtailijat. Heitä oli 28. Käsityöläisten ja alempien porvarissäädyn edustajien määrä oli yhtä suuri kuin kauppiaiden ja tehtailijoiden eli heitä oli myös 28. Maaseudun säätyläisiä oli 8. Turun ruotsalaisessa tyttökoulussa kaupunkien ja maaseudun virkamiehiä oli oppilaiden isissä 54, kauppiaita ja tehtailijoita oli 16. Käsityöläisiä ja alempia porvarissäädyn edustajia oli 8. Muita kaupunkilaisia oli 5. Maaseudun säätyläisiä oli 8. Talollisia oli 1.

Haminan ruotsalaisessa tyttökoulussa kaupunkien ja maaseudun virkamiehiä oli 21. Muita kaupunkilaisia oli 19. Käsityöläisiä ja alemman porvarissäädyn edustajia oli 10. Kaupunkien kauppiaita ja tehtailijoita oli 9 ja säätyläisiä oli 3. Talonpoikia oli myös 1. Turussa ja Haminassa oli hyväksytty poikkeuksellisesti säätyrajojen ulkopuolelta olevat oppilaat. Missään muissa Suomen tyttökouluissa ei opiskellut talollisten tyttäriä. Torppareiden tai kansan lapsia ei opiskellut lainkaan tyttökouluissa.

Helsingin ruotsalaisessa tyttökoulussa 202 oppilasta oli syntyisin Helsingistä ja 19 oppilasta tuli kaupungin ulkopuolelta lähialueelta. 34 oppilasta tuli kaukaa kaupungin ulkopuolelta. Turun ruotsalaisessa tyttökoulussa 68 oppilasta oli Turusta kotoisin. 19 tuli kaupungin ulkopuolelta lähialueilta. 5 oppilasta tuli kaukaa. Haminan ruotsalaisessa tyttökoulussa oppilaita oli 57. Oppilaita 2 tuli kaupungin ulkopuolelta lähialueilta ja 4 tuli kaukaa. Säätyläistyttöjä matkusti kaukaa Helsinkiin opiskelemaan, mutta Turku ei innostanut samalla tavalla. Haminan oppilaat olivat lähes täysin Haminassa syntyneitä tyttöjä.

Oppilaiden kieliolot olivat myöskin 1870-luvulle mentäessä muuttuneet, sillä kouluihin oli otettu mukaan suomenkielisiä tyttöjä. Helsingissä oppilaita 230 oli ruotsinkielisiä ja 14 suomenkielisiä. Muunkielisiä tyttöjä oli 11. Turussa 91 oppilasta oli ruotsinkielisiä ja 1 oli muunkielinen. Suomenkielisiä tyttöjä ei ollut lainkaan. Haminassa oppilaita 49 oli ruotsinkielisiä ja 4 suomenkielistä. 10 oppilasta oli muunkielisiä. Helsingissä ja Haminassa opiskeli erilaisista kielioloista olevia oppilaita Turun oppilaat olivat lähinnä kaikki ruotsinkielisistä perheistä. Suomenkieliset tytöt olivat aloittaneet koulunkäynnin tutkittavissa oppilaitoksissa myöhään, vasta tutkittavan kauden lopussa. Viipurin tyttökouluissa heitä oli opiskellut jo vuoden 1843 koulu-uudistusta ennen.¹⁸⁶

Helsingin ruotsalaisesta tyttökoulusta ei erotettu ketään kuten ei erotettu mistään muustakaan Suomen tyttökoulusta. Oppilaita erosi erotodistuksella 22 ja toukokuussa 1871 oppilaita oli jäljellä 212. Turun ruotsalaisesta tyttökoulusta erosi erotodistuksella 18 oppilasta ja oppilaita oli keväällä jäljellä 66. Haminan tyttökoulussa oppilaita erosi erotodistuksella 10 ja keväällä oppilaita oli jäljellä 50. Kaikista tutkittavista tyttökouluista erosi käytännössä huomattava määrä oppilaita verrattuna muihin Suomen tyttökouluihin. Vaasan ruotsalaisesta tyttökoulusta erosi vain 6 oppilasta ja Oulusta 27. Pohjoisessa erot olivat vähäisempiä.¹⁸⁷

Viimeiseksi tarkastelen tyttökoululaisten käytöksen ja edistyksen arviointia vuositutkinnossa 1871. Tyttökoululaiset olivat käytökseltään moitteettomia ja heidän käytöksestään ei tutkittavissa kouluissa löytynyt huomautettavaa. Helsingin ja Turun ruotsalaisten tyttökoulujen oppilaat sekä Haminan

---

¹⁸⁶ S.V.T., IX Oppikoulut 1- 10, 1870- 1884, Tilastollinen osoitus Suomen alkeisopistojen tilasta ja vaikutuksesta lukuvuosina 1870- 1875, Koulutoimen Ylihallituksen antama, Helsingissä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjapainossa 1876, s. 14- 15.

¹⁸⁷ S.V.T., IX Oppikoulut 1- 10, 1870- 1884, s. 14- 15.

tyttökoulun oppilaat saivat kaikki käytöksestä kiitettävän. Käytös arvioitiin arvoasteikolla kiitettävä, tyydyttävä ja kelpaava sekä mainittava. Viipurin ylemmästä tyttökoulusta 3 oppilasta sai käytöksestä arvioinniksi tyydyttävän ja kelpaavan. Vaasan ruotsalaisesta tyttökoulusta 1 oppilas sai myös arvioinnin tyydyttävä ja kelpaava. Tutkittavien koulujen oppilaat olivat mallioppilaita käyttäytymisen suhteen.

Verrattaessa tyttökoululaisten käytösarvosanaa poikien käytösarvosanoihin on todettava, että pojat saivat myöskin paljon kiitettäviä arviointeja käytöksestä. Turun lukiossa oli esimerkiksi 61 oppilasta, joista 21 poikaa sai kiitettävän arvosanan käytöksestä, mutta 40 poikaa sai tyydyttävän ja kelpaavan arvosanan. Turun yläalkeiskoulun poikaoppilaat eivät ole myöskään olleet kokonaisuudessaan kiitettäviä käytökseltään. Kuopion lukiossa on ollut huonoiten käyttäytyviä poikia. 3 poikaa on saanut mainittavan arvosanan.

Helsingin ruotsalaisen tyttökoulun oppilaat eivät saaneet edistyksessä yhtä kiitettävää arvosanaa kuin käytöksestä. 99 oppilasta sai edistyksessä kiitettävän ja 151 oppilasta sai tyydyttävän ja kelpaavan. Kukaan ei saanut mainittavaa arvosanaa. Turun ruotsalaisessa tyttökoulussa vain 6 sai edistyksessä kiitettävän ja 76 sai tyydyttävän ja kelpaavan. Mainittavaa arvosanaa ei saanut kukaan. Haminan tyttökoulun oppilaista 18 sai kiitettävän, 33 oppilasta sai tyydyttävän ja kelpaavan sekä 12 oppilasta sai mainittavan arvosanan edistyksessä. Suurin osa tyttökoululaisista edistyi tyydyttävästi. Kiitettävästi edistyneitä oppilaita oli pieni joukko.¹⁸⁸

10. LOPPULAUSE

1700-luvulla valistuksen aikana luotiin perusta laajojen joukkojen koulutusjärjestelmille. Ruotsin valtakuntaan kuuluneessa Suomessa oli voimassa Ruotsin vuoden 1724 koulujärjestys. Sääty-yhteiskunnan virallinen koulutus oli lähinnä säätyläisperheiden poikien koulutusta virkauralle. Tarkemmin rajattuna koulutus oli pappisperheiden poikien koulutusta pappisuralle. Ruotsin vuoden 1724 koulujärjestyksessä ei ollut lainkaan mainintoja tyttöjen koulutuksesta. Ajan säätyläistyöt opiskelivat kotiopettajien johdolla kotona tai ulkomailla pensionaattikouluissa. Autonomian ajan alussa

---

¹⁸⁸ S.V.T., IX Oppikoulut 1- 10, 1870- 1884, s. 18- 19.

Suomeen perustettiin ajan- ja säädynmukaista kasvatusta antavia yksityisiä pensionaattikouluja säätyläistyöille.

Venäjän valtakunnassa tilanne oli toinen kuin Ruotsin valtakunnassa. 1700-luvun alussa Venäjän koululaitos ei saanut huomiota osakseen. 1700-luvulla valistuksen aikakaudella Euroopassa luotiin perustaa suurten joukkojen koulutusjärjestelmälle. Venäjän Keisarinna Katariina oli valistusaatteiden kannattaja. Hänen hallituskaudellaan tapahtui suuri muutos suhtautumisessa koululaitokseen. Keisarinna Katariina II antoi käskyn perustaa Venäjälle Itävallan koululaitoksen kaltainen koululaitos. Venäjän oloihin soveltuva normaalikoululaitos luotiin koko valtakuntaan. Normaalikoululaitos oli puutteellinen ja heikosti organisoitu. Se ulottui vain kaupunkeihin jättäen maaseudun väestön ulkopuolelle.

Keisarinna Katariina II:n aikaiset normaalikoulut olivat auki tytöille. Vanhan Suomen alueen pääkoulu oli Viipurin pääkoulu, jossa opiskeli tyttöjä vuodesta 1788 alkaen. Oppilaiden sosiaalinen tausta ei vaikuttanut lainkaan oppilasvalintaan. Katariina II:n henkilökohtainen toive oli se, että normaalikoulut olisivat kaikille avoinna. Hän ei asettanut lainkaan säätyrajoitusta eikä halunnut tehdä kouluista ylimpien luokkien kouluja. Käytännössä tyttöoppilaat olivat melkein kaikki säätyläiskodeista.

Venäjän keisari Aleksanteri I jatkoi Venäjän koululaitoksen uudistamista. Hänen suorittamansa uudistustyö kesti pitkään. Hänen ansiostaan Venäjälle luotiin valtakunnallinen koulujärjestelmä. Se oli yhtenäinen koulujärjestelmä käsittäen pitäjän- ja piirikoulut, lukiot ja yliopistot. Valtakunta jaettiin yliopistopiireihin. Niissä toimi koulutoimikuntia, jotka vastasivat kukin oman kouluhallintopiirin koulujen perustamisista ja asioista. Vanhan Suomen kaupunkeihin perustettiin uusia kouluja piirikoulujärjestelmän mukaan. Viipuriin ja pienempiin kaupunkeihin perustettiin virallisia tyttökouluja, joissa säätyrajat eivät olleet keskeisiä.

Vuodesta 1809 alkoi pitkä aaltomainen kausi, jolloin suunniteltiin koulu-uudistusta, mutta mitään ei saatu aikaiseksi. Koululaitoksen kehittämistä suunniteltiin, mutta se ei ollut voimakasta. Naisten koulutusta ei juurikaan arvostettu.

Toinen aaltomainen kausi koulutuksen suhteen alkoi 1840-luvulla ja päättyi vuoteen 1870. Yksityisiä kouluja perustettiin Suomeen. Koululainsäädännön suurin muutos oli vuoden 1843 lukio- ja koulujärjestys. Sen johdosta maahan perustettiin ala-alkeis- ja yläalkeiskouluja, lukioita sekä tyttökouluja. Voimaan tuli säätyrajoitus, joka erotti kouluun pyrkijöistä muut kuin säätyläistyöt. Säätyrajoitus oikeutti kouluihin oppilaiksi sivistyneimpien eli herrasperheiden tyttäret. Tämä oli koululainsäädännön aikaansaama rajoitus. Oppilaan isän arvo ja ammatti olivat valintaperuste kouluun. Sosiaalinen tausta saatiin selville isän ammattia ja arvoa kuvaamalla. Alkeisoppilaitokset asetettiin kirkon valvontaan. Ne kuuluivat tuomiokapitulien alaisuuteen. Ylin virkataso oli senaatin talousosasto. Se päätti viime kädessä alkeisoppilaitosten asioista.

Vuoden 1856 koulujärjestys säilytti edelleen säätyrajoituksen, mutta kevensi muun muassa tyttökoulujen opetusohjelmaa ja viikkotuntimäärää. 1860-luku toi uuden linjan suomalaiset tyttökoulut mukaan kuvioihin. Yksityisiä tyttökouluja perustettiin myös. Vanha pensionaattikasvatus hävisi 1860-luvulla täysin. Kansalliset pyrintö ja suomenkieli alkoivat kiinnostaa ihmisiä.

Vuonna 1866 annettiin kansakouluasetus, joka oli erittäin merkittävä Suomessa autonomian aikana annettu asetus. Kansakoululaitoksen perustaminen vaikutti myös välillisesti oppikouluihin. Kunnat saivat perustaa vapaaehtoisesti kansakouluja. Vuonna 1863 Jyväskylän seminaarissa koulutettiin mies- ja naisosastoissa kansakoulunopettajia. Kansakoulunopettajattaren ura avautui ensimmäisenä virallisena urana säätyläistyöille. Se oli soveltuva työ naisille. Naisten tulo virkoihin alkoi 1860-luvulla. Jyväskylän seminaari oli suomenkielinen ja antoi pätevyyden kansakoulunopettajattareksi.

Valtion ruotsalaiset tyttökoulut eivät antaneet pätevyyttä opettajattaren virkaan lukuun ottamatta Helsingin ruotsalaisen tyttökoulun opettajatarluokkaa. Ne eivät kouluttaneet lainkaan virkauralle vaan valmistivat tyttöjä kodin kutsumusta varten. 1860-luvulla suurin muutos tapahtui vuonna 1869, kun alkeisoppilaitokset siirrettiin pois kirkon ja tuomiokapitulien valvonnasta. Ne siirrettiin tutkittavan aikakauden päättyessä koulutoimen ylihallituksen valvontaan. Säätyrajoituksen aika oli loppumassa.

Tutkittavan aikakauden vuosina 1790–1870 naisten koulutuksessa ilmeni puutteita. Sukupolvien välinen eriarvoisuus oli yksi naisten koulutusta kuvaava piirre. Koulun keskeyttäminen oli ongelma naisten koulutuksessa. Sosiaalinen tausta oli seikka, joka erotti oppilaita toisistaan. Sääty-yhteiskunnan

ollessa voimissaan sosiaalinen tausta ei vaikuttanut tyttöjen opiskeluun Venäjän valtakunnan kouluissa. Säätyerot myöskin Itä-Suomessa olivat lievemmät kuin muualla Suomessa.

Sääty-yhteiskunnan ajan naisten koulutus oli erityisesti ajan- ja säädynmukaista koulutusta. Kun sääty-yhteiskunta mureni, niin säätyjen väliset erot alkoivat pienentyä ja säätyläistöstä alkoi muodostua sivistyneistö. Aatelisto, papisto ja porvaristo alkoivat eri säätyinä menettää merkitystään ja sulautua yhteen sivistyneistöksi. Valtion 1840-luvulla perustetut tyttökoulut eivät edustaneet vanhan sääty-yhteiskunnan ajan katsantokantaa, mutta niissä oli tiukka säätyrajoitus. Koululainsäädäntö oli asettanut valtion tyttökouluihin säätyrajoituksen, jolla karsittiin pyrkijöistä heti alempien luokkien tytöt pois.

Säätyläinen-käsite menetti merkitystään sääty-yhteiskunnan murtuessa. Sivistynyt oli ennen tarkoittanut tietyn oppiarvon tai hienot käytöstavat hankkinutta henkilöä, mutta sääty-yhteiskunnan murtumisen aikaan siitä tuli tietyllä tavalla säätyläisen jatke. Sivistynyt ihminen katsottiin syntymästään saakka sivistyneeksi ja sivistyneen perheen jäseneksi. Pian ryhdyttiin puhumaan kansalaisuudesta ja kehityksestä kohti kansalaisyhteiskuntaa. Kansalaisilla oli erilaisia oikeuksia. Sääty-yhteiskunnan ajan ihmiselle ominainen ajatus eri velvollisuuksista ja Jumalan johduksesta alkoi väistyä. Maallistuminen vaikutti myös sivistyneistöön vaikka useat sivistyneistönaiset löysivät henkilökohtaisesta uskonnosta elämän tarkoituksen avioliiton sijasta.

Selvitin tutkimuksessani Helsingin ruotsalaisen tyttökoulun, Turun ruotsalaisen tyttökoulun sekä Haminan tyttökoulun oppilaiden sosiaalisen taustan vuosina 1844–1870. Vuoden 1843 koulu-uudistuksessa viralliset tyttökoulut oli asetettu sivistyneimpien eli herrasperheiden tyttäriä varten. Vertailtaessa virallisten tyttökoulujen oppilasmääriä lukuvuonna 1844–1845 on Turun ruotsinkielinen tyttökoulu ollut oppilasmäärältään suurin kaikista viidestä tyttökoulusta. Siellä oli ensimmäisenä vuonna 81 oppilasta. Seuraavaksi eniten oppilaita oli Viipurin ylemmässä tyttökoulussa. Oppilasmäärä oli 55 lukuvuonna 1844–1845. Helsingin ruotsalainen tyttökoulu oli kolmanneksi suurin, sillä siellä oli 33 oppilasta. Viipurin alemmassa tyttökoulussa oli 31 oppilasta ja se oli neljänneksi suurin. Pienin oli Haminan tyttökoulu, jossa oppilaita oli Ketosen mukaan 30. Helsingin ruotsalainen tyttökoulu, Viipurin alempi tyttökoulu sekä Haminan tyttökoulu olivat kaikki aluksi oppilasmäärältään suurin piirtein samankaltaisia. Yhteensä tyttökouluissa opiskeli lukuvuonna 230 oppilasta.

Helsingin ruotsalaisessa tyttökoulussa opiskeli 1840-luvulla porvaristyttöjä. Toiseksi eniten opiskeli papiston tyttöjä. Papisto oli passiivinen tyttöjen kouluttaja, sillä se koulutti perinteisesti poikia. Aatelistoa oli oppilaisissa 1840-luvulla melkein yhtä paljon kuin papistoa. Neuvosten tyttäriä ja sotilasvirkamiesten tyttäriä oli huomattavasti koulussa 1840-luvulla. Helsingin ruotsalaisessa tyttö koulussa opiskeli samankaltaista sosiaalista taustaa omaavia tyttöjä 1850-luvulla. Porvaristoa oli eniten ja sitten papistoa. Aatelisto oli kolmannella sijalla, mutta ero papistoon ei ollut suuri.

Oppisääty ja erityisesti opettajien tyttäret nousivat esiin 1860-luvulla. Papiston tyttöjä, samoin kuin aatelistonkin löytyi neljänneltä luokalta. Oppisäädyn tytöt edistyivät ja menestyivät opinnoissa. 1860-luvulla alempaa porvaristoa löytyi koulusta. Uudet ammatit kuten arkkitehti ja valokuvaaja löytyivät oppilaiden vanhempien ammateista. Muutos sosiaalisessa taustassa oli 1860-luvulle mentäessä pieni. Oppilaat tulivat Helsingistä sekä pitkien matkojen takaa kaikilla vuosikymmenillä.

Haminan tyttökoulun oppilaita ei ennen vuotta 1843 rasittanut vaatimus säätyläisyydestä. Säätyrajoituksella estettiin siellä muiden kuin säätyläistyttöjen opiskelut vuosina 1840–1870. Enemmistö oppilaista tuli 1840-luvulla porvaristosta ja toiseksi eniten oppilaita tuli papistosta. Haminassa opiskeli 1850- ja 1860-luvuilla arvostettua papistoa. Nimekkäät papiston tyttäret kuten Gulinit valitsivat Haminan. Aatelistoa opiskeli vähän. Haminan koulu ei 1850- ja 1860-luvuilla houkuttanut muita kuin lähialueiden oppilaita. Vaikka Haminassa oli kadettikoulu, löytyi Haminasta vähän sotilasvirkamiesten tyttäriä. Varakkaiden perheiden tytöt lähettivät tyttärensä Haminan yksityisiin tyttökouluihin. Kauppiaiden tyttäriä opiskeli pieni joukko. Hamina oli lähialueiden koulu.

Turun ruotsalaisessa tyttökoulussa opiskeli eniten porvariston tyttöjä kaikkina vuosina. Tehtailijoiden ja suurliikemiesten tyttäret saattoivat olla hyvin varakkaista kodeista. Hattu- ja vaatetehtailijat lähettivät tyttöönsä kouluun ahkerasti. Porvarissäädystä oppiarvo ei taannut samalla tavalla arvoasemaa kuin ylimmissä säädyissä. Suurliikemiesten yritykset olivat varallisuudeltaan aivan eri luokkaa kuin tavallisten kauppiaiden. Perheen arvoon vaikutti yrityksen koko ja varallisuus. Eri oikeuksien virkamiehistä kihlakunnantuomarit kouluttivat tyttöönsä aktiivisesti. Lääninhallinnon virkamiehistä maaherrojen alapuolella olevat nimismiehet olivat tyttöjen kouluttajia.

Porvarissyntyisistä oppilaista huomattava osa oli eri kauppiaiden tyttäriä. Kippareiden tyttäriä löytyi kouluista vaikka kippareiden ryhmittely säätyläisiin on ollut epäselvää. Turun ruotsalaisissa tyttökouluissa oppilaina oli runsaasti kauppiaiden tyttäriä.

Oppisääty käsittäen valtiosäätyyn kuuluvan papiston oli toiseksi suurin tyttöjen kouluttajaryhmä. Sen osuus vaihteli lukuvuosien aikana jonkin verran. Turun ruotsalaisessa tyttökoulussa oli huomattavan paljon ylempään pappissäätyyn kuuluvien perheiden tyttäriä. Siellä opiskeli arkkipiispojen ja kirkkoherrojen tyttäriä runsaasti.

Nelisäätyjaotta jäänyt väestö oli neljäs kouluttajaryhmä ruotsalaisissa tyttökouluissa. Heidän tyttöjään oli pieni määrä. Talonpoikaissääty oli viides kouluttajaryhmä. Tyttöjä oli kouluissa Haminassa ja Turussa vain muutama. Valtion tyttökoululaisia oli siis lähtöisin viidestä erilaisesta ryhmästä ei vain kolmesta säädystä.

LÄHDELUETTELO

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

Kansallisarkisto (KA), Helsinki

Hamina, Forsblomin tyttökoulu; vuositutkintoasiakirja 1862.

Hamina, tyttökoulu; vuositutkintoasiakirjoja ja oppilasluetteloita vuosilta 1844–1870.

Helsinki, tyttökoulu; vuositutkintoasiakirjoja ja oppilasluetteloita vuosilta 1844–1870.

Tuomiokapitulin kouluarkisto (TKA), 1844–1870.

Turku, tyttökoulu; vuositutkintoasiakirjoja ja oppilasluetteloita vuosilta 1844–1870.

PAINETUT LÄHTEET

Colliander, O. I., Suomen kirkon paimenmuisto 19. vuosisadan alusta nykyaikaan, Suomen Kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia VIII, Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1918.

Ekelund, G. W., Biografinen nimikirja, Elämäkertoja Suomen entisiltä ja nykyajoilta, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1879–1883.

Hurskainen, Eeva, Mathilda Wrede, Aatelistytön tie vankien ja pakolaisten ystäväksi, Kirjapaja Oy, Helsinki 2004.

Kansallinen elämäkerrasto, II osa, Suomen Historiallisen Seuran toimitus (Blomstedt, Kaarlo & Rein, Gabriel & Ruuth, Martti & Suolahti, Gunnar & Voionmaa, Väinö & Rosen, Ragnar), Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1929.

Keisarillisen Majesteetin Antama Armollinen Gymnaasi- ja koulujärjestys Suomen Suuriruhtinaanmaalle, annettu J. Simeliuksen perillisten luona Helsingissä 1856.

Kejslerliga förordningen 1843–1845, Keisarillisen Majesteetin Antama Armollinen Gymnaasi- ja koulujärjestys, Helsinki 1844.

Lundström, Alex, Suomen alkeisopettajien opettajisto I, Valtionkoulut, Elämäkerrallisia tietoja, Aktiebolaget Polytypos´ botryckeri, Turku 1902.

Neovius, A. D., Suomen evankelis-luterilaisen kirkon matrikkeli, III osasto, Valtion ja yksityisten yhdistysten palveluksessa olleita pappismiehiä, O. W. Backmanin kirjapaino, Kuopio 1898.

Neovius, A. D., Suomen evankelis-luterilaisen kirkon matrikkelin lisävihko, K. Malmströmin Kirjapaino, Kuopio 1908.

Suomen Suuriruhtinaanmaan Asetuskokoelma vuodelta 1862, Keisarillisen Senaatin Kirjapaino, Helsinki 1863.

S. V. T., IX Oppikoulut 1–10, 1870–1884, Tilastollinen Osoitus Suomen Alkeisopistojen tilasta ja vaikutuksesta lukuvuosina 1870–1875, Koulutoimen Ylihallituksen antama, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino, Helsinki 1870.

Tilastollinen Osoitus Suomen Alkeisopistojen tilasta ja vaikutuksesta lukuvuosina 1870–1875, Koulutoimen Ylihallituksen antama, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kirjapaino, Helsinki 1876.

Wacklin, Sara, Sata muistelmaa Pohjanmaalta, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1989.

SANOMA- JA AIKAKAUSLEHDISTÖ

Historia 01 / 2006

Suomen Nainen n:o 14, 12.4.1919.

Suomen Nainen n:o 18, 17.5.1919.

Suomen Nainen n:o 11, marraskuu 1925.

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Alanen, Aulis J., Suomen historia kustavilaisella ajalla, Suomen historia X osa, Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1964.

Einonen, Piia & Karonen, Petri, Arjen valta, Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (vuosina 1450–1860), Historiallinen arkisto 116, Hakapaino Oy, Helsinki 2002.

Haapala, Pertti, Nuoriso numeroina, teoksessa Nuoruuden vuosisata, Suomalaisen nuorison historia, toim. Aapola, Sinikka & Kaarninen, Mervi, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 2003.

Heikkinen, Antero, Perinneyhteisöstä kansalaisyhteiskuntaan: Koulutuksen historia Suomessa esihistorialliselta ajalta itsenäisyyden aikaan, K. J. Gummerus Osakeyhtiön Kirjapaino, Jyväskylä 1989.

Heikkinen, Antero, Terveiden ja ilon tähden, Herrasväki liikkeellä Suomessa 1700- ja 1800-luvuilla, Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1991.

Häggman, Kai, Perheen vuosisata, Perheen ihanne ja Sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa, Painatuskeskus, Helsinki 1994.

Kaarninen, Mervi, Lapsuus, nuoruus ja koulut (Arjen historia 2, julkaisematon käsikirjoitus).

Kajanti, Caius, Koskettavia naiskohtaloita Suomen historiasta, Karisto Oy:n Kirjapaino, Hämeenlinna 2000.

Ketonen, Liisa, Suomen tyttöoppikoulut autonomian aikakaudella, Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitos, tutkimuksia n:o 53, Kaivopuiston Kirjapaino, Helsinki 1977.

Klinge, Matti, Kaukana ja kotona, Painotalo Miktor, Helsinki 1977.

Klinge, Matti, Keisarin Suomi, Painotalo Miktor, Helsinki 1997.

Kopisto, Aarne & Paloposki, Toivo J., Viipurin pitäjän historia I vuodesta 1865, Viipurin maalaiskuntalaisten pitäjäseura ry. , Pohjois-Karjalan Kirjapaino Oy, Joensuu 1967.

Kuparinen, Eero, Turun seitsemän vuosisataa, Turun Historiallinen Yhdistys, Ekenäs tryckeri, Aktiebolag, Tammisaari 1985.

Kuujo, Erkki & Karttunen, Eeva & Tiainen, Jorma, Sortavalan kaupungin historia, K. J. Gummeruksen Osakeyhtiön Kirjapaino, Jyväskylä 1970.

Lindström, Aune, Ellen Thesleff, 5.10.1869–12.1.1954, Työtä ja tuloksia, Suomalaisia vaikuttajanaisia, toim. Pohjanpalo, Suoma & Jääsalo, Tuulikki & Lehtonen, Maija & Rantavaara, Irma, WSOY:n Graafiset Laitokset, Juva 1980.

Markkola, Pirjo, Synti ja siveys: Naiset, uskonto ja sosiaalinen työ Suomessa 1860–1920, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1995.

Mustakallio, Sinikka, Naisten itsenäisyshistoriaa Suomessa, Painopuoti Oy, Vantaa 1988.

Ollila, Anne, Aika ja elämä: Aikakäsitys 1800-luvun lopussa, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2000.

Ollila, Anne, Jalo velvollisuus: Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1998.

Osmonsalo, Erkki. K, Itsevaltiuden kausi, teoksessa Suomen historian käsikirja, toimittanut Arvi Korhonen, Wsoy, Helsinki 1949.

Puramo, Eino, Käkisalmen kaupungin ja maalaiskunnan historia II, 1721–1870, Käkisalmen historia, Käkisalmen kaupungin ja maalaiskunnan vaihteita, toim. Kuujo, Erkki & Puramo, Eino & Sarkonen, J., Lahden kirjapaino- ja sanomalehtiosakeyhtiö, Lahti 1958.

Rajainen, Maija, Vanhan Suomen koulut, osa I, Normaalikoulut v. 1788–1806, SKS:n Kirjapaino Oy, Helsinki 1940.

Ranta, Raimo, Lappeenrannan kaupungin historia 1743–1811, Saimaan Kirjapaino Oy, Offset, Lappeenranta 1978.

Rasila, Viljo, Tampereen historia II, 1840-luvulta vuoteen 1905, Tampereen keskuspaino, Tampere 1984.

Rein, Gabriel, Helsinki maan ja läänin pääkaupunkina, Helsingin kaupungin historia III, Ajanjakso 1809–1875, SHS:n Kirjapaino Oy, Helsinki 1950.

Ruuth, Martti, Koulut, Helsingin kaupungin historia III, Ajanjakso 1809–1875, SHS:n Kirjapaino Oy, Helsinki 1950.

Räisänen, Arja-Liisa, Onnellisen avioliiton ehdot, Sukupuolijärjestelmän muotoutumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920, SHS, Helsinki 1995.

Siren, Kirsi, Suuresta suvusta pieneen perheeseen, Itäsuomalainen perhe 1700-luvulla, Hakapaino Oy, Helsinki 1999.

Sulkunen, Irma, Mandi Granfelt ja kutsumusten ristiriita, Hanki ja jää, Helsinki 1995.

Suolahti, Gunnar, Elämää Suomessa 1700-luvulla, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1991.

Tiainen, Jorma, Sortavalan kaupunki, Sortavalan kaupungin historia, toim. Kuujo, Erkki & Tiainen, Jorma & Karttunen, Eeva, K. J. Gummeruksen Osakeyhtiö Kirjapaino, Jyväskylä 1970.

Toivanen, Jenni, Äidillinen valta, Lapselle kuuluva kuuliaisuus, Arjen valta, Suomalaisen yhteiskunnan patriarkaalisesta järjestyksestä myöhäiskeskiajalta teollistumisen kynnykselle (n. 1450–1860), toim. Einonen, Piia & Karonen, Petri.

Tuulio, Tyyni, Fredrikan Suomi ja esseitä viime vuosisadan naisista, WSOY:n Graafiset Laitokset, Juva 1979.

Tuulio, Tyyni, Otilia Stenbäck ja hänen maailmansa, Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo 1950.

Waris, Heikki, Helsinkiläisyhteiskunta, Helsingin kaupungin historia III, Ajanjakso 1809–1875, SKS:n Kirjapaino Oy, Helsinki 1950.

Wilkama, Sisko, Naissivistyksen periaatteiden kehitys Suomessa 1840–1880-luvuilla, pedagogis-aatehistoriallinen tutkimus, Historiallisia tutkimuksia n:o 23, Helsinki 1938.

Wirilander, Kaarlo, Herrasväkeä, Suomen säätyläistö 1721–1870, Forssan Kirjapaino Oy, Forssa 1974.